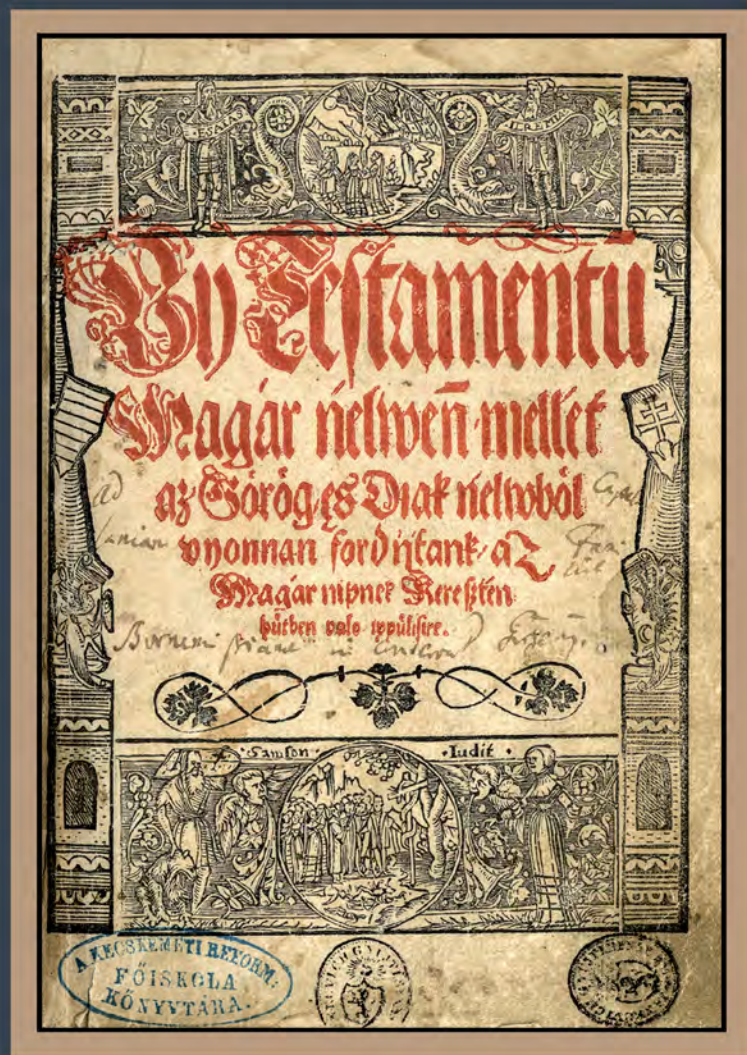

ÚJ SZŐLŐSKERT

a Kecskeméti Református
Egyházközség hírmondója

2017 különszám

Főszerkesztő

Bán Magdolna

Szerkesztőbizottság

Kecskeméti Református Egyházközség Könyvtárának és Levéltárának munkatársai

Munkatársak

Csöszné Pető Krisztina, Dr. Szabó Ildikó, Szenes Mártonné Durucz Anna,
Zilahi Kálmán, Tóth Attila, Varga Nándor

Lektor

Bovier Hajnalka

Szerkesztőség

KECSKEMÉTI REFORMÁTUS EGYHÁZKÖZSÉG KÖNYVTÁRA ÉS LEVÉLTÁRA
Szerkesztőség címe: 6000 Kecskemét, Szabadság tér 7. • Telefon és fax:
76/500-388 • E-mail: konyvtar@krek.hu • Honlap: www.krekbib.hu

Tervező

Kiss Ákos

Kiadó

KECSKEMÉTI REFORMÁTUS EGYHÁZKÖZSÉG
Kiadó címe: 6000 Kecskemét, Szabadság tér 7. • Telefon és fax:
76/500-389 • E-mail: hivatal@krek.hu • Honlap: www.krek.hu

Felelős kiadó

Varga Nándor

Nyomda

PRINT 2000 NYOMDA
Nyomda címe: 6000 Kecskemét, Nyomda u. 8. • Telefon: 76/501-240
Fax: 76/501-249 • E-mail: office@print2000.hu
Honlap: www.print2000.hu

Címlap

Új Testamentum (ford. Sylvester János, 1541)

Hátlap

Restaurált úrasztali kehely (fotó: Tasiné Bélteky Laura, Kiss Ákos)

ÚJ SZŐLŐSKERT

a Kecskeméti Református Egyházközség hírmondója

V. évf. 2017. különszám

Készült 600 példányban

REFORMÁCIÓ 500 EMLÉKÉV MEGVALÓSULT PROGRAMJAI

2017

* A sötét mezőben lévő számok a színes oldalakon lévő képek jegyzékszámja

Főszerkesztői gondolatok

Lassan közeledik a reformációs emlékév vége, ezért lezárásképpen mi is szeretnénk ezzel a kiadvánnyal keretbe foglalni az évet, illetve az írásokban összefoglalni, hogy hogyan ünnepelt, emlékezett városunk, gyülekezetünk és az intézményrendszere 2017-ben, illetve milyen új gondolatok, elképzelések születtek az 500. év kapcsán. Különszámunkban e jeles jubileumhoz kapcsolódó tanulmányokkal, képes beszámolókkal ajándékozunk meg olvasóinkat. Reménykedem abban, hogy a márciusban kezdődő és azóta folyamatosan zajló ünnepségsorozaton – koncerteken, hangversenyeken, könyvbemutatókon, előadásokon, kiállításokon, ünnepi istentiszteleteken – többen ott lehetnek, és mindenki találhatott kedvére valót, akár egy ígét, élményt, gondolatot, amelyet visz tovább magával az elkövetkezőkben. Rendkívüli történelmi lehetőség, hogy megélhet az ember egy ilyen jeles évfordulót, és büszkeséggel tölti el, hogy sokakkal együtt ünnepelhet, és gondolhatja át, hogy számára mit is jelent reformátusnak lenni.

— AZ ELSŐ —
500
Időutazás a
REFORMÁCIÓBA

Az én szívemben már tavaly kezdődött az aggodás, hogy milyen nehéz is lesz ez az év, mennyi plusz munkát jelent majd, hogy méltóképpen emlékezzünk. Munka, feladat volt bőségesen, mégis éreztük a fentről való gondoskodást, hogy a végére elrendeződtek a dolgok, és gyülekezetünk sok színes programmal tudott visszatekinteni egykori reformátorainkra, őseinkre, magára a reformációra és mindarra, amit ez a történelmi esemény magával hozott. Személy szerint két dolgot viszek magammal: az egyik az, ahogy avatott muzeológus kollégák kitalálták és elrendezték a maga egyszerűségében és méltóságában „Az első 500” című kiállítást a Cifrapalotában, azt a tényt tartva szem előtt, hogy a kevesebb néha több. A másik egy ige, amely lapszámról lapszámra az újság hátoldalán volt látható, és elnöklelkészünk első ötlete volt a logó kapcsán. Bár végül egy számunkra jóval ismertebb és talán kedveltebb kálvini jelmondat került a logóra, mégis számomra ez az ézsaiási igevers az, ami helytállásra, kitartásra és a megmaradásra buzdít, illetve ad erőt a továbbiakra: „...aki benne hisz, az nem fut”.

Köszönöm Mindenkinek, aki nem sajnálta a fáradságot, és ebben az évben is írt, küldött anyagot, fényképet újságunknak, vagy ötleteivel segített. Továbbá hálás vagyok munkatársaimnak a sok segítségért és munkáért, amivel hozzájárultak, hogy gazdag, kreatív, színes és hibátlan kivitelben tudtunk megjeleni. Végül, de nem utolsósorban mindazoknak köszönettel tartozunk, akik anyagilag is támogatták újságunk megjelenését. Olvasóinknak munkatársaimmal együtt kívánok Istentől megáldott békés, boldog karácsonyt és új esztendőt.

AZ MAGAR NIPNEK: KI BZT
O LVASSA

Profeták által bolt rigben néked az isten/
Az fit ighirt ime vigre meg atta fiata
Buzgo lilekuel bol most es néked ez által/
Kit baga hog halgass / kit baga hog te fouessa
Néked azirt ez lün profetad / doctorod / ez lün
Mestered / ez most es / mellet az isten ada.
Ez profeta bauat halgald / mert tighed az isten
El veszt / es nomos itt nem lehet az te neued.
Itt ez irasban bol mostan es néked ez által /
Hutre hiu mind / hog senti ne menrce magat.
Az ki Sidoul / es Borogul es vigre diakul
Szol vala rigben / bol néked az itt Magyaral.
Minden nynek az u nelvotn / hog minden az isten
Eorvintin illen / minden imagga netvit.
Itt vagon az rentek kinez / itt vagon az ki folo viz /
Itt vagon az tudoman mell orok iletet ad.
Eelki tenir vagon itt / melben mikor isel orokte
Ist / mell az mennbol halla / halakra mene.
Az ki teremt tighed / meg valt / orok iletet es ad
Ez sent által / ninez több bizodalmod azirt.
Ennek azirt folgall mindenkor tista bueduel /
Ennek mindenkor tig igaz aldozatot.
Tighedet ez hozza viben / s nem hag mikor ig mond
Bodogot el iouetet / veszetet el gonoskot.

Sylvester Jan. Sirta

AZ MAGYAR NIPNEK: KI EZT
OLVASSA

PRóféták által szólt rígen néked az Isten
Az kit ígért, ímé, vígre megadta fiát
Buzgó lílekvel szól most es néked ezáltal,
Kit hagyja, hogy hallgass, kit hagyja, hogy te kövess.
Néked azért ez lún prófétád, doktorod, ez lún
Mestered, ez most es, melyet az Isten ada.
Ez próféta szavát hallgasd, mert tíged az Isten
Elveszt, és nyomos itt nem lehet az te neved.
Itt ez írásban szól mostan es néked ez által,
Hütre hiv mind, hogy senki nem mentse magát.
Az ki zsikóul, és görögül, és vígre diákul
Szól vala rígen, szól néked az itt Magyarul.
Minden nípnek az új nyelvin, hogy minden az Isten
Törvényinn íljen, minden imádja nevít.
Itt vagyon az rejtek kincs, itt vagyon a kifolyó víz,
Itt vagyon az tudomány, mely örök íleted ad.
Lelki kenyír vagyon itt, melyben mikor íszel, örökké
Ílsz, mely az mennyből szálla, halálra mene,
Az ki teremt tíged, s megvált, örök íletet es ad
Ez szent által, nincs több bizodalma azírt.
Ennek azért szolgálj mindenkor tiszta szüedvel,
Ennek mindenkor tígy igaz áldozatot.
Tígedet ez hozzá viszen, s nem hágy mikor ígymond
Boldogok el jövetek, vesszetek el gonoszok.

Sylvester Janos irta.

Harc az ünnepért

Magányom szétnéz, szól és szava büntet:

– Ahová én belépek, legyen ünnep,
térdeljen porba, ki hozzám beszél,
jó szavam: koldusnak vetett aranypéncz,
örüljön, ki ellenségem lehet,
szivemben vad gőg a szeretet is,
örvénybe lépek józan, dacos ésszel,
nem fáj, ha tűzön éget a gonosz,
lesem felebarátom feleségét,
esti szeretőm délre feledem,
vagyok magamban és másban hontalan,
mindent tudok, aranyat s gyöngyöket
old fel boromban a gazdag jövő
és mindig győztes, mindig sérthetetlen
megmaradok magamnak, érthetetlen
magasság, melynek némasága ünnep.

Ahová lépek, mégis minden büntet:

letérdelek a köszönők elé,
aranypénzként őrzöm más jó szavát,
ellenségemet fölfegyverzem,
büszkeségem gyámoltalan bilincs,
koldusok közé viszem ágyamat,
menekülök a szúnyogok elől

és mindenkit magamban hurcolok,
semmit se tudok, fuldokolva szívom
a levegő képzelt pénz-tögyeit,
elhúzódok a mulatók közül
s némán esengek vissza a világba
és magamnak is mindig érthetetlen,
sohse leszek már többé sérthetetlen,
mert a vezeklés kívánt kínja büntet.

És így lett mégis, így lesz minden ünnep:

vak voltam már és dermedt zűrzavar,
s falba léptem, – s ajtót nyitott a fal!
S láttam, történnék néha jó csodák,
amikért élni érdemes, tovább
botladozni másan s magamon át,
egyszerre sírva s egyszerre kacagva,
emberi sorsom hálásan fogadva,
mint égi kedvest, aki ha kiválaszt,
akkor szeret igazán, ha kifáraszt.
Vak voltam már, hitetlen zűrzavar,
s falba léptem s ajtót nyitott a fal,
nyílt az ajtó és nyíltak jó csodák
s én boldogan botladozom tovább
idegen romokon s magamon át
s nem félek már, hogy újból elveszítsen:
két kezével egyszerre tart az isten
s ha azt hiszem, hogy rosszabb keze büntet,

jobbja emel, és fölragyog az ünnep.

Isten szolgálatában Indonéziában

Az elmúlt másfél év áldásai Isten szolgálatában a Jakartai Református Gyülekezeti Központban (Gereja Reformed Injili Indonesia) és szerte Indonéziában

„A szél fúj, amerre akar, hallod a zúgását, de nem tudod, honnan jön és hova megy: így van mindenki, aki a Lélektől született” (Jn 3,8)

Istentől rendelt közös életünk 2015. december 12-től íródik, amikor kegyelme és szeretete által Isten egymásnak ajándékozott bennünket. Életünket úgy terveztük, hogy otthon Magyarországon fogunk Urunk dicsőségére szolgálni, de nagyon hamar megbizonyosodott előttünk, hogy az Úr visszavár bennünket Indonéziába, ahonnan saját döntésünk következtében elhagytuk az ott befogadó gyülekezetünket. Emlékszem a napra, amikor könnyes szemmel búcsúztattak bennünket. Nem is igazán én voltam a szomorúságuk

tárgya, biztosan nem, hanem Elza, akit a gyerekek is, tanártársai is nagyon szerettek és tiszteltek.

A nekünk szánt búcsúalkalmon sokan mondogatták, hogy „azért néha gondolatok ránk is”, valamint „ha tudtok, akkor látogassatok meg bennünket”.

Nem titkolom, engem is sírásra készítetett az a szeretet, amellyel befogadtak bennünket, és amellyel akkor ott szembesültünk. De akkor a saját terünk erősebbnek bizonyult, és anélkül döntöttünk, hogy megkérdeztük volna, hogy Isten hol szeretne látni bennünket. Nem gondoltuk, hogy a viszontlátás öröme, sokkal közelebbi lesz, mint ahogy mi azt egyáltalán megálmodtuk, és elterveztük volna. Úgy, ahogy az egymásra találásunkban nap mint nap éreztük Mindenható Urunk szeretetét és vezetését, akképp az Indonéziába való visszatérésünket is a kezében tartotta, elrendelte, és hordozott bennünket szeretetében. Amikor elkezdtük tervezni a visszautat,

Dr. Stephen Tong lelkipásztor, vezető lelkész és zsinati elnök azonnal följánlotta mindkettőnk számára a repülőjegyeket, és így végleg megbizonyosodtunk róla, hogy Isten itt, Indonéziában készítette el az ő dicsőségére irányuló szolgálá-

latainkat. A visszaszokás a gyülekezeti életbe gyorsan lezajlott, érkezésünkről csak kevesen tudtak, így fordulhatott elő, hogy sokan, amikor először találkoztak velünk újra, azt gondolták, hogy csak gyorsan viziten vagyunk a gyülekezetben. Azonban gyorsan tisztázódott, hogy az Úr itt akar látni bennünket a szolgálatban. Elza gyorsan visszaszokott a gyülekezeti munkákba, főként a gyülekezet énekfelelőseként. Fokozatosan visszakapta a központi gyülekezetben korábban vezetett felnőtt- és gyerekkórusokat, amelyek minden vasárnap lélekemelő módon zengik be a hatalmas templom belső falait a vasárnapi istentiszteletek alkalmával. A gyülekezet iskolájában (Sekola Kristen Calvin) újra az ének-zene oktatásáért felelős, a többi indonéz városban levő helyi gyülekezetekben pedig önkéntes alapon szerveződő regionális énekkarok vezetésével bízták meg. Jómagam adminisztrációs feladatokat látok el a központban, és az angol nyelvű istentiszteletek során liturgistaként szolgállok, ráadásul még a geologizálásról sem kellett lemondanom, mert meghívást kaptam egy UNESCO-tervbe Szumátra északi részére, amely azt a célt tűzte ki, hogy szeretné felvetetni az UNESCO természeti világörökségei közé Indonézia egyik legszebb és legnagyobb természetvédelmi képződményét, a Toba-tavat (Lake Toba, Caldera Toba). Ez a világ egyik legnagyobb vulkáni kalderája páratlan szépséggel. Áldott az Úr, hogy itt dolgozhatom az ő dicsőségét szolgálva. Lám, ha az ember meghajol Isten előtt, és őt keresi először, életét és szolgálatát öneki szenteli, semmiről sem kell lemondania, sőt ahogy az ige is mondja: „Keressétek először Isten országát és az Ő igazságát, és mindezek ráadásaként megadatnak majd nektek” (Mt 6,33). Urunk ajándékozó Isten, nála van a gazdagság, Krisztussal mindent odaadott értünk, mert szereti az embert mint legértékesebb teremtményét itt a Földön. „Aki tulajdon fiát nem kimélte, hanem mindannyiunkért odaadta, hogyan ne ajándékozna nekünk vele együtt mindent?” (Róm 8,32). Jézus Krisztust éppen most, karácsonykor adta nekünk, legnagyobb ajándéka a

Jézus Krisztusban megjelent szeretete. Hiszed-e ezt?

A gyülekezet, ahol élünk és dolgozunk, legfontosabb feladatának az ige terjesztését, az evangelizációt tekinti. Dr. Stephen Tong 76 évesen vasárnap reggel a kínai nyelvű istentiszteleten kezdi a szolgálatát, ezután következik a vasárnap délelőtti nagy, indonéz nyelvű istentisztelet. Amikor az véget ér, kimegy a repülőtérré, és elrepül Szingapúrba, ahol vasárnap délután van istentisztelet. Hétfőn elutazik Kuala Lumpurba, ahol délelőtt és délután is tart istentiszteletet. Kedden, szerdán, csütörtökön kínai városokban prédikál (Xiamen, Guangzhou, Hong-Kong), majd pénteken repül Tajvanra Tajpejbe, ahonnan este ér vissza Jakartába. Szombaton minden délelőtt zsinati ülést tart, és ezeken felül szervezi a komolyzenei koncerteket, teológiai konferenciákat és az Európában, USA-ban, Ausztráliában és Új-Zélandon működő helyi gyülekezetek életét. A gyülekezetek semmilyen állami támogatásban sem részesülnek (Indonéziában az iszlám az állami vallás), kizárólag a hívek adakozásaiból tartja fenn magát a gyülekezet minden egyes városban. A professzor ebben az évben a reformáció 500 éves évfordulója alkalmából ún. Refo500 evangelizációkat is tart még, amely 17 indonéz várost és 20 egyéb várost jelent szerte a világban.

Számomra legkedvesebb szolgálatunkat a végére hagytam, ez szoros összefüggésben van vezető lelkészünk hitvallásaival. A gyülekezet aktívan részt vesz fiatalok evangelizálásában, amely azt jelenti, hogy minden évben áprilistól szeptember végéig a gyülekezet önkéntes tagjai Indonézia különböző helyein evangelizációkat tartanak gyerekeknek, osztályoknak a kisiskolás kortól a középiskolás kor végéig (5-18 éves kor). Ebben az évben négy különböző helyszínen voltunk egy héten keresztül ilyen evangelizációs utakon. Húsvét előtt Északkelet-Sulawesi szigeten, majd az év második felében Sulawesi középső részén Torajaban, Ambon szigetén és végül Borneo szigetének középső, esőerdővel dúsan borított területén evangelizáltunk. Hatalmas feltöltődés volt ez számunkra, végtelenül

kedves gyerekekkel és tanárokkal találkozhattunk. Bibliával, illetve énekművekkel a kezünkben érkezünk hozzájuk, éreztük a tőlük kapott szeretetet, és láttuk, hogy Isten hogyan munkálkodik bennük, hogy fogadják be az élet igéit.

Az egyik alkalommal egy olyan iskolába mentünk, ahol keresztyén és muszlim vallású gyerekek együtt tanultak. Az evangelizációs alkalmat közvetlenül a tanóra után tartottuk, ezért Elza a nem keresztyén fiatalok számára felajánlotta a távozás lehetőségét. Ennek ellenére a muszlim vallású fiatalok közül mindenki maradt, senki sem hagyta el a termet, és végighallgatták a számukra is jó hírt (Good News) hozó evangéliumot Jézus Krisztusról.

Egy olyan igével szeretném zárni gondolataimat, amelyben megéltem Isten vezetését és gondviselését, mely beteljesedik életünkben minden nap. Ezt az igét akkor kaptam, amikor elhatároztam, hogy életemet Isten kegyelméből összekötöm feleségemmel, Elzával. Kértem az Urat, adjon igét, amely biztat, vezet és megerősít, hogy jól dönthessek. Amikor megkaptam, nagyon nagy öröm volt a szívemben, és tudtam, hogy erre az igére vártam. Azt hittem, ez csak és kizárólag a feleségem választásáról szól, de azóta már tudom, hogy ez az ige sokkal többről szól, mégpedig közös életünk Istenben elrejtett programjáról.

„A vakokat olyan úton vezetem, amelyet nem ismertek, ismeretlen ösvényeken viszem őket. A sötétséget világossá változtatom előttük, a göröngyös utat egyenessé. Ezeket a dolgokat véghezviszem, nem mulasztom el!” (Éz 42,16)

Valóban, mi ezzel szeretnénk dicsekedni, hogy nap mint nap megéljük és átéljük, hogy Isten szeretete és világossága sötétséget oszlat, göröngyös utat tesz egyenessé, és minden ismeretlent felfed az életünkben. Egyedül övé minden dicsőség!

Megújulásra várva

(VÁLTOZZ, HOGY VÁLTOZTASS!)

Ezzel a címmel (és alcímmel) szervezett a nőszövetség a reformáció 500. évfordulójának tiszteletére egyházmegyei csendesnapot, amelynek megtartására 2017. május 27-én Kecskeméten került sor. A programban két előadás szerepelt, majd lehetőség nyílt arra, hogy a résztvevők kisebb csoportokban beszélgessenek a hallottakról, illetve az azokhoz kapcsolódó saját élményeikről. A családban élő nők helyzetéről, szerepéről Rebeka alakja kapcsán gondolkodhattunk, míg az egyedül élőkéről Lídia alakját vizsgálva.

Háromgyermekes családanyaként arra kaptam felkérést, hogy Rebekáról beszéljek, az alábbiakban ennek az előadásnak a szövegét olvashatják.

NŐKÉNT A CSALÁDBAN

Rebeka

Az életben mindannyiunknak különböző szerepeink vannak, amelyekben igyekszünk egyenként és összességében is helyt állni. Mivel a szervezők a *Nőként a családban* című témát jelölték ki számomra, ezért előadásomban a családban élő nő szerepeivel szeretnék foglalkozni.

Először kíséreljük meg összegyűjteni, hogy milyen szerepei vannak ma egy családban élő nőnek. Ennek legegyszerűbb módja, ha mindenki saját magára vonatkozóan gyűjti össze ezeket, és bár a hallgatóság egy része idősebb nálam, talán egyedül is él, de ezek a szerepek jelen voltak, vagy ha kicsit más formában is,

de ma is megtalálhatók az életükben. Csak néhányat soroljunk fel: feleség, anya, „háztartási alkalmazott”, dolgozó nő, egy vagy több közösség többé vagy kevésbé aktív tagja (nőszövetségi tag, gyülekezeti tag), jó esetben még élő szülők gyermeke, menyé. Talán ezek a legalapvetőbbek.

Természetesen az lenne jó, ha az ember – miközben a sok szerep által támasztott elvárásnak igyekszik megfelelni – nem veszítené önmagát sem szem elől. Minden szerepünkben teljes lényünkkel benne vagyunk, mivel ahogy helyt állunk bennük, az rólunk szól, ugyanakkor néha nem árt vissza-visszanézni önmagunkra, hogy ki is vagyok én magam, mit szeretek, mik a saját vágyaim. Egy idő után különösen fontos, hogy az önmagunkra való odafigyelés kiterjedjen az egészségi állapotunkra is.

Továbbá mindannyiunknak fontos az is, hogy Isten gyermekei is vagyunk, Jézus Krisztus követői, ezért ezt nem rangsort tükrözve hagytam a végére. Talán furcsán hangzik ezt a szerepek közé besorolva hallani, de csak megfogalmazás kérdése. A lényeg az, hogy ez egy olyan külön dolog, amivel foglalkozunk, foglalkoznunk kell, hiszen időt kell rá szakítani, hogy újra és újra, minden nap megálljunk Isten előtt, és rátekintve végiggondoljuk, hogy ki vagyok én ölelőtte, milyen vele a személyes kapcsolatom. És nagyon fontos mindent elé vinni, mert ő az életünk minden szerepében jelen van, sőt minden szerepünkbe belevisszük az Istennel való kapcsolatunkat is. Ebből is látható, hogy szerepeink nem különíthetők el egymástól, mégis jó külön-külön is látnunk és tudatosítanunk, hogy ezek mind ott vannak az életünkben.

Előadásomban most nem térek ki arra, hogy miként lehet ennyi mindenre tudatosan odafigyelni a mai rohanó világban. Továbbá arról sem kívánok beszélni, hogy milyen nehéz manapság egy családban élő nőnek, amikor azt sugallja a korszellem, hogy minden szerepben szupernek kell lenni, sőt fitt és csodás nőknek kell megmaradni. (Csak zárójelben jegyzem meg, hogy a férfiaknak sem könnyebb.)

E rövid bevezető után célszerűnek tartom Rebeka estében is úgy fejtegetni a kérdést, hogy azokban a szerepekben vizsgáljuk meg őt, amelyeket a különböző kapcsolatai határoznak meg. Ennek alapján a továbbiakban a következőkről lesz szó:

Rebeka kapcsolata saját családjával: szüleivel, bátyjával
Rebeka kapcsolata férjével, Izsákkal

Rebeka kapcsolata fiaival

Rebeka kapcsolata Istennel

(A korábbi fejtegetésekkel összhangban természetesen ezek a kapcsolatok sem különíthetők el teljesen, mivel erősen kihatnak egymásra.)

Rebeka kapcsolata saját családjával

A történetet ott kezdődik, hogy az özönvíz után nem sokkal az Isten által az új emberiség ősatyjává választott Ábrahám úgy érzi, eljött az idő feleséget keresni fia, Izsák számára. (I. Móz. 24.) Izsák megszületésére nagyon sokáig vártak idős szülei, Ábrahám és Sára az Isten ígérete ellenére már lemondott a gyermekáldásról, így annál nagyobb volt az örömük, amikor a gyermek világra jött. (1Móz 17,15-22., 18,9-15., 21,1-8) Abban a korban a keleti világban egy szülő addig volt felelős gyermekéért, amíg ki nem házásította, ez pedig fiúgyermek esetén 20 éves kora körül meg is történt. Izsák 37 éves korában veszítette el az édesanyját, akivel nagyon bensőséges volt a viszonya (I. Móz. 23.), Ábrahám ezután három évvel, tehát Izsák 40 éves korában gondolt arra, hogy feleséget keressen fiának. Úgy tűnik, a kései gyermeket minél tovább szeretnék volna maguk mellett tartani, ráadásul anyjáról, Sáráról az a benyomásunk alakulhat ki, hogy meglehetősen féltékeny volt. (Lehet fantáziálni arról, hogy hogyan viszonyult volna egy menyhez.)

Amikor Ábrahám eljutott az elhatározásig, nem akart a kánaáni népek lányai közül választani, hanem

hívó feleséget szeretett volna fiának, ezért szolgáját, Eliézert visszaküldte a szintén az igaz Istenben hívó régi rokonsága közé Mezopotámiába. Az is fontos volt Ábrahám számára, hogy a feleség jöjjön el a szülőföldjéről, mert fiát nem akarta arra a vidékre visszaengedni.

Eliézer elment Mezopotámiába Náhor városának a határába, ahol kutak vannak, és ott megállva Istenhez imádkozott, és jelet kért, hogy az Úr mutassa meg neki, ki lesz a megfelelő feleség. *„Legyen azért, hogy amely leánynak azt mondom: „Döntsöd meg a te korsódat, hogy igyam!”, ő pedig azt fogja mondani: Igyál, sőt a tevéidet is megitatom, ő az, akit a te szolgádnak, Izsáknak rendeltél.”* (1Móz 24,14)

A Szentírásban szép ábrázatúnak leírt Rebeka éppen úgy cselekedett, ahogy Eliézer Istentől kérte. A szolga a jel kérésekor a belső tulajdonságokat tartotta szem előtt a lányt illetően, majd megtapasztalta Rebeka segítőkészségét is, hiszen gyorsan és ügyesen nemcsak a kérést teljesítette, hanem önszántából készségesen megittatta a tevéket is, vagyis szolgálatkész és önálló, kezdeményező típus. Jó feleségjelölt, ráadásul az Isten által mutatott, adott társ. (Bárcsak mindig ilyen könnyű lenne megtalálni az Istentől való társat! De Izsák és Rebeka története arra is jó példa, hogy az ilyen jól induló kapcsolatot mi, emberek még el tudjuk rontani.) Eliézer ékszerekkel viszonzta Rebeka szívességét, majd elment a lány apjához, Betúélhoz, anyjához, illetve bátyjához, Lábánhoz. Mindenki úgy találta, hogy ez az Úr akarata, bár azután szerettek volna még tíz nap haladékat, de a házasság kérdésében való döntést Rebekára bízta. Ő pedig úgy döntött, hogy megy, így aztán családja áldásával útnak is indult.

Volt-e szerepe Rebeka döntésében annak, hogy egy hallomásból ismert előkelő családba hívják, és hogy látta az ajándékba kapott ékszerekből, arany és ezüstedényekből, ruhákból, hogy vagyonos házhoz megy? Ezt nem tudhatjuk. Eliézer kedvesen hívta, aggódnia tehát nem volt miért, hacsak nem azért, mert távol kerül saját szüleitől, testvérétől. Rebeka

azonban erős személyiség, és vállalkozó szelleműen nekivágott az ismeretlennek.

Mindenféle értékítélet nélkül azt mondhatjuk, hogy bármilyen is lehetett a családjával való viszonya, előretekintett az új élet felé, és nem hátra. Elhagyta a szülői házat, de nem hagyta egyedül a szüleit, hiszen ott maradt nekik Lábán, emiatt nem kellett Rebekának lelkifurdalást éreznie. Az élet rendje az, hogy saját családja legyen, neki pedig volt ereje meglépni ezt a lépést. Isten órá mutatott, nyilván nem véletlenül, Rebeka döntése pedig egybevágott Isten akaratával.

Rebeka kapcsolata férjével, Izsákkal – Rebeka mint feleség

Izsák – ahogy már volt szó róla – késői, nagyon várt, nagyon szeretett gyermek, akit szülei igyekeztek minél tovább megtartani maguknak. Úgy tűnik, türelmes ember volt, hiszen maga sem sietette a házasságot, kivárta apja elhatározását. Amolyan befelé forduló, elmélkedő típus lehetett, aki szeret Istennel kettesben lenni. Akkor is éppen a mezőn imádkozott, amikor Eliézer megérkezett Rebekával, aki a kor szokásának megfelelően eltakarta az arcát, amikor megtudta, hogy a feljük közeledő férfi a férjjelölt. Izsák bevitte Rebekát anyjának, Sárának a sátrába, feleségül vette és megszerette. Azt olvashatjuk, hogy ezzel a házassággal megvigasztalódott anyja halála után, ami nagyon megviselte, talán még merengőbbé tette, de az új társ belépése az életébe vigasztalást nyújtott neki. (1Móz 24,62-67)

Ez már elmond valamit kettejük kapcsolatáról is: Rebeka alkalmas arra, hogy a három éve tartó gyászt, ürességet feloldja. Milyen ideális, ha egy kapcsolatban két ember így hat egymásra, ahogyan Rebeka, a feleség hatott a férjére. Ezen a ponton kérdések sorozatát fogalmazhatjuk meg: Arra is rendeltetett a házasság, hogy ezt meg tudjuk adni egymásnak? Akkor jó egy házasság, ha ezt tudjuk adni egymásnak? Kudarca-e,

ha nem, vagy nem mindig tudjuk ezt megadni?

Rebekának kellett-e ezért tennie valamit, vagy a pusztá létezése elég volt? Elég volt az Isten tökéletes választása, amivel Izsák mellé rendelte? Ennek a házasságnak az elején minden bizonnyal Rebeka gyogyír Izsák számára. Hamar megjelenik azonban házasságuk nagy tehertétele is: nem akar megfoganni a várva várt gyermek. Izsák sokat imádkozott, hogy az Úr adjon neki gyermeket: *„És könyörgött Izsák az Úrhoz a feleségéért, mivelhogy az meddő volt.”* (1Móz 25,21) A Szentírás szavaiból úgy tűnik, hogy bár nem ítélik senki, a gyermektelenség Rebeka problémája, ezért sokkal nagyobb teher neki, mint a férjének, aki várja ugyan a gyermekáldást, kéri is kitartóan az Istentől, de önmagát nem kell okolnia elmaradásáért. Végül 20 évvel a házasságkötés után megérkezik a gyermekáldás, Rebeka várandós lett.

A gyermekekről majd később esik szó, addig érdemes Rebeka és Izsák mindennapjait, házasságukat tanulmányozni. A házastársak már jobban ismerik egymást, mint az első találkozáskor. Isten egy szemlélődő, me-rengésre hajlamos, kissé passzív férfi mellé adott egy temperamentumos, vállalkozó szellemű, határozott, nagyon is kezdeményező, cselekvőképes asszonyt. Izsák kívárta, hogy apja viszonylag későn szerezzen neki feleséget, ezzel türelemről tett tanúbizonyságot, ugyanakkor az is látható, hogy ő maga nem kezdeményez. Amíg az apja kénytelen volt életében nagy döntéseket hozni, addig az ő élete sokkal „kisszerűbb”. Ábrahám annak idején Isten hívására a szülőföldjéről családjával, mindenével együtt elindult egy ismeretlen vidékre. Izsákot illetően egyik bibliamagyarázat így fogalmaz: „jól illeszkedett a mások tervébe”, egy másik pedig azt mondja: „nagy emberek közepes hozzátartozója”. Jól illeszkedett az Úristen tervébe is, de a nagy tettek az apja nevéhez fűződtek. Ábrahám az, aki kiállta a próbát, amikor Isten Izsák feláldozását kérte tőle, Izsák csendben, némán elszenvedte azt. (1Móz 22,1-19) Ábrahám, amikor éhínség tört ki, Egyiptomba ment (1Móz 12,10-20), Izsák Gerárban,

a filiszteusok földjén maradhatott. Feleségéről ő is hazudott, hogy bajba ne kerüljön. Amikor a kutak miatt konfliktusba kerül a filiszteusokkal, inkább kútról kútra továbbvándorolt. (1Móz 26) Izsákkal ott volt Isten áldása, az Ábrahám által kapott áldást vitte tovább, s az Úr meggazdagította. De vajon milyennek látta őt a felesége?

Kettejük természete egyfelől jól ki is egészíthette egymást, másfelől azonban a különbözőség oda is vezethetett, hogy Rebeka látva férje meghunyaszkodását, középszerűségét, nem tudott eléggé felnézni rá. Olyannyira, hogy képes volt őt fondorlatos módon becsapni, megvezetni. Ha nincsenek jól kezelve azok a jellembeli különbségek, amiktől férj és feleség olyan jól kiegészítheti egymást, akár el is távolíthatják őket, sőt egymás ellen fordíthatják a házastársakat. Mi mit kezdünk azzal, hogy egyre jobban megismerjük a házastársunkat a kevésbé vonzó tulajdonságaival együtt? Hogyan kezeljük azt, hogy a házastársunk sem tökéletes, és megesik, hogy alulmúlja az elvárásainkat? Tudjuk-e akkor is tisztelni és szeretni őt annyira, hogy nem kezdünk különböző játszmákba, hanem párbeszédben maradunk egymással, és őszintén keressük a közös nevezőt?

Rebeka kapcsolata a gyermekeivel – Rebeka mint anya

Térjünk most vissza Rebeka várva várt terhességéhez! Bár ez a szó nem annyira kedvelt a gyermekvárás megnevezésére, és bizonyosan Rebeka is örült, amikor ez bekövetkezett, de hamar érezni kezdte, hogy valami nincs rendben: két fiúgyermek tusakodik a méhében. Amire annyi ideig várakozott, az egyszer csak annyira gyötri, hogy Rebeka nem érti: „Ha már így van, miért vagyok így?” Elment megkérdezni az Urat (ilyet máshol nem olvasunk róla): *„És ezt mondta neki az Úr. Két nemzetség van méhedben. Két nép válik ki bensődből; az egyik erősebb lesz a másiknál,*

és a nagyobbik szolgál a kisebbiknek.”(1Móz 25,22-26) Isten tehát Rebekának jelentette ki akaratát a fiúkra nézve. Ez az igazi eleve elrendelés: maga Isten sorolta előbbre a kisebbik fiút. Megszületett az első, vörös és szőrös, Ézsau – valószínűleg nem a legszebb kisbaba-, és sarkába kapaszkodva jött Jákób. Két fiú, akik belső tulajdonságaikat tekintve is nagyon különböznek egymástól.

Ézsau amolyan ösztönlény, természeti ember, az erdőket, mezőket járta, vadállatokkal küzdött, vadászott. A jelleme darabos, hiányzott belőle a szelídség. Talán éppen azért kedvelte annyira az apja, mert Ézsau vad és ösztönös, ami ő sosem volt, talán nem is mert volna lenni. No meg a jó falatok miatt, amelyeket Ézsau éppen apja szájíze szerint tudott elkészíteni. 40 évesen két pogány nőt vett feleségül, amivel megkeserítette Izsák és Rebeka lelkét. (1Móz 26,34)

Ezzel szemben Jákób sátorlakó, szelíd, segített az anyjának, megtanult főzni. Simulékony és okos. Az a mondat, amit Ézsauknak mondott – amikor az éhesen hazajött és kért az öccse által főzött ételből – , aligha akkor pattant ki a fejéből: *„Add el érte nekem most azonnal az elsőszülöttségedet!”* Ézsau pedig nem becsülte eléggé az elsőszülöttségi áldást, az ösztöne, az éhsége erősebb volt. Emellett amúgy is mindig közel érzi magát a halálhoz, neki nincs szüksége az elsőszülöttségre. Jákób, aki nagyon is tudta, mit akar, meg is eskette a bátyját. (1Móz 25,27-34) Ézsau álhatatlanságát mutatja, hogy később már bánta ezt a tettét, akkor már igényt tartott volna az áldásra.

Amikor a megöregedett és megvakult Izsák készült a halálra, meg akarta áldani elsőszülöttjét, Ézsaut. A történet ismerős: elküldte a nagyobbik fiát vadászni, s megkérte, hogy főzzön neki kedve szerint való ételt. (1Móz 27) Vajon Rebeka sosem beszélt az Istentől kapott ígéretről a férjének: *„a nagyobbik szolgál a kisebbiknek”?* (Általában a nagyobb kapta meg az apa áldását és a vagyont 2/3-át.) Sosem beszéltek a családban arról, hogy Ézsau erről a jogról már könnyelműen lemondott? Úgy tűnik, hogy a kommunikáció nem a

legjobban működik ebben a családban.

Rebeka képes volt hallgatózni, és figyelmeztetni Jákóbot, hogy cselekednie kell az áldás megnyerése érdekében. Jákóbnak fontos volt ez az áldás, úgyhogy tisztességtelen eszközt is hajlandó volt igénybe venni a megszerzésére. Vajon Rebekának az volt fontos, hogy Isten akarata teljesüljön, vagy csak a kedvenc fiát akarta előnyhöz juttatni, jól menedzselni? Beöltöztette Jákóbot, és amikor az aggodalmaskodott, hogy a család miatt nem áldást, hanem átkot hoz a saját fejére, akkor anyja megnyugtatta: *„Reám szálljon az az átok, fiam, csak hallgass a szavamra...”* (1Móz 27) Rebeka nem bízta a fia dolgát a véletlenre, nagyon is egyengetni próbálta az útját.

A gyermeknevelés minden szülő, minden édesanya nagy kihívása, felelőssége és nagy teher is. Hol objektívebben, hol elfogultabban látjuk a gyermekeinket. Néha úgy akarjuk a gyerekeink jövőjét egyengetni, hogy a saját beteljesületlen álmainkat valósítsa meg. Máskor mindent megpróbálunk megtenni, hogy a legjobbat hozza ki magából, s ha tehetséges valamiben, akkor abban hadd tudjon kiteljesedni. (különórák, stb.) Látni véljük, hogy a képességeivel milyen pályán boldogulna a legjobban. De mi van akkor, ha ő más irányba akar menni, ha hirtelen jött ötletek alapján próbálkozik vagy a kortársak befolyása szerint? Ha azt látjuk, hogy hagyja elsikkadni a tehetségét valamiben, miközben olyan dolgokra fordítja az időt és az energiát, ami talán számára is csak ideig-óráig fontos, és mi nagyobb élettapasztalattal úgy látjuk, hogy zsákutca vagy tévút? Az is megesik, hogy a gyermek rácsafol a szülőre, és mégis abból lesz jó, arra teszi fel az életét, amiről a szülő nem is hitte volna. De azt nem engedhetjük meg magunknak, hogy csak úgy hagyjuk „szabadon” nőni, mint ahogy a gyom növekszik. Ma már a korai tehetséggondozás, tehetségfejlesztés zászlója lobog a csecsemőkor, óvodáskor felett is. Nagy felelősség odafigyelve a gyermekre, kihozni belőle azt, akivé lennie kellene. Egyáltalán tudhatjuk-e mi magunk, hogy kivé kell

lennie? Isten tudja, és nekünk övele és a gyermekkel kell együttműködni.

Rebeka tudta, hogy Jákóbbal nagy terve van Istennek, és meg is tett mindent azért, hogy az a terv megvalósuljon. Rebeka mégsem bízott az Úristenben, maga akarta azt a tervet véghezvinni, nem hagyatkozott rá Istenre, aki család és fondorlat nélkül is boldogult volna. Rebeka a célt látta, de nem látta – mert nem nézte – magát az Urat. Ráadásul úgy gondolta, hogy a cél szentesíti az eszközt. Becsapta férjét, végképpen magára haragította Ézsaut, aki biztosan érezte korábban is, hogy az öccse az anyja kedvence. Jákóbnak menekülnie kellett, így Rebeka többé már nem látta viszont szeretett fiát. Még ekkor sem volt őszinte Izsákhoz, azzal ámította, hogy azért kell elmennie Jákóbnak, nehogy a hettita lányok közül vegyen feleséget. (1Móz 27,46) Jákób is bűnhődött: Lábánhoz, nagybátyjához menekült, ahol őt is becsapták.

Rebeka kapcsolata Istennel

Rebeka családja az Úr híve volt, s ebben a hitben nőtt fel ő maga is. Hogy milyen volt a személyes kapcsolata Istennel, arról keveset olvashatunk. Ahogy már említettem: Istenhez fordult, amikor érezte terhessége nehézségét, és megtudta, hogy két gyermek, két nemzetség van a méhében. Azt is megtudta, hogy a nagyobbik fog a kisebbiknek szolgálni, de hogy ez befolyásolta-e a fiaihoz való viszonyát, az igazából nem derül ki. Az, ahogy kezébe vette Jákób sorsát, arra utal, hogy bár tudott Isten tervéről, nem tudott Istenre ráhagyatkozni, nem tudta kívárni, hogy Isten egyenes úton, család és emberi fortély felhasználása nélkül teljesítse be a tervét Jákóbbal. Amit a cél érdekében Rebeka Izsák és tulajdonképpen Ézsau ellen is elkövetett, az alapján véve nem méltó Isten híveihez. Keveset tudunk tehát Rebeka és Isten kapcsolatáról, mert a Szentírás nem szól róla, hogy Rebeka – az előbb mondott egyetlen esetet leszámítva – beszélt

volna Istennel. A viselkedése arra utal, hogy nem is nagyon tette. A férjéhez, a gyerekeihez fűződő kapcsolatában nincs ott annak a jele, hogy az Isten vezette volna ezeknek a kapcsolatoknak az alakításában. Nagyon is emberiek a motivációi, és szintén emberiek Rebekának a házasság szövetségében és anyaként vallott kudarcai.

Zárszó

Amikor Szabó Zsuzsa felhívott, hogy tartsak előadást ezzel a címmel: *Nőként a családban* (Rebeka története alapján), az első gondolatom az volt, hogy „negatív példának jó lesz”.

Miután kicsit elmélyültem ebben a történetben, arra jutottam, hogy nem egészen igazságos így gondolkodni róla, Rebeka hús-vér asszony volt. Temperamentumos, aki erős akarattal alakította a saját életét, Jákób életét, és valószínűleg a leírtaknál gyakrabban vette kezébe a dolgokat Izsákot illetően is. Alakított, de maga is alakult az őt érő hatások nyomán. Talán jó lett volna, ha férje bátran felvállalja mint feleségét, amikor az élete érdekében a húgának hazudta. Talán jó lett volna, ha fiai születését nem terheli meg a hosszú, már-már reménytelennek látszó várakozás, s a nehéz terhesség, és mindketten olyanok lettek volna, amilyenről egy anya csak álmodhat. Lehet, hogy Rebeka rossz válaszokat adott az élet kihívásaira, amit nem tett volna, ha sokkal jobban figyel Istenre, sokkal többször kérdezi őt, és kéri az erejét, a bölcsességét, és nem akarja Istent átugorva maga megoldani a dolgait.

Vajon mi megtesszük-e? A világ nagyon hangosan üzen: *„Ha a férjedtől, a házasságodtól nem azt kapod, ami maradéktalanul boldoggá tesz, akkor válj el! A gyermekeidet neked kell jól menedzselni, hogy boldog életük legyen. Vedd a kezedbe a sorsukat és a magadét is! Csinálj karriert!”* Mindezeknek nem a passzivitás az ellentéte, hogy mindezzel ne törődj,

neked semmit sem kell tenned, úgymint lesz valahogy. Isten felelősséget ad nekünk feleségként a házasságunkért, anyaként a gyermekeinkért, a munkahelyen a jól elvégzett munkáért, felelősséggel tartozunk önmagunkért, jól kell beosztani önmagunkat, de mindezt csak akkor tudjuk „viszonylag jól” (nem tökéletesen) csinálni, ha közben Istenre figyelünk, az ő akaratára, az ő vezetésére. Azt gondolom, hogy annyi mindennek kell megfelelnünk, olyan sok a feladat, a szerep, és olyan kevés az idő, hogy nehéz az életünk minden frontján Istennel „egyeztetni”. Könnyebb zsigerből cselekedni, de akkor magunk is könnyen és hamar ott tartunk, ahol Rebeka. Azt is látnunk kell, hogy míg abban a családban mindenkinek megvolt a maga gyengesége és vétke, Izsáknak, az

áldás hordozójának, fiainak és Rebekának egyaránt, Isten mégis véghezvitte a tervét rajtuk keresztül is. A tökéletlenségük, fogyatkozásaik ellenére is. Ez a tény nagy reménységgel tölthet el bennünket.

Megújulásra várva – ez a főcím a plakáton. A gyermekeink nőnek és egyre változnak, a házasságunk, mint mi magunk is, „öregszik”. Sok-sok új benyomás ér bennünket, amelyek esetenként az Istennel való kapcsolatunkra is kihatnak. Muszáj mindig újragondolni a dolgokat, s magunknak is változni, fejlődni, megújulni. Egyedül erre nem lennénk képesek, de nem vagyunk egyedül. Istentől kérhetjük és várhatjuk nap mint nap a segítséget, az iránymutatást, az erőt, a bölcsességet.

Szerző T. Kabai Virág
Simonné Bakó Mária

A diakónia története az ősgyülekezetektől a reformációig

A diakónia történetének alapjai a gyülekezet számára Jézus Krisztus életéből és tetteiből vezethetők le, amelynek háttérben jelen van a korának zsidósága által képviselt őszövetségi hagyomány. Jézus Atya iránti engedelmissége és az emberek iránti irgalma

áldozatában teljesebbé válik, a diakónia története pedig ennek a világot megújító tettnek a folyamatos időbeli megjelenítése. A valóságos szeretetszolgálat tehát a teljes Szentírás alapján Isten Krisztusban megjelent szeretetére vezethető vissza.

Diakónia az első keresztyén gyülekezetekben

Idealizált képet festenénk a korai gyülekezetekről, ha azokban egységes hitelveket, azonosan felépített struktúrát és egyformán alkalmazott diakóniát várnánk el. Alapítójuktól, a keletkezésük idejétől és helyétől függően különböző módon gyakorolták a hívek a segítő cselekedeteket. Egyaránt figyelmet felkeltő volt azonban az az életgyakorlat, amely a kölcsönös elfogadásra és a tevőleges segítségnyújtásra vonatkozott, magába foglalva az anyagiakat is. Kezdetben a hívek viszonylag hierarchia nélküli, szolidáris közössége alakult ki, amelyet többségében az alsóbb szociális rétegekhez tartozók alkottak, amelyek együttélését a „Krisztus-test” képe fejezti ki. *„Mert ahogyan a test egy, bár sok tagja van, de a test valamennyi tagja, noha sokan vannak, mégis egy test, ugyanúgy a Krisztus is.”* (1Kor 12,25) Kerülték a pozíciók hierarchikus megkülönböztetését, a gyülekezet tagjainak egyenértékűségét hangsúlyozva. Az egyenlőtlen kapcsolati rendszerek leépítésével párhuzamosan olyan szolidáris közösségi formát hoztak létre, amely alulról építkezett, és a tagok kölcsönös lelki és anyagi támogatására különös hangsúlyt helyezett. Klasszikus összefoglalása ennek a jeruzsálemi gyülekezet Lukács általi leírása (Apcsel 2,44k; 4,32-35). Lehet, hogy Lukács bizonyos mértékig idealizált képet fest, mégis az ősgyülekezet történelmi realitásnak megfelelő jellemzésével a magasan képzett görög olvasókat emlékeztetni akarta az ókori filozófiában már meglévő igazságos társadalom ideájára, amely most a keresztyén életközösséget környezete számára vonzó megvilágításba helyezi. Theissen rámutat arra, hogy az őskeresztyénség éppen karitatív tevékenysége és szolidáris gyülekezeti struktúrája által gyakorolt vonzerőt a környezetére, mert az élet alapkríziseivel szemben a gyülekezet védelmet nyújtott a társadalom veszélyeztetettjei számára. A görög ókorral

szemben, ahol a jótékonykodás az arisztokráciához kötődött, és felülről lefelé történt, az őskeresztyén segítségnyújtás horizontális szolidaritás volt, amely az egyenrangúakat is kölcsönös segítségnyújtásra indította. Miközben az egyszerű emberek is átvették az adományozás arisztokratikus mentalitását, ez a jótékonykodás demokratizálódását jelentette. A kisemberek ráébredtek, hogy nekik is lehetőségük van egymás jótévéivé válni, ezzel a segítő szolidáris tett kölcsönössé vált. Pál Jézus szavait idézi, amikor így tanít: *„Mert ő mondta: Nagyobb boldogság adni, mint kapni.”* (Apcsel 20, 35). Bibliamagyarázók rámutatnak arra, hogy az újszövetségi levéllirodalomban az „egymás” kölcsönös névmás használata fontos szerepet játszik: egymás tisztelete (Róm 12,10), egymást befogadni (Róm 15,7), egymást tanítani (Róm 15,14), egymásról gondoskodni (1Kor 12,25), egymást vigasztalni (1Thessz 5,11) és egymás irányában vendégszeretetet gyakorolni (1Péter 4,9).

Hasonló jelenség mutatkozik meg az ún. ökumenikus gyűjtésben is, amelyet Pál az általa alapított befolyásos pogány-keresztyén gyülekezetekben indítványoz, hogy azzal az elszegényedett jeruzsálemi ősgyülekezettel anyagilag támogassa. Ez megmutatja, hogy Pál egymástól távol eső gyülekezetek között is az elfogadás és adományozás gyakorlatát képviseli. *„A mostani időben a ti fölöslegetek pótolja azok hiányát, hogy máskor azok fölöslege is pótolja majd a ti hiányotokat, hogy így egyenlőség legyen.”* (2Kor 8,14) Általánosan szólva, ez a kölcsönösség lehet a kor diakónia etikájának ma is fontos sarokköve, csak ennek alapján lehetséges a túlélés. A diakóniai cselekvés így mindenekelőtt a páli irodalom egyházképében talál pregnáns, a kölcsönös részvételre és támogatásra épülő modellre, amelyben a közös, szolidáris kapcsolatrendszernek mindenki részese *„szerint, amije kinek-kinek van”* (2Kor 8,12).

A diakónia mint keresztyén hivatás és tisztség a kezdetektől a középkorig

Az első gyülekezetek számára a diakónia – mint láttuk – a krisztusi szolidaritás és kölcsönös segítség formájában a mindennapi közösségi élet természetes része volt. Benne összefonódott az ószövetségi zsidó és a Jézus életéhez kapcsolódó apostoli hagyomány, amely elérte a társadalmilag peremre szorultakat, befogadta az elesetteket, támogatta a szükségét szenvedőket. A korai keresztyén közösségekben összekapcsolódott egymással a segítő tett és a hirdett üzenet, de eközben már kialakulóban volt a munka megosztására vonatkozó igény, amely az Apcsel 6,1-6 szerint hamarosan a püspöki és a diakónusi tisztség kialakulásához vezetett.

A „diakónus” mint a tisztségviselő az Újszövetségben először a Filippi levél bevezetőjében fordul elő (Fil 1,1), amely Krisztus után 56-58 körül keletkezhetett. A tulajdonképpeni diakónusi tisztségről azonban először a pásztorlevelekben (lásd 1Tim 3) olvashatunk. A diakóniai tisztség – megőrizve egyenrangúságát az igehirdetés szolgálatát végző mellett – elsősorban a szociális feladatokra koncentrált, mint:

- özvegyek és árvák támogatása,
- betegek ápolása,
- vendégszeretet gyakorlása a jövevényekkel szemben,
- a foglyokról való gondoskodás, amely a római uralom alatt folyó üldözések idején különös jelentőséggel bírt,
- alkalmanként rabszolgák kiváltása és azok befogadása a gyülekezetekbe, ezzel példát nyújtva a különböző társadalmi rétegek szolidáris közösségéhez.

A Pál apostol igehirdetése nyomán létrejött gyülekezetek a legfelsőbb körökből kikerülők mellett főleg az alig a létminimum fölött élők széles tömegeiből

tevődtek össze, és ilyen értelemben a diakónia tudta felvállalni a mélyszegénységből jövők és a felszabadult rabszolgák ügyét is.

A diakónia anyagi háttérét a gyűjtések és az egyéni adományokból befolyt javak képezték. A 200-as évektől ismertek a gyülekezeti pénztárak, amelyekbe a gyülekezet tagjai fizették be hozzájárulásukat. Ezt az összeget elsősorban szegénygondozásra fordították. Csak később, a klérus kialakulása után lépett életbe az a rend, miszerint a befolyt összeg felerészben az ő javadalmazásukra, másik fele pedig a szegénygondozásra fordítandó.

Ekkor, a diakónia kezdeti időszakában, a pénz és a lelkület még szorosan összetartozott, ami az anyagi javakkal való bánásmódban egyértelműen tükröződik. A diakónia tulajdonethoszáának háttérében a korai gyülekezeteknek az a meggyőződése áll, miszerint a pénznek és a tulajdonnak nincs önértéke, hanem azok csupán a létfenntartás eszközei, mégpedig nem az egyénre, hanem minden emberre nézve. Ennek következménye a tehetősek anyagi javakról való lemondása a rászorulóknak javára. Így a tulajdon nem az egyén szuverén birtokának tekintendő, hanem Isten adományának, amit rábízott az emberre.

A segítő tett jelentőségét mutatja a korai egyházban az is, hogy Anthiociai Ignác levele szerint (Kr. u. 2. sz. eleje) a diakónus a püspökkel és a pappal együtt kap helyet a hármas tisztség között. A diakónus feladata abban állt, hogy a gyülekezet figyelmét ráirányítsa a szociális problémákra, és egy ennek megfelelő életstílus kialakítására, valamint fogékonyra tegye a különböző származású, nemű és szociális háttérű gyülekezeti tagokat a Krisztus szolidaritásából fakadó egymás iránti összefogásra és helytállásra az őket körülvevő pogány környezetben. A diakónusi tisztség szociális feladata az adományok eljuttatását jelentette a rászorulóknak részére, liturgikus feladatuk pedig abban állt, hogy az istentiszteletekhez kapcsolódva gondoskodtak a pénzbeli, illetve a természetbeni adományok begyűjtéséről és az úrvacsorai jegyek kiosztásáról.

Összefoglalva tehát elmondhatjuk, hogy a kor diakóniájának felmérhetetlen szerepe volt az evangélium üzenetének a hétköznapi gyakorlatba való átültetésében. A római ókorban a különböző társadalmi rétegek között mély szakadék tátongott, amelyet sorsszerűnek és ezért megváltoztathatatlanak tartottak. A keresztyéneknek ebben a közegben kellett megmutatniuk az evangélium üzenetére épülő, radikális fordulatot eredményező életszemléletüket, amely az emberek egyenlőségét vallja.

A diakónia pozíciója a 3. század történelmi és politikai eseményei között a püspöki tiszthez viszonyítva meggyengül. Eredeti funkciója elhalványul, és a püspöki tisztelet segítőként, annak kinyújtott karjaként jelenik meg. A püspök maga volt az, aki a szociálisan kiszolgáltatottakért a felelősséget hordozta, és minden diakóniai tevékenység az ő irányítása alatt folyt, míg a diakónus a gyakorlati megvalósításáért felelt. A gyülekezeti tisztségek kialakult hierarchiája maga után vonta az egyes tevékenységek profiljának megváltozását is, így a diakónia veszített egyértelmű szociális irányultságából, és közelíteni kezdett a papi tiszte feladataihoz. A szakrális megelőzte a szociálit, az egyház diakóniájának tevékenységi körén belül a kultuszi jelentősége fokozódott a karitatívval szemben.

Keleten megjelenik a női diakónusok tisztsége, amelyik az Ószövetségből ismert özvegyasszonyok gyülekezeti szerepét (1Tim 5,3-16) intézményesíti. Ez a női diakonátus magába foglal liturgikus tevékenységet (segítkezés a nők megkeresztelésekor), katekézis vezetését és betegápolást. A társadalmi viszonyok, amelyek az otthonokba száműzték az asszonyokat, valamint az egyházi tisztségviselőktől elvárt kultikus tisztaság nem kedvezett a nők nyilvános tevékenységének. Ez vezetett a nők monasztikus együttélését biztosító kolostorok létrejöttéhez.

A keresztyénség államvallássá tétele a diakónia számára is merőben új helyzetet teremtett: az egyház is részt vállalt az állam szociális problémáinak megoldásában. Mint „szervezett diakónia” először lép ki

az egyház falai közül felvállalva a szegénygondozás társadalmi feladatait. Már nemcsak a viszonylag átlátható közösség rászoruló tagjainak ellátásáról kell gondoskodnia, hanem ráhárul az állam elszegényedő tömegeinek támogatása is. A kora középkor egyháza a diakónia területén olyan léptékű feladatokkal szembesül, amelyekre új kezdeményezésekkel kell válaszolnia. Egyfelől befolyásos laikusok is részt vállaltak a diakónia munkájában, miközben másutt létrejöttek a fentebb említett női kolostorok mellett a férfiak által lakott szerzetesi közösségek. A diakóniai tevékenység tehát elsősorban a kolostorokban és ispotályokban a szerzetesek által folyt, amelyhez monasztikus, gyakran aszketikus életforma társult. Ezek egyben menedékhelyül szolgáltak az üldözöttek számára, de befogadták a hajlék nélküli úton járókat, ellátták az éhezőket, mint pl. az egyiptomi „Fehér kolostor”. A Cezáreából ismert ispotály olyan diakóniai kolóniává nőtte ki magát, amely utazók, szegények, betegek, árvák, leprások ellátását vállalta fel. A diakónia azonban ebben az intézményesülő formájában is megőrizte eredeti tartalmát, amely nem más, mint az Istentől való elhivatottság és az arra válaszoló készséges emberi tett.

A diakónia intézményesült formája mellett azonban megjelenik egyes személyekhez – pl. Nagy Bazileoszhoz – köthető módon a szeretet karizmájaként. A karizmatikus diakóniának ebből a formájából nő ki a teológiai tudományosság, a szervezőkészség, amelyhez aszketikus életmód és gyakorlati gondoskodás társul. A püspök, mint a népvándorlás korának egyetlen elismert egyházi tekintélye, már egyszerre támaszkodik a diakóniai tisztségre, illetve az állam nyújtotta segítségre. Ilyennek tekinthető pl. a Nagy Károly császár által elrendelt tized fizetése.

A korszakra jellemző diakóniát jól summázza a következő idézet: a diakónia *„vigasztalást nyújtva virraszt egy hanyatló világ pusztulásának betegágyánál, amikor a nyomorúság már tömegeket érint”* (RGG Bd. 2. 1986, 163.).

A középkor diakóniája tehát a rászorultságnak már olyan tömeges jelenségével szembesül, amelyhez a korábbi eszközei és formái elégtelennek bizonyulnak. A kolostorokban olyan szerveződések jönnek létre, amelyeknek modellértékük van. Elevenen tartják azokat a keresztyének számára evidens normákat, amelyek a felebaráti szeretet, a könyörület és irgalom cselekedeteiben öltenek formát, így a különösen ínséges időkben komoly erőforrást képviselnek.

Ahogy keleten a már említett Nagy Bazileosz, úgy nyugaton Nursiai Benedek az, aki a szerzetesek közösségi-liturgikus életformáját összeköti a diakóniai segítségnyújtás feladatával. Az a szerzetes, aki magát Krisztus hívására önként eljegyezte a szegénységgel, annak a Mt 25,31 szerint az irgalmasság cselekedeteinek értelmében önként kell a szegényekhez fordulnia. A bencés rendi szabályzat szerint, ha egy zárandó, szegény vagy beteg menedéket keresve zörget egy kolostor ajtaján, azt ugyanúgy be kell fogadni, mintha maga Krisztus állna ott. Ezáltal a segítségre szorulóknak nagy megbecsülésben részesültek.

A 10. századtól a szerzetesrendek karitatív tevékenysége a clunyi reform következtében még nagyobb szerephez jutott. A feljegyzések szerint a clunyi apátság – bár folyamatosan csak néhány rászorulóval gondoskodott – éhínséges időkben az ellátottainak száma több százra is emelkedett. Clairvaux-i Bernát Burgundiában csaknem 2000 embert mentett meg az éhhaláltól. A rendházak mellett működő ispotályokban a betegápolás munkájába fokozatosan bevontak minden kívülieket is. Miközben a szegénygondozás és betegek ellátása egyre szélesebb körben hárul laikusokra, az ispotályok alapítása és fenntartása pedig erre a célra létesült közösségekre, a szerzetesek tevékenysége mindinkább visszavonul a kultuszi tevékenység területére. A 11–12. sz. során egymás után jönnek létre azok a kutasítottak, betegek és szegények nyomorúságára érzékeny szerzetesi közösségek, amelyeket kolduló rendekként ismerünk. A ferencesek és a dominikánusok nemcsak materiális segítséget

nyújtottak a rászorulóknak, hanem életközösséget vállaltak a peremre szorultakkal.

Olyan laikus (lovag)rendek, mint a johanniták vagy a templomosok diakóniai jelentősége a 12–13. században, a keresztes háborúk idején az általuk létrehozott ispotályokban folyó betegápolás kapcsán válik ismertté, de nevükhöz kötődik az első szegényházak és menhelyek létrehozása is. A keresztes háborúk során azonban a fegyverviselés háttérbe szorítja az ápolást. Sajátos formája a diakóniának az a rendszer, amelyik a leprások között szerveződik: a fertőzés terjedésétől való félelem miatt zárt közösségben, egymás között oldják meg a betegek ellátását.

Németalföld területéről terjed el az a mozgalom, ami a házi beteggondozás gyakorlatát népszerűsíti, amit a nők egyre aktívabb szolgálatba állása tesz lehetővé. A későközépkor polgárosodása a városi diakónia kialakulásához járul hozzá anélkül, hogy elvesztené keresztyén gyökereit. A gazdag rétegek már pénzbeli vagy természetbeli adományok formájában anyagi hozzájárulásukkal támogatják a diakónia munkáját.

A 12. és 13. században a városok fejlődése új lendületet nyer. A gazdasági fellendülés következtében egyrészt növekedett a tehetősek jóléte, másrészt azonban a bérmunkások elszegényedése egyre nagyobb méreteket öltött. Ilyen körülmények között a laikusok jótékonykodásának új formái jöttek létre. Az adakozás általánossá vált a városi polgárság előkelő köreiből, amelynek következményeként a városi elit magára véve a szociális gondok felelősségét, alapítványokat, kórházakat, menhelyeket létesített.

Ehhez a jelenségkörhöz kapcsolódik a keresztyén segítségnyújtásnak sajátos teológiai interpretációja, mely abból indul ki, hogy a szegények és a gazdagok között egy kölcsönösségre épülő viszony áll fenn, amely mindkét fél számára üdvösséges: az anyagiakban bővelkedőnek kötelessége megosztani javait a szegénnyel, ami ez utóbbi számára előnyös. Fordítva pedig: a szegények kötelesek voltak az elfogadott anyagi javak ellenszolgáltatásaként imád-

kozni a gazdag lelki üdvösségéért (Lk 16,19-31). Ez mindkét fél számára egy teológiailag megalapozott felelősséget és igényt támasztott, mindkét oldalnak szüksége volt a másikra, és fontosak voltak egymás számára. E szerint az értelmezés szerint az adakozás és ez által a szegények támogatása a gazdagokat kedvező színben tüntette fel, miközben a szegények sem érezték magukat megalázva. Nekik is megvolt a gazdagok üdvössége érdekében teljesítendő feladatuk, mégpedig jótévjük lelki üdvösségéért való könyörgés. Ezzel a szegénység és a gazdagság egymás melletti létjogosultsága teológiai legitimitációt nyert, és társadalmilag elfogadottá vált. Továbbá ez a modell szolgált alapul ahhoz, hogy a karitatív tevékenység a cselekedetekből való megigazulás tanát elfogadott dogmává tegye, és annak népszerűségét növelje. Ezzel adott volt az a teológiai háttér, amelyből azután a 16. századi reformáció megújulás utáni vágya tiltakozás formájában fellángolt.

Diakónia a reformáció értelmezése szerint

A reformáció a diakónia hitbeli gyökereinek megújulását is maga után vonja. A kegyelemből való megigazulás ún. genuin reformátori felismerése visszautasítja a diakóniának mint szeretetszolgálatnak „érdemszerző cselekedetként” való értelmezését. A megújult antropológia egységben látja az ember lelki és testi szükségét, a szeretet cselekedeteit pedig az Isten iránti háládatosság, a megszentelődés kifejeződéseinek tekinti.

Luther megbecsüli a jó cselekedeteket, de elutasítja azokat mint az üdvösségre jutás eszközeit. Az üdvösséget ugyanis egyedül Krisztus által (solus Christus), kegyelemből (sola gratia), hit által (sola fidei) Isten ajándékeként kapjuk. A jó cselekedetek a hit gyümölcsei, amelyek a háládatosság kifejeződései.

Luther a diakónia gyakorlására egyaránt alkalmat-

lannak tartja mind a hitelét veszített egyház hivatali struktúráját, mind a szerzetességet. Azt látja szükségesnek, hogy a gyülekezetek az ógyházi példa alapján szervezzék meg a diakóniai tevékenységre való nevelést, a felsőbbség és a városok számára pedig egy hatékony „társadalmi diakónia” működtetését a helyi, a reformáció hitét elfogadó magisztrátusokra támaszkodva. Az egyetemes papság elvét vallva kevésnek tartja ugyanis azon keresztyének számát, akik a fennálló szociális elvárásokat az egyházi diakónia mértéke szerint elláthatnák.

Zwingli teológiájának Lutheréhoz képest erősebb volt a szociális konzekvenciája: vehemensen ostromozta kora visszaszociális helyzetét, a kiterjedt szegénységet, miközben az egyház tisztségviselői jólétben éltek. Míg a lelki szegénységet érdemnek tartotta, az anyagi szegénységet igazságtalanságnak. Tanítása szerint, mivel Krisztus befogadta a szegényeket, a keresztyén társadalomnak is kötelessége gondot viselni rájuk. Az erre elkötelezett polgárokból szerveződött egy speciálisan a szegényekkel foglalkozó rend.

Zwingli hatására Zürichben létrejött egy átfogó szociális reform, amely az egyház által gyűjtött adományok felhasználását a város vezetésére bízta. Így jöttek létre a szegénykonyhák, gondozták a koldusokat, megnyitották a városi kórházat. Zwingli kapcsán beszélhetünk először szociális munkásokról, akik azt a feladatot kapták, hogy ezeknek az intézményeknek a működését biztosítsák. Azzal egyidejűleg, hogy a szegénygondozás ügye átkerült a városi vezetés kezébe, az egyházi rendtartásból törölték a diakonátust. A diakónus feladatát részben a városi magisztrátus látta el, a lelkigondozói tevékenységet pedig a papság hatáskörébe utalták. Így Zwingli utódja, Bullinger a II. Helvét Hitvallásban már a szolgák felsorolásakor sem említi a diakónusokat, és csak egyetlen egyházi tisztségről beszél, a papi tisztről, arról is inkább az egyetemes papság értelmében.

Azáltal, hogy a szegénygondozás, a szociális gondoskodás ügye átkerült a társadalmi felelősség ha-

táskörébe, ami valójában már a lutheri reformációval kezdetét vette, a zwingliánus teológia pedig még inkább megerősítette, a szegénység megítélésének egy merőben új formáját hozta. A szegény ember a szociális gondoskodás tárgyává lett, anélkül hogy keresztyén testvérként, a szegénység feloldásában partnerként kezelték volna. A rászorulóból, aki még a középkorban is önálló méltósággal bírt, egyre inkább megalázott szegény lett, aki a szegényházban haszontalanul várja, hogy adományban részesüljön, miközben elveszíti önbecsülését, emberi méltóságát.

Lutherrel és Zwinglivel szemben Kálvin és az általa befolyásolt genfi reformáció szemléletében a diakónia fontos szerepet játszik. Tanítómestere, a strasbourg reformátor, Bucer nyomán négy egyházi tisztséget nevez meg, amelyek a Szentírás alapján igazolhatók: tanítók, pásztorok, presbiterek és diakónusok. Míg az Apcsel 6,1-6-ban a diakónusi tisztség megalapításáról olvashatunk, Kálvin a Róm 12,8 alapján a diakonátus kettős formájáról beszél: egyrészt azokról, akik a begyűlt adományokat kezelik, másrészt pedig azokról, akik közvetlenül a szegények gondozásával és a betegek ápolásával foglalkoznak. Azáltal, hogy Kálvin a Genf városában már működő procureur (a szegények számára gyűjtött adományok felvigyázója) és a hospitalier (betegápoló és szegénygondozó) világi hivatalokat azonosítja az egyházi diakonátussal, a városi hivatalokat egyháziasítja. A diakónia a gyülekezeti élet szerves részeként gondoskodik az adományok kezeléséről és a közbenjáró szolgálatok számontartásáról, tevékenysége tehát szorosan kapcsolódik az istentiszteleti gyakorlathoz, mintegy annak hitelesítője, illetve megelevenítője. Így sikerült a diakóniának az egyházon belül új lendületet adni.

A református diakónia a mai gyülekezetekben

A reformációtól a mai napig a diakóniai szolgálat

különbféle formákban létezett. Legmeghatározóbb közege, a gyülekezetek a modern társadalomban komoly kihívásokkal szembesülnek: a szekularizáció, a modernitás és a posztmodernitás következményei az egyes ember és a társadalom kisebb-nagyobb közösségeinek életében. Mára már a diakóniai munkát nemcsak etikai és vallási tradíciók határozzák meg, amelyekből motivációt és orientációt nyer, hanem más tényezők is, amiért a diakóniai cselekvés formáját operatív szinten is vizsgálni kell (mégpedig az egyházi és gyülekezeti struktúrában való begyökerezettségét és kötődését).

A diakóniai munka jellegét, irányát leginkább a teológia mint vezértudomány határozza meg. Ezek rendezhetik, illetve módosíthatják a diakóniai munkafolyamatokat, a szervezeti struktúrát és az alkalmazott módszereket. A gyülekezeti diakóniai tevékenység során alkalmazott módszereket ki kell jelölni, mert azok alkalmazásának határait az adott gyülekezet erőforrásai, helyzete szabja meg, az egyházi közösségekben végzett segítő cselekedetet leginkább ez határozza meg.

A sajátos diakóniai minőség itt nem a másfajta eljárások alkalmazásában keresendő, hanem ugyanazon társadalomtudományi módszereknek egy keresztyén-diakóniai hit- és bibliai hagyományba való integrálásában. A gyülekezet működésterületén belül a szakképzett diakónus a szociális munka tudományában és gyakorlatában szerzett tudását és tapasztalatait kapcsolja a szeretetszolgálathoz.

A gyülekezeti közösségek, mint az egyház alakulásának történetéből is kiderül, szociális hálóként is működhetnek. A szociális problémák sokféleségéből sokféle hálórendszer következik. Vannak gyülekezetek, amelyek különös hangsúlyt helyeznek szociális problémák megoldására, és innen kiindulva hoznak létre önszolgáltató csoportokat, különböző emberi közösségek és ügyek érdekképviselőit. A gyülekezetekben folyó diakóniai munkának helyt kell állnia olyan feltételek között is, ahol az egyházi közösségnek hi-

téből fakadó és a társadalom jóllétét munkáló segítő cselekvése összefonódik, s ez ma is elevenen él. Pl. hospice csoportok, látogatócsoportok kórházakban. Ezek hozzásegítenek ahhoz, hogy a hit mint cselekvő felebaráti szeretet az egyház falain kívül mutatkozzék meg. Az egyházi közösségek olyan funkciókat töltenek be, amelyek egyben a társadalom javát is szolgálják. Az egyház feladata, hogy az embereket szociális felelősségvállalásra bátorítsa és nevelje.

A Kecskeméti Református Egyházközség diakóniai bizottságának szolgálata a reformáció 500. évfordulójának fényében *

A Kecskeméti Református Egyházközség diakóniai szolgálata a gyülekezetben és a Sion Nyugdíjsház és Gondozási Központban zajlik. A munkát a presbitérium diakóniai bizottságának óvó-védő gondoskodása övezi. Bár az elmúlt 500 évben az egyház által végzett szeretetszolgáltatnak sokféle formája létezett, a diakónia alapja, célja, lelkülete változatlan maradt: *„Annak okáért, amikor alkalmunk van, cselekedjünk jót mindenkkel, különösképpen hitünk cselédeivel.”* (Gal 6,10)

Minden egyes gyülekezetnek kötelessége, hogy gondos és értelmes intézkedéseket tegyen szegényei, betegek érdekében. Az igazi keresztény a szegény emberek barátja, azért úgy bánik a bajban levő, szenvedő testvérével, mint ahogyan egy pásztor a gyenge, érzékeny báránnyal. Isten azt akarja, hogy munkásai úgy forgolódjanak az elesettek, a betegek és szenvedők között, mint az ő szeretetének és kegyelmének követői. Letekint reánk, és figyelni, hogyan bánunk egymással, figyelni, hogy Krisztus lelkületével kezelünk-e mindenkit. Az Úr szegényeit minden esetben segítenünk kell, ha az a javukat szolgálja. 2012-ben

a presbitériumban a bizottságok elkezdheték a szolgálataikat. Többek között a diakóniai bizottság is, mely a legnagyobb létszámmal, tíz fővel és nagy várakozással kezdte meg a közös munkálkodást. Évente két bizottsági ülésünk volt.

Szolgálatunkban elengedhetetlen, hogy megtaláljuk Istent, de őt nem találhatjuk meg a zajban és nyugtalanságban. Isten a csend barátja, szükségünk van a csendre, az elcsendesedésre. Így indultunk a régi Tóth Endre teremben tartott alkalmainkon. Imádkoztunk, mertünk nagyot álmodni, kérni a mi Urunkat egy Diakóniai Központért. 2013. szeptember 14-én hálát adhattunk a meghallgatott imádságunkért, a vezető lelkészek támogatásáért, melynek eredménye lett a Szarvas utcai épület, amelyet mára jórészt ki is nőttünk.

A Diakóniai Központ ünnepélyes megnyitójának első évfordulóján 2014. szeptember 14-én – az országban egyedülálló módon – ünnepi istentisztelet keretében került sor a diakóniában szolgáló középvezetők megáldására és szolgálatukban történő megerősítésükre a templomban.

Soron következő nagyobb feladatunk a házi segítségnyújtás lehetőségének feltérképezése volt. 2013-ban 35 gondozottal elindult ez a szolgálat, mely a Sion Nyugdíjsház és Gondozási Központon keresztül fejti ki áldásos hatását.

Ebben az esztendőben „HEKS” segítségével elindíthattuk a cigánymissziót, a Pancsinellő játszóházat. Folyamatos ez a misszió, 2015. évtől nyári táborral megerősítve, ahol gyülekezeti önkéntesek mellett lelkipásztoraink szolgálatával, gyülekezetünk és a MEÖT anyagi támogatásával valósul meg.

További tevékenységeink, címszavakban:

- Közös szakmai kirándulások: Szolnok, Baja, Bp. Gazdagrét, Cegléd.
- Karácsonyi ajándékozás rendszerének kidolgozása.

* Simonné Bakó Mária, a diakóniai bizottság gondnokának beszámolója alapján, amely 2017. szeptember 30-án, a bizottsági gyűlés záró alkalmán hangzott el.

- Egyedülálló és családok karácsonyának bevezetése.
- Ruhavásár rendjének, helyszínének megváltoztatása.
- 2013. évtől évi négy ruhavásár. A bizottság dönt a támogatott közösségekről.
- Holland ruhaszállítmányok fogadása, gondozása, árusítása a Diakóniai Központban.
- Szeretet-híd programba való folyamatos bekapcsolódás.
- Önkéntes szolgáltársak lelki gondozása, heti rendszerességgel imaközösség.
- Konferenciákon való közös megjelenés, nagykőrösi diakóniai konferenciák, cigány-missziós konferenciák a MRE Zsinata és MEÖT szervezésében.
- 2017 – új szolgálat bevezetéséhez hely kialakítása, ablakcsere.

A Diakóniai Központ helyet ad a Lelkesítő Családtérapiás Közösség keretein belül folyó családok és párok részére szervezett lelkipozícionálásnak is. (Fodorné Ablonczy Margit vezetésével)

A diakónia, a szeretet szolgálata az a hely, amely teret ad a tenni akaróknak, és miközben szolgálunk, mi is töltekezünk, mi is kapunk, mi is erősödünk hitünkben, épül a közösségünk. A leggazdagabb úr a mi mennyei Atyánk, aki nem hagyja szűkölködni az ő gyermekeit. A mennyek országának szinte elképzelhetetlen gazdagságát ígéri és mutatja fel mindannyiunknak. Lássuk meg rászoruló embertársunkban Jézus Krisztust, mert a diakónia nincs szeretet nélkül, és szeretet nincs Isten nélkül!

FELHASZNÁLT IRODALOM

COLLINS, J.: *Egyháztörténelem. Előadások az egyetemes keresztyén egyház történelmének körképéhez.* Sárospatak, 1996, Sárospataki Református Akadémia.

Die religion geschichte und gegenwart. Bd. 2. *Diakonie.* Tübingen, 1986

HERRMANN, V., MERZ, R., SCHMIDT, H.: *Diakonische Konturen. Theologie im Kontext sozialer Arbeit.* Heidelberg, 2003, Universitätsverlag.

KÁLVIN J.: *A keresztyén vallás rendszere.* II. kötet. Pápa-Budapest, 1910-1944

Mc GRATH, A. E.: *Kálvin.* Ford. Nagy Mónika Zsuzanna. Budapest, 1996, Osiris.

PÉTER M.: *Genfi Gyülekezeti Rendtartás. Fordítás és magyarázat.* Budapest, 2012, Kálvin K.

RÜEGGER, H., SIGRIST, C.: *Diakonie-eine Einführung. Zur theologischen Begründung helfenden Handelns.* Zürich, 2011

STEGEMANN, E. W., STEGEMANN, W.: *Urchristliche Sozialgeschichte.* Köln, 1995, Kohlhammer.

THEISSEN, G.: *Az első keresztyének vallása. Az őskeresztyén vallás elemzése és vallástörténeti leírása.* Ford. Szabó Csaba. Budapest, 2001, Kálvin K.

THEISSEN, G.: *A Jézus-mozgalom. Az értékek forradalmának társadalomtörténete.* Ford. Szabó Csaba. Budapest, 2006, Kálvin K.

Reformátori egyházkép – mai tanulságok

A XVI. és XVII. századi teológiai vitáknak egyik érdekes fejezete volt az ekléziológia, annak pontos megfogalmazása, hogy mit tekintünk egyháznak, vagy ahogyan akkor fogalmaztak: mit tekintünk igaz egyháznak. De megfogalmazható a kérdés így is: egy közösség mikor és milyen alapon nevezhető egyháznak? Csak azért, mert annak tartja magát? Azért, mert történetileg abba a kategóriába került? Azért, mert a társadalom akként tekint rá? A reformátori teológia – és nemcsak a XVI-XVII. században, hanem mind a mai napig – igei alapozású, teológiai válaszokat keresett és talált ezekre az alapvető kérdésekre.

Lássunk néhány példát a reformátori egyháztan megfogalmazásaira!

„Ahol tehát tisztelettel hallgatják az evangélium hirdetését, s ahol nem hanyagolják el a szentségeket sem, ott, abban az időben az egyháznak igazi és kétségtelen képe látható, melynek tekintélyét megvetni, intelmeit visszautasítani, tanácsainak ellenszegülni, feddéseit

kigúnyolni senkinek sem szabad büntetlenül. (...)

Hogy az egyház cím tévedésbe ne ejtsen bennünket, minden olyan gyülekezetet, mely az egyház nevet viseli, az említett vizsgálat szerint kell mérlegelnünk. Ha az ígét és a szentségeket illetőleg megtartja az Úr által ajánlott rendet, akkor nem csal meg bennünket, s akkor nyugodtan megengedhetjük neki az egyházakat megillető tiszteletet.” (1)

Mindezt összefoglalva úgy fogalmazhatjuk meg, hogy a reformátori teológia szerint az igaz egyház „ismertető jegyei” (notae ecclesiae) az evangélium tiszta hirdetése és a sákramentumok helyes kiszolgáltatása. (2)

Azt is valljuk persze, hogy az egyház egyik tulajdonsága (attributa ecclesiae) az, hogy egyetemes: *„kiterjed a világ minden részére és minden időre”* (3), így persze sokkal tágabb és nagyobb, mint egy-egy konkrét gyülekezet. Ez a *láthatatlan egyház*, vagyis az egyháznak az a része, dimenziója, amely magában foglalja a Krisztusban kiválasztottak egész seregét – tértől és időtől függetlenül –, s mint ilyen,

láthatatlan, teljes valójában nem tapasztalható. Az egyház mindkét része, dimenziója – a látható és a láthatatlan – egyformán valóságos és létező.

Arra a kérdésre pedig, hogy az egyetemes egyház hol jelenik meg – a láthatatlan egyháznak hol a látható része – , a reformátori teológia azt feleli, hogy legteljesebben a gyülekezetben.

„Az egyetemes egyház ... úgy foglalja magába az egyes egyházakat, amelyek városonként és községenként az ember szükségéhez mérten vannak elhelyezve, hogy ezek mindegyike joggal megtartsa az egyház nevét és tekintélyét.”(4)

„Hisszük az egyház létezését – ez annyit jelent, hogy hisszük ezt vagy azt a gyülekezetet, mint Krisztus gyülekezetét. Jól jegyezzük meg: aki nem hinné azt, hogy ebben az ő gyülekezetében – ezekkel a férfiakkal és nőkkel, ezekkel a vénasszonyokkal és gyermekekkel – létezik a Krisztus gyülekezete, az egyáltalán nem hiszi az egyház létezését. Credo ecclesiam azt jelenti: hiszem, hogy ezen a helyen, ebben a látható egybegyülekezésben megy végbe a Szentlélek munkája. (...) Credo ecclesiam azt jelenti: hiszem, hogy az a gyülekezet, amelyhez tartozom, amelyben hitre hívtam el, amelyben felelős vagyok a hitemért, amelyben szolgálok, az a szent, egyetemes egyház.”(5)

„Az egyház a gyülekezetben fejt ki önmagát, itt látható, a helyi szükségek és kérdések között, itt szól az Ige, s a gyülekezetben lehet annak engedelmessé válni.”

„Az egyház csak úgy erősödik, ha a gyülekezetben az egyének és a gyülekezet is erősödnek, mert az egyház ereje a gyülekezetben van.”(6)

„Egyház – gyülekezet (...) A kettő kapcsolatát nem lehet egyszerűbben kifejezni, mint így: az egyház megvalósulási helye a gyülekezet. Az egyetemes egyházat nem szabad szuperegyházként felfognunk, mint amely a gyülekezetek fölött állna, mert ami »fölöttünk« állhat, az az egyház szervezettségéhez, ökumenicitásához tartozik, de bármilyen hasonló

alakulatról legyen is szó, az nem egyház. Nem egyház semmiféle képviselőtestület, akármilyen fokon is létesült, mert Isten előtt senki sem képviselhet senkit. Nem egyház semmilyen zsinat vagy ökumenikus testület, mert ezek nem élik de facto gyülekezeti életüket. Egyetemes egyházzal bármilyen területi lehatároltságban csak akkor beszélhetünk, ha ezen az illető területek gyülekezeteinek összességét értjük. Az egyetemes egyház – László Dezső szerint – a gyülekezeteken keresztül tör be a történelmi lét keretei közé. Kálvin szerint az egyháznak két ismertetőjegye van, az igehirdetés és a sákramentumok, márpedig mindkettő csak a gyülekezeteken belül történik.”(7)

Milyen hasznát vehetjük ma a reformátori ekleziológiának?

Három olyan kérdéskört említek meg, amelyek nagyon is aktuálisak, s amelyekben éppen ez a XVI-XVII. századi hitvitákban gyökerező reformátori egyházkép segíti a tisztánlátást.

A gyülekezetek és más egyházi szervezeti egységek viszonya

A reformátori, gyülekezetelvű egyházkép felületesebb olvasata vezethetne akár kongregacionalizmushoz, independentizmushoz (egymástól független, egyházszervezet nélküli, önálló gyülekezetek elve) is. Ez azonban tévedés lenne. A reformátori egyházkép ugyan azt mondja ki, hogy az igaz egyház ismertetőjegye – a tiszta igehirdetés és a sákramentumok helyes kiszolgáltatása – egyedül a gyülekezetben jelenik meg, de ezzel nem állítja azt, hogy az egyházban csak gyülekezetekre van szükség, fokozatos egyházi testületekre (egyházmegyére, egyházkerületre, országos egyházra) vagy egyházi intézményrendszerekre (diakóniai intézményekre, kórházakra, iskolákra, gyűjteményekre) pedig nem. Ezekre az egyházi egy-

segekre nagy szükség van – s éppen a Krisztus iránti engedelmesség okán. A gyülekezetekben élő egyház azt tapasztalja ugyanis, hogy vannak olyan feladatok, szolgálatok, amelyeket a gyülekezet nehezen vagy csak alacsony színvonalon tud megoldani. Mivel az egyház népe szeretné az Urától kapott megbízatását magas színvonalon teljesíteni, ennek érdekében egyházi intézményeket vagy – összefogva a többi gyülekezettel – egyházszervezetet hoz létre.

Mindez az intézmények, testületek és a gyülekezetek között szoros és élő kapcsolatot feltételez. Az egyházi intézmények és a fokozatos egyházi testületek feladataikat mindig a gyülekezetektől kapják. A végrehajtáshoz a gyülekezetek saját jogaikból adnak át nekik. Az intézmények és a testületek csak akkor és annyiban nevezhetők egyházinak, ha és amennyiben szolgálatukat a *gyülekezetekre nézve* fejtik ki.

A gyülekezeti elv és az egyház önellenőrző funkciója

A gyülekezeti elvnek nagy jelentősége van az egyház önellenőrző és önfegyelmező munkájában is. Mert mindenkor megeshet, hogy egy gyülekezetben az emberi gyarlóság viszálykodást, törvényteleniséget, hamis tanítások terjesztését vagy bármilyen más botránkozást okoz. Ha egy gyülekezet képtelen megbirkózni egy ilyen helyzettel, a többi gyülekezet az általuk létrehozott és feljogosított testületeken keresztül (egyházmegye, egyházlátogatás, egyházi bíróságok, egyházkerület, stb.) testvéreik segítségére sietnek.

Ugyanez a gyülekezetek feladata és felelőssége, ha nem egy másik gyülekezet, hanem az egyházi intézmény(rendszer) vagy a fokozatos egyházi testület, esetleg az egész egyházszervezet tér le a helyes útról. *„Az egyháztól (itt: egyházszervezettől – K.J.) fellebbezni kell a gyülekezethez. (...) A gyülekezet olyan, mint az igehirdetés, a pásztori munka: a mun-*

kálkodó Szentlélek. Az élő gyülekezet elbírja a halott egyházat is.” (8)

Az egyház szolgálatainak osztályozása

Végül a reformátori, gyülekezetelvű egyházkép alkalmas arra is, hogy teológiai elvek alapján sorolja be a manapság igen széleskörűen jelentkező szolgálati lehetőségeket.

ELSŐDLEGES SZOLGÁLATOK

Nevezzük így azokat a szolgálatokat, amelyeket minden olyan közösségnek végeznie kell – létszámától, anyagi erejétől, külső lehetőségeitől függetlenül –, amelyik önmagát egyházként tartja számon. Ez az *igehirdetés*, a *sákramentumok* kiszolgáltatása, a *hitoktatás/katechézis*, vagyis a keresztyén hit tanítása, a *keresztyén lelkipendozás*, vagyis az „egyszemélyes igehirdetés” és a *szeregettszolgálat*, a cselekedetekben megélt krisztusi hit. Ezeket a szolgálatokat akkor is végeznie kell az egyháznak – és végezte is –, ha értük hátrátételt, megaláztatást, mártíromságot kellett vállalnia. És fordítva: ezek az egyház legsajátságosabb szolgálatai. Ha ezeket az egyház nem végzi, akkor helyette senki sem fogja elvégezni.

MÁSODLAGOS SZOLGÁLATOK

Ide sorolhatjuk a működtetési feladatokat. Ha egy gyülekezet rendszeresen végzi az elsődleges feladatait, akkor ahhoz bizonyos működési feltételeket biztosítani kell. Igehirdetőt, hitoktatót, diakónust kell szolgálatba állítani, termet kell bérelnie, imaházat, templomot kell építenie, fenntartania, keveske vagy hatalmas vagyonával Isten előtti felelősséggel gazdálkodnia kell. Tulajdonképpen ezt a másodlagos szolgálati szintet is végeznie kell minden gyülekezetnek ahhoz, hogy az elsődleges szolgálatok feltételei adottak legyenek.

HARMADLAGOS SZOLGÁLATOK

Ha egy gyülekezetnek, egyházi szervezeti szintnek lehetősége van az elsődleges szolgálatok és a működtetés mellett még további szolgálatok vállalására, akkor ezt – különösen a mai magyar társadalomban – széles körben megteheti. Ilyen szolgálat pl. a köznevelés, az egészségügy, az örökségvédelem (gyűjtemények, műemlékvédelem) vagy az egyházi termékek, kiadványok előállítás, terjesztése. Ezeket a harmadlagos szolgálatokat már nem végzi minden gyülekezet, sőt azt mondhatjuk, hogy a gyülekezetek túlnyomó része nem rendelkezik ilyen szolgálati ágakkal. A harmadlagos szolgálatokon keresztül az egyház egy-egy aktuális vagy éppen különleges feladat magas színvonalú elvégzését vállalhatja.

TOVÁBBI LEHETŐSÉGEK

Ide sorolhatjuk azokat a profán tevékenységeket, amelyeket – ha lehetőségük és energiájuk van rá – a gyülekezetek, egyházak is végezhetnek (bérlemények kiadása, üzleti vállalkozások, vendéglátás, stb.) Ezek azonban sohasem lehetnek öncélúak, hanem azért kell/lehet őket végezni, mert általuk az elsődleges, másodlagos, harmadlagos szolgálatok feltételei javíthatók.

A szabadságban és jólétben élő társadalmakban – és a mai magyar társadalom ilyen – az egyháznak megadatik, hogy a mindenkor kötelező elsődleges szolgálatain túl a másodlagos, harmadlagos szolgálati területeit is kiteljesítse, sőt további, profán tevékenységeket is végezzen. Ez jellemzi a Kecskeméti Református Egyházközség jelenlegi helyzetét is. Ám ebben a szabadságban és szolgálati bőségben is mindig tisztán kell látni, mely tevékenységeink kötődnek a legsajátosabbban krisztusi küldetésünkhöz, s melyek azok, amelyeket csak akkor és addig végezhetünk, amíg azt a kedvező társadalmi helyzet és az állami finanszírozás lehetővé teszi.

Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy a reformátori egyháztan alapkérdései – Mi az egyház? Hol található az igaz egyház? – első hallásra talán nem tűnnek égetően aktuálisnak, mégis érdemes őket e jubileumi évben emlékezetünkbe idézni. És nemcsak a tiszteletteljes emlékezés okán. Végiggondolásuk nagyon is aktuális kérdésekre adják meg a pontos, biblikus, tehát reformátori válaszokat.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- (1) KÁLVIN J.: *Institutio IV./I./9,10,11.*
- (2) *Ágostai hitvallás VII., II. Helvét hitvallás XVII., Kálvin: Institutio IV./I./9,10,11.*
- (3) *II. Helvét hitvallás XVII., Heidelbergi Káté 54.*
- (4) KÁLVIN J.: *Institutio IV./I./9.*
- (5) BARTH K.: *Kis dogmatika.* Budapest, 1948, 115–116. p.
- (6) IMRE Lajos: *Ekkleziasztika.* Budapest, 1941, 139–141. p.
- (7) KOZMA Zsolt: *Ekkleziasztika. Az egyház a mai élethelyzetben.* Kolozsvár, 2000, 12–13. p.
- (8) RAVASZ László: *Emlékezéseim.* Budapest, 1992, Egyetemi Nyomda, 396. p.

A teljes szeretet kiűzi a félelmet

A KECSKEMÉTI REFORMÁTUS TEMETŐ HARANGJÁNAK TÖRTÉNETE

Protestáns hagyományainkhoz nem tartozik szervesen a temetői lélekharang, ezt bizonyítja az a tény is, hogy bár ezen a helyen 1778 óta működik temető, csak 2014-ben öntetett az első harangja. Az igazsághoz hozzátartozik, hogy időközben a temetkezési szokások is sokat változtak. Mivel régen a templomok körül voltak a temetők, így nem volt szükség külön temetői harangra a templomi mellett. Kecskeméten e temető megnyitása után tiltották meg a templom melletti temetkezést.

Napjainkban az tapasztalható, hogy a református temetőben – arányait tekintve – egyre kevesebb a református szertartás szerinti temetés. Érdekes jelenség, hogy nem az újabb alapítású kisegyházak és szekták jelennek meg nagyobb számban, hanem a polgári és a szertartás nélküli temetések, azonban az ezt a szertartást választók is igénylik a harangozást. A harang elkészülte előtt CD-felvételről, hangszórók segítségével imitálták a harangozást, ennek viszont az volt a hátránya, hogy kizárólag a ravatalozóban lehetett hallani, távolabb már nem. E probléma miatt 2012-13 körül merült fel bennem a gondolat, hogy öntessünk egy lélekharangot a temetőbe, mivel a

hely is adott volt rá. Nem tudom, hogy annak idején Neuhauser László építésmérnök, a ravatalozó tervezője álmódott-e oda egy harangot, de helyet tervezett neki.

A temetői bizottság Zombory István gondnok úrral élén és Hodánics Tamás beosztott lelkész, a temető ügyeiért is felelős hivataligazgató teljes egyetértésben volt a harangöntés ügyében. Az elhatározást tett követte, és 2013. december 9-én aláírtuk a vállalkozói szerződést Gombos Miklós aranykoszorús harangöntő mesterrel. Jelenleg Magyarországon csak Gombosék őrbottyáni üzemében készülnek évszázados technológiával harangok. (Bár az országban foglalkoznak páran harangkereskedéssel, de ők Ausztriában, Lengyelországban készültek importálnak.) Az 56 kg-os harang ára 539.750,- Ft volt.

A temetői bizottság 2014 januárjában tűzte napirendre a harangra kerülő ige kiválasztását. A több javaslat közül végül alapos megfontolás után a Dr. Sz. Tóth Gergely által javasolt igét választotta a bizottság az I. János 4:18-ból: „A teljes szeretet kiűzi a félelmet”. Május 29-én, áldozócsütörtökön került sor a harangöntésre, melyen feleségemmel és 3 éves Peti fiammal együtt vettem részt.

A harangra díszítés is került: címer, kehely, ige és szőlős sorminta – utalva Jézus példázatára (ő az igazi szőlőtő, mi pedig a szőlővessző).

Júliusra elkészült a harang és elhoztuk Kecskemétre, majd szeptemberben Székesfehérvárra vittük, a felszerelést és villamosítást végző Rancz Kft. műhelyébe. Itt elkészítették a csapágytartó szerelvényeket, és október közepén elkezdődött az egynaposra tervezett felszerelés, amely az egyik alpinista szerencsétlen földet érése miatt félbeszakadt. Rá egy térdműtét várt és néhány hónapos rehabilitáció, munkatársai csak pár nappal később jöttek újra Kecskemétre, hogy befejezzék a félbemaradt munkát.

Így nem volt már semmi akadálya, hogy a harangot használatba vegyük a november elsejei ünnepélyes istentiszteleten, mely az ősi, 90. zsoltár 1, 7-9 verseinek éneklésével kezdődött. Utána Kuti József igehirdetése következett a Római levél 8:31-39 versei alapján. A prédikáció lényegét így foglalta össze a Kecskeméti TV híradója:

„Sem a haláltól, sem az elmúlástól nem kell félnünk- így biztatott Pál Apostol szavaival Kuti József november 1-jén a Kecskeméti Református Egyházközség emlékező istentiszteletén. ...az Isten hatalma, az Isten ereje, az Isten végső győzelme biztos. Az Isten velünk, az Isten értünk harcol, tehát a győzelem biztos, a halál és a félelem felett az Isten diadalmaskodik. Ez az a biztos alap, amire az életünket építjük- mondta Kuti József református lelkész.”

Ezt követte a gyülekezet éneke (423. dicséret: *Akik bíznak az Úr Istenben...*), imádság és a Mi Atyánk, majd 6 éves kisfiam, Zilahi Kálmán Dávid mondta el Kányádi Sándor *Harangföli* című versét.

Kányádi Sándor
HARANGFÖLIRAT
(ars poetica)

azért harang a harang
hogy hívja az élőket
temesse a holtakat
s hogy árvíz, jégverés,
tűzveszély idején
s hódító horda láttán
félreverjék.

(1986)

Utána Zombory István temetőgondnok ismertette harangunk rövid történetét, majd Dr. Sz. Tóth Gergely presbiter testvérünk osztotta meg gondolatait az igeválasztással kapcsolatosan:

GONDOLATOK A KECSKEMÉTI REFORMÁTUS TEMETŐ HARANGJÁNAK 2014. NOVEMBER 1-JÉN TÖRTÉNT FELSZENTELÉSEKOR

Az itt jelenlévők közül még sokan emlékezhetnek rá, hogy 1944 novemberében az orosz csapatok közeledtének hírére, eddig még nem megismert okokból, nem ismert érdekekért, nem ismert intézkedők nyomására kiürítették Kecskemét városát, kényszerítve a lakosságot, hogy hagyja el lakását, kiszolgáltatva azt a megszállóktól való megszabadulás, illetve a megszállók megérkezése közötti időben a már ugrásra kész fosztogatóknak. Vagy inkább „begyűjtőknek”, hiszen a következő évtizedekben sokan találkozhattak legértékesebb ingóságaikkal akár a közhivatalokban is, amíg azokat „emlékül” magukkal nem vitték azok,

akiknek az hatalmukban volt. Ennél nagyobb volt az életért való remegés. Rettegő, tetszhalott város.

Ekkor döntött úgy az itthon maradt lelkész, Kovács Bálint és a tanácskozássra összejött idős presbiterek, hogy mindenképpen haza kell hívni a híveket. Hogyan? A legősibb, hagyományos módon, a harang szavával. Szólt a harang, és a hívek megindultak haza bízva Isten féltő, óvó szeretetében. És a haza ekkor nemcsak házaikat jelentette, hanem egyházukat is.

Ennek a kis harangnak a szava, melynek szentelésére gyűltünk össze, nem hívogató, hanem búcsúzó. Nem az érkezőkhöz, hanem a távozókért szól. Nem egy meleg otthon reménységével biztat, hanem arról tesz bizonyosságot, hogy a távozó nem a megsemmisülésbe zuhan alá, hanem amit Pál apostol üzent a korintusiaknak: *„Amit szem nem látott, fül nem hallott, emberi szív meg nem gondolt, amit Isten készített az Őt szeretőknak.”* Ez a kis harang nem a halált hirdeti, hanem Isten ígértét: **ÖRÖK ÉLETED VAN! Ámen.**

A beszéd után szólalt meg ünnepélyesen, most már „hivatalosan” is harangunk. Végül a gyülekezet elénekelte nemzeti imádságunkat, a Himnuszt és Kuti József áldásmondásával ért véget az ünnepi istentisztelet.

Áldozat és felelősségvállalás

100 ÉVE SZÜLETETT SZABÓ MAGDA

Az idő folyásában sokszor szembesülünk azzal a tapasztalattal, hogy összekapcsolódnak az események, a történelmileg kitüntetett időpontok. A 2017-es évben is számtalan kiemelkedő vagy számunkra különösen fontosnak tartott eseménynek, évfordulónak lehetünk tanúi. A protestáns egyházak számára ez az év kiemelt figyelmet kap, a reformáció 500. évfordulójának évében méltó módon illik megemlékeznünk azokról az emberekről, akik a reformáció, a protestantizmus hazai képviselőjeként tettek bizonyosságot egyházuk, hitük iránti elköteleződésükről.

Az 500 év mögött talán szerényebbnek tűnik az a tény, hogy ugyanebben az évben emlékezünk Szabó Magda születésének 100. évfordulójára, aki életének 90 esztendejével nemcsak a magyar irodalomtörténetnek vált meghatározó alakjává, hanem a magyar református egyháznak is. Munkássága és a magyar református neveléshez, illetve Debrecen városához fűződő viszonya közismert, de talán kevésbé ismert tény a református egyház iránti elköteleződése, az a felelősségvállalás, mellyel 1985-ben elfogadta a tiszántúli egyházkerület főgondnokává való kinevezést.

E tanulmány célja a többszörös évforduló alkalmából bemutatni Szabó Magda kötődését a református oktatás fellegvárához, a kollégiumhoz, valamint a református egyházhoz. Az író nő számos szépirodalmi,

illetve publicisztikai munkája vall erről a kötődésről, de – a megadott terjedelmi keretekhez igazodva – számtalan írása közül csupán egy dráma megközelítésén keresztül világítunk rá erre a meghatározó életrajzi tényre. Ez a kevésbé ismert és értelmezett drámai műve, *A macskák szerdája* a magyar protestantizmusnak és az irodalomnak egyaránt adózik, hiszen a két részből álló drámával a Debrecenhez kötődő szerző egy számára fontos kérdésre, a szintén debreceni születésű költő előd, Csokonai pályájának korai törésére keresi az általa elfogadhatónak tartott magyarázatot:

„Csokonai története elgondolkodtatott: itt valami nagy ellentmondás van. A Debreceni Református Kollégium világbíró intézmény volt, hazai és külföldi egyetemek nővériskolája. Sok mindent el lehet mondani egy korszakbeli szerepéről, visszavonultságáról a biztonságos kalap mögé, de egyet nem: hogy ne ismerte volna fel a tehetséget. Felismerte Csokonai tehetségét is... Az ilyent nem kergetjük el, az ilyen a kollégiumnak lesz érték és Magyarországnak! Meg kellett keresnem az okot! Mi volt még fontosabb, mint az ő tehetsége? Rájöttem: a káderképzés. Mert ha elnézzük a kocsmásását, az ortodoxnak enyhén szólva nem nevezhető kálvinista viszonyulásait, ha

ki nem dobják innen, akkor veszélybe hozza a kollégiumot. Ha pedig veszélybe hozza a kollégiumot, akkor a kollégiumi nevelést is, az épületet elveszi az osztrák uralkodók valamelyike: és akkor megszűnik a Tiszántúlon és Magyarországon is a felsőbb iskola.

... és ha választani kellett, hogy egy ember vagy egy intézmény, akkor csak az intézmény lehetett a nyertes. Olvastam – épp infarktus után feküdtem – a nádor latin nyelvű levelezését, amelyben szerepelt az is, hogy kit kell számon tartani, mint veszélyes elemet, Debrecenben. S olvasom a város főbírájának, Domokos Lajosnak a nevét. Hát persze, teljesen világossá vált a képlet! Annak a kuratóriumnak, amelyik Csokonai ügyében dönt, a főbíró is tagja volt, és így kellett dönteniük.” (1)

Ezek a gondolatok és a történelmi dokumentumok alapos tanulmányozása végül elvezetnek egy átgon-
dolt koncepció kialakításához, melynek szépirodalmi megfogalmazása lesz maga a dráma.

A 1794-95-ben játszódó cselekmény a bécsi rendőr-
minisztériumban indul, ahol elhatározzák, hogy Debrecen erejének megtörése céljából kémet küldenek a városba. Eközben Debrecenben a város főbírája, a kollégium fő irányítója, Domokos Lajos nem kíván részt venni a folyamatban levő Csokonai-perben, ezért üzenetben küldi el határozatát az általa sokra tartott fiú felmentéséről. A terv nem sikerül, hiszen a legációból éppen hazaérkező Csokonai egyik hazafias verse az osztrák kém kezére jut, így Domokos Lajos az intézmény érdekeit szem előtt tartva úgy dönt, Csokonainak mennie kell a kollégiumból.

E rövid ismertetőből is kiejlik, hogy milyen állás-
foglalást képvisel a történet. Vagyis a dráma, továbbá a műhöz készült drámastációk tanúsága alapján is elmondható, hogy a Szabó Magda-i koncepció felmenti mind Csokonait, mind a kollégiumot, és egyértelműen a történelmi helyzetet teszi felelőssé azért, hogy az intézmény fennmaradása érdekében

nem választhatott más utat, minthogy feláldozza legtehetségesebb diákját.

A következőkben a tanulmány azt vizsgálja, hogy ez a koncepció miként nyilvánul meg a szöveg metaforikus világában, a konnotatív jelentések miként támasztják alá, erősítik meg az áldozathozatal jelentéskörét. Mindez már a mű középkori szokást tematizáló címében megjelenik, de a jelentésadás csak a szöveg későbbi pontján történik meg. Azonban a később az osztrák rendőrminisztériumban játszódó jelenetben újra megjelenő motívum a magyarázat mellett más funkcióval is bír, hiszen elsőként relativizálja az áldozat és a feláldozó szerepeket, továbbá ez a cselekményelem, az első rész jelenetei teszik egyértelművé azt is, hogy a cselekmény szintjén kétszeresen történik meg a feláldozás. Vagyis nem csupán Csokonai lesz áldozat, hanem ezt a szerepet játssza az osztrák kém is, aki látszólag kegyvesztett hivatalnokként érkezi Debrecenbe, hogy a városlakók bizalmába férközhessen. Így az osztrák rendőrminisztérium hivatalnokának, Müllernek a feláldozása a magyarok megtévesztésére szolgáló színjáték, mely a dráma metaforikus rendjében viszont a következőképpen magyarázza meg a cím többletjelentését:

WALDBOTT: Helyes. Úgy fog megérkezni, mint az én áldozatom. ...Csak fogja meg, és dobja le a macskát. (2)

Mivel maga az áldozat szerepére kijelölt hivatalnok sem érti ezt a metaforát – amint a tükörtörténetnek tekinthető, megismételt feláldozás érintette, Csokonai sem tudja értelmezni saját sorsát-, a magyarázatot a rendőrfőnök mondja el:

WALDBOTT: Francia földön a középkor óta minden esztendő egy bizonyos napján a pap felment az egyházmegyéje legmagasabb tornyú katedrálisába, és a nép bűneinek engesztelésül ledobott egy macskát. Az elpusztult a dómtéren a köveken, és ezzel tisztára mosta mindenki szennyesét. Kapaszkodják fel a

debreceni katedrálisba, és dobja le a macskát, Müller..
A Macskák Szerdája. Így hívták ezt a napot. (3)

A kémként Debrecenbe kirendelt Müller tisztában van szerepével, és tudatában van annak, hogy egyúttal ő lesz az, akinek meg kell keresnie a valódi áldozatot. Mivel Csokonai feláldozásának koncepciójában nagyon fontos Szabó Magda számára a történelmi hitelesség, ezért a dráma a korabeli dokumentumokból építkezik, leginkább a Csokonai-per fennmaradt aktáiból. (4) Az akták tanúsága szerint a diákok között kiemelt szerepet betöltő Csokonainak többször voltak kisebb fegyelmi vétségei, és többször állt az iskolai törvényszék előtt, de az első komolyabb perére 1794. december 6-án került sor. A per december 17-én folytatódott, többek között a következő vádakot hozták fel ellene: ünnepnapokon nem járt templomba a tanítványaival, késő éjszaka bennmaradtak a termekben dohányozni, borozgatni. A szédesz, az iskolai törvényszék ezért Csokonait lejjebb sorolta a rangsorban, ez az enyhe büntetés azonban Domokos Lajos közbenjárásának volt köszönhető. A dráma második képe ezen a napon, vagyis 1794. december 6-án indul, amikor Domokos Lajos nem vesz részt a szédesz gyűlésén, levélben ad utasítást Csokonai felmentésére.

A dráma következő része a második Csokonai-per tárgyalásának idején, 1795 júniusában játszódik. A műben nem szerepel maga a per, Szabó Magda inkább annak hátterére, történelmi körülményeire próbál rávilágítani, konceptuális szándékának megfelelően válogat a történelmi tények között. Ennek értelmében a szöveg a külföldről hazatért Budai Ézsaiás professzor megérkezésével összefüggésében világít rá arra, hogy Debrecen, illetve a kollégium léte mennyire veszélyeztetett ebben a történelmi helyzetben. „*Téved. A főhadiszálláson van, a vezérkar sátrában, e perctől fogva katona, tehát úgy viselkedjék.*” (5) Még számos szöveghelyen tematizálódik ez a gondolat a dráma világában, ez pedig bizonyítéka annak, hogy Szabó Magda tudatosan építi fel az általa olvasott

dokumentumok alapján azt a korabeli légkört, mely megmagyarázhatja Csokonai kicsapását az intézményből, azaz hogy nemcsak Bécs, hanem Debrecen is veszélyes, okkal retteghetnek tőle Bécsben.

És ez a történelmi helyzet irányíthatja a koncepciót abba az irányba, hogy bár valóban nagy bűn, hogy Csokonai a kiskunhalasi legáció pénzével nem tudott elszámolni, és késve érkezett vissza a kollégiumba, de mindez nem elég indok a legtehetségesebb diák eltávolítására. Annál inkább sem, hiszen 10 évvel korábban már volt hasonló fegyelmi eljárás, ahol végül a diákot felmentette a szédesz. Bár a vádak a második perben már súlyosabbak voltak, mindez most is hatalmában állt volna a főbírónak, de nem volt jelen a tárgyaláson, nem lépett közbe Csokonai védelmében. Ez az ellentmondásosnak tűnő magatartás gondolkoztatja el Szabó Magdát, és tesz kísérletet az ellentétek feloldására. „*Csokonai pályájának kezdeti megtörése nem logikus nyilvánosságra nem hozott, nem hozható okának kell lennie annak, hogy a Kollégium olyan brutálisan belenyúlt legtehetségesebb fia életébe, s afelől se marad kétség, hogy az áldozat kivégzésének időpontját forgatókönyv szerint időzítették három héttel Martinovicsék kivégzésének utánra.*” (6)

Csokonai eltávolításának teátrális jellegét, a kollégium érdekében történő feláldozását erősítik a műben továbbá Szilágyi szövegei is, amikor a korábban Csokonai pártján álló Domokos főbíró megdöbbenést keltve a fiú eltávolításáról beszél: „*Most a Csokonai-féle darabok egyikét gyakoroljuk? Mert amit mond, az teátrum.*” (7) A hitetlenkedő Szilágyinak adott válaszban a színház valósága egyetlen realitásként körvonalazódik: „*Előadás lesz, nagyszabású. A szereposztás szerint te leszel az ördög ügyvédje.*” (8) A rendőrminisztériumban lezajlott jelenet megismétlődése, azaz egy színjáték megrendezésének újbóli megjelenése egyúttal el is bizonytalanít azzal kapcsolatban, hogy ki tekinthető igazi áldozatnak. Müller? Csokonai? Vagy valaki más? A drámaszöveg továbbá újra hangsúlyozza ebben a megismételt feláldozási

színhjátékban, hogy itt is kiosztattak a szerepek.

Az áldozati szerepek egyúttal a Biblia szövegét is mozgósítják, az ószövetségi Ábrahám történetét, ahol az Isten az apát kéri fia feláldozására. Ennek a történetnek lesz újraírása a fiú feláldozása Domokos által, akit Csokonai atyjaként tisztel. Továbbá a kereszténységhez köthető szimbólumok is megjelennek a szövegben, hiszen az áldozatot a szöveg metaforikus rendjében a hal motívuma egyértelműen a kereszténység képi világával állítja elénk, ezáltal annak krisztusi jellege hangsúlyozódik. Domokos nem szereti a halat, elutasítja a halvacsorát, amiként a Csokonaitól ajándékba kapott halat sem fogadja el. Ez a cselekményes metafora úgy értelmezi Csokonai sorsát, hogy a Domokos által a fásládába kidobott, egyértelműen halálra szánt hal a fiú sorsának előrevetítése lesz, hiszen hatalmában állna megmenteni a halat, de döntése a pusztulást hozza. Ez az áldozat egyértelműen Krisztus képét idézi fel, és Csokonai alakja vele kerül párhuzamba. Ugyanezt a jelentéskört mozgósítja a szintén Csokonai által ajándékba hozott kaktuszvirág, mely növény színe és formája révén lép kapcsolatba ezzel a metaforikus utalásrendszerrel, ugyanis a kaktusz a tövis révén utalhat a szenvedő Krisztus egyik fontos attribútumára, a töviskoszorúra. Továbbá a növény vérpíros színe külön hangsúlyt kap, ezzel erősítve az áldozat jellegét.

A szövegben folyamatosan jelzett Csokonai Krisztussal való azonosításának lehetősége, ennek egyik legalapvetőbb megnyilvánulása, hogy a krisztusi attribútumokkal rendelkező tehetség a szereplők listájában FIÚ névvel szerepel, és a többi szereplő is ekként említi. Párhuzam létesül azáltal is, hogy Krisztushoz hasonlóan saját korában támadják, felforgatónak ítéli meg környezete. Ez Szilágyi professzor szavaiban fogalmazódik meg a dráma világában, aki antikrisztusnak, rombolásnak, bomlasztó erőnek nevezi Csokonait. Továbbá szintén ehhez a jelentéskörhöz kapcsolódik, hogy Udvaros, Domokos hű szolgálja Júdásnak nevezi a főgondnokot, ezáltal egyértelműen

erősítve a bibliai párhuzamot, míg végül az azonosítás is megtörténik, amikor kérdésében Udvaros a fiút Krisztussal azonosítja. Így a szöveg szintjén is megfogalmazódik a Biblia világával párhuzamba állított Szabó Magda-i koncepció, melynek lényege, hogy a fiú ártatlan, egy magasabb cél érdekében meghozott áldozat.

A hetedik, záró kép jeleneteit mintegy siratóként végigkíséri a Csokonai távozását jelző harangszó, mely ősi rítus szerint a kollégiumból távozókat kíséri utolsó útjukra. Domokos Müllerhez intézett szavai azonban a gyász jelentéskörét kapcsolják ehhez a harangozáshoz, míg Müller szavai erőteljes párhuzamot vonnak önmagával, hiszen az ő távozásakor is szólt Bécsben a Szent István harang. Ez is felerősíti a korábban már elhangzottakat, azaz hogy Müller maga is áldozat lesz. Arról már esett szó korábban, hogy ő csupán egy színhjáték szereplője, nem valódi áldozat, ám a sikertelen rendőri akciójának következtében ő is áldozattá válik, mint azt Szabó Magda is megfogalmazza: *„megleli a vadat, de nem tudja elejteni, csak arra kényszeríti, hogy egy ártatlan özet halálra marjon, amellet még abban sincs sikerélménye, mert a vad az őz elpusztítása mellett arra azért mindig ráér, hogy lehetetlenné tegye Müller további boldogulását.”* (9)

A Szabó Magda által 'vad' metaforával jelölt személy a korábbiak értelmében Domokos Lajos debreceni főgondnok, a kerületi consistorium legtekintélyesebb tagja, a korábbi főbíró lesz. Mivel a Debreceni Református Kollégiumot az egyházkerület mellett a városi tanács irányította nemcsak az anyagi ügyekben, hanem oly módon is, hogy megvédte a kívülről érkező támadások ellen, ezért Domokos Lajosra hárult az a feladat, hogy szembeszálljon a Habsburgokkal a kollégium védelmében. A dráma metaforikus világában Domokos Lajos az ókori Minosszal azonosul, akinek hatalma mindenre kiterjed. A Csokonai által Domokos kapujára firkált felirat (Itt él a város Minosa) utal igazságosságra törekvő, de zsarnoki jellemére. Ugyanakkor ez a mitológiai párhuzam, a félig isteni

uralkodó alakja egy másik jelentéskört is mozgósít, mely szintén kapcsolatba lép a történettel. Minosz visszatartja, fogságában tartja a művészt, Daidaloszt, ám a 18. századi alakjában Domokos művészeteket pártoló és tehetséget felismerő vezetőként lép elének, ezért is védi meg a fiúnak nevezett Csokonait a konzervatív iskolai vezetők támadásaitól. Azonban az lesz a tragédiája, hogy neki jut az a szerep, hogy mégis feláldozza a tehetséget, így alakja Müller és Csokonai mellett szintén az áldozatok közé sorolandó:

„nem elsiratni akarok egy jeles tehetséget, nem is egy irodalomtörténeti eseménnyé terebélyesedett fegyelmet helyére tenni ültem géphez, hanem megmagyarázni, miért nem járhatott el másképpen református anyaszentegyház híres káderképző intézménye, mint ahogy cselekedett, s hogy aki a szimbolikus macskát ledobta a mélybe (Domokos Lajos), nem diadalmas, ugyancsak kedvetlen és keserű győzelmű gyilkos lehetett, s mint ilyen, voltaképpen macska maga is.”(10)

Mivel a dráma középpontjában egy tehetséges diák, egy későbbi híres költő áll, ezért a szöveg világa erőteljesen reflektál a költőiség, alkotás témakörére. Ez oly módon történik, hogy a cselekmény több szereplőhöz is kapcsolja a művészeteket, illetve az alkotást. A látszatvilág ebben a tematikában is jelen van, hiszen a kém Müller látszólag irodalomértő és művészetpártoló vámgazgatóként jelenik meg a költői ambíciókat tápláló kollégiumi diákok, Lengyel és Csokonai előtt. A szintén poétai osztályba járó Lengyel József kontraszkiba Csokonai vetélytársa, de műveinek mesterkélt voltát még a Csicsogó kocsmárosnéja, Ágnes is felismeri és kifigurázza. *„Azt ne higgye már, hogy csak a szénior úr tud verselni. Nem nagy mesterség az, tudok én is... Ha akarom, én is szerzek költeményt.”* (11) Az Ágnes által írt versnek gyakorlati funkciója van, hiszen célja nem az esztétikum, hanem Csokonai számára jelezni a veszélyt és az ebben a helyzetben elvárt magatartást. A verssel jelző

asszony egyúttal Lengyel költeményeinek becsmérő kritikusává is válik. Ágnes és Lengyel verse mellett még két lírai részlet ékelődik a szövegbe. Az egyik a fiú alkalmi költeménye, mellyel háláját és tiszteletét fejezi ki Domokos Lajosnak, egyúttal alakját ellentétbe állítja Szilágyi professzorával. A másik költemény már Martinovicsék kivégzése után keletkezett hazafias költemény, melyben Csokonai politikai nézeteit fejti ki.

A művészet témaköre azonban a korábban már tárgyalt áldozat motívum révén szintén kapcsolódik a krisztusi párhuzamhoz, hiszen a feláldozás ellenére a versek révén az örök élet érhető el. DOMOKOS: *„A vers, az nem múlik el. Írjon verseket!”*(12) Ugyanez tematizálódik a Szilágyinak mondott szavaiban is: *„A fiú halhatatlan, a mi emlékünkhöz hal bele.”*

Mivel Domonkos az egyetlen vezető, aki felismeri az igazi tehetséget, és próbálja támogatni, ezért Csokonai feláldozásával tisztán látja az irodalomtörténet által kijelölt szerepét.

SZILÁGYI: *Leköp az utókor.*

DOMOKOS: *Le. Az utókor, az irodalomtörténet, az esztéták.* (13)

Ez a szerep ily módon szintén az áldozat tematikához köthető, hiszen művészetpártolóként kudarcot vall, elveszíti a legnagyobb tehetséget, így ő maga a politikai helyzet áldozata. Vagyis Szabó Magda koncepciójában az igazi áldozat valójában nem Müller, aki félig magyar származásúként egyébként sem futhatott volna be nagy karriert az osztrák politikában; sem Csokonai, aki pályájának törése ellenére mégiscsak halhatatlanná vált; hanem Domokos Lajos, akinek főgondnokként s egyben felvilágosult gondolkodóként is nagy teher nyomta a vállát ebben a történelmi helyzetben.

A dráma többek között arra is rávilágít, hogy a református egyháznak története során számtalan esetben kellett őrállóként vigyáznia értékeit, önazonosságát, továbbá arra is felhívja a figyelmet, hogy vezetőinek

milyen felelősséget kell hordozniuk, milyen attitűddel kell viszonyulniuk feladatukhoz. Ez Szabó Magda számára nemcsak műveiben jelentkező téma volt, hanem élő hitvallás, melyet az egyházkerületi székfoglaló beszédében is megfogalmazott. Ez az üzenet az eltelt évtizedek óta sem veszített érvényességéből, ma is megfontolandó és követendő minta lehet minden protestáns ember számára: „*Most, amikor mint az egyházkerület főgondnoka szólok a testvéreimhez, felismerem Isten rendező elméjének irányítását, s tudom, annak megértését kívánta tőlem még igazi*

pályám megkezdése előtt, hogy a problémák megoldása párbeszéd, egymással folytatott, tiszteletet ismerő tárgyalás legyen, nem felelőtlen hadakozás, nem sértés, nem is hideg elzárkózás. Az Igét naponta meg kell védelmeznünk saját hitünk abszolút megismerésével és élésével, előbányászva magunkból azt, ami a legjobb, pontosan körüljárva az elválasztó és azonos elemeket. A dialógus anatómiáját nagy felkészültség, tiszta hit és végtelen türelem jellemzi, egyetlen felcsattanó szó, de egyetlen meghunyászkodó ige nélkül...”(14)

HIVATKOZÁSOK

- (1) A macskák szerdája. Egy Csokonai-dráma stációi. In: SZABÓ Maga: *A félistenek szomorúsága*. Budapest, 1992, Szépirodalmi Könyvkiadó, 330. p.
- (2) SZABÓ Magda: A macskák szerdája. In: *A macskák szerdája. Négy dráma*. Budapest, 2005, Európa Könyvkiadó, 271. p.
- (3) SZABÓ 2005: i. m. 272. p.
- (4) VARGHA Balázs (Szerk.): *Csokonai emlékek*. (A magyar történetírás forrásai). Budapest, 1960, Akadémiai Kiadó.
- (5) SZABÓ 2005: i. m. 307. p.
- (6) SZABÓ 1992: i. m. 358. p.
- (7) SZABÓ 2005: i. m. 357. p.
- (8) SZABÓ 2005: i. m. 361. p.
- (9) SZABÓ 1992: i. m. 365. p.
- (10) SZABÓ 1992: i. m. 364. p.
- (11) SZABÓ 2005: i. m. 335. p.
- (12) SZABÓ 2005: i. m. 370. p.
- (13) SZABÓ 2005: i. m. 363–364. p.
- (14) SZABÓ Magda: „Jog, jogrend, karcolatlan igazság...” Szabó Magda Egyházkerületi főgondnok székfoglaló beszéde a Debreceni Nagytemplomban 1985. szeptember 7-én. In: *Református Egyház* 1985. december 265–268. p.

(El)romlanak-e Kepler narancsai 500 év alatt?

AVAGY

IGAZAK-E A REFORMÁCIÓ KORI MATEMATIKUSOK SEJTÉSEI?

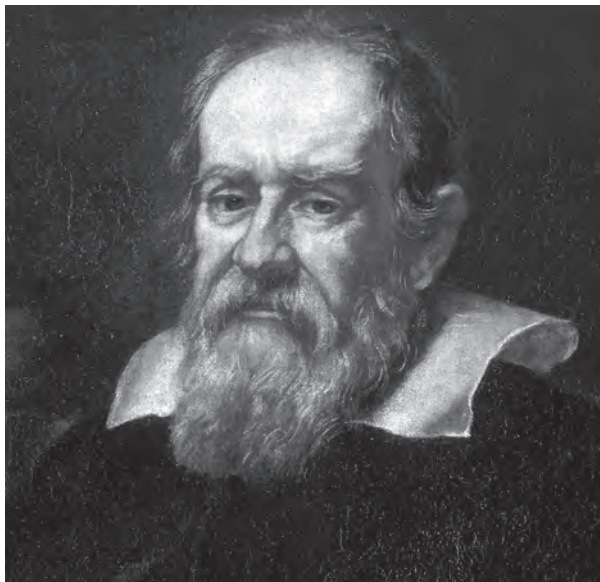
2017. január 31-én Debrecenben Fekete Károlynak, a Tiszántúli Református Egyházkerület püspökének áhítatával kezdődött a reformáció 500. jubileumi évének központi nyitó rendezvénysorozata. Fekete Károly a 90. zsoltár alapján kifejtett gondolatsorában hangsúlyozta, hogy *„a keresztyén ember el tudja végezni a négy matematikai alpműveletet: tud osztani, mert képes szétosztani idejét, segítségét; tud szorozni, mert képes megsokszorozni energiáját, ha arra szükség van. Tud kivonni, mert képes kivonni önmagát rossz társaságból, Istentől elvonó erőktől; tud összeadni, mert képes összeadni tudását, erejét.”*

Az állítás igazolására matematikai bizonyítás nem létezik, életünk kell, hogy az legyen.

A négy alpművelet említése, református keresz-

tyénséggel való párhuzamba állítása ihlette a gondolatot, hogy keressem a kapcsolatot, a folytonosság meglétének bizonyítékát a reformáció kori és a „modern” matematika között. Mindezt csupán néhány területen, és nem szaklapba illő, teljesen egzakt matematikai szaknyelven, hanem lehetőleg közérthetően megfogalmazva.

A négy alpművelet természetesen nem a reformáció korának matematikai újítása, hiszen Tycho Brahe (1564-1601) csillagászati, Galileo Galilei (1564-1642) csillagászati, fizikai, matematikai és Johannes Kepler (1571-1630) csillagászati és matematikai munkássága nem alap-, hanem magas szintű volt. Brahe például – egyebek mellett – egy másodperc pontossággal kiszámította a csillagászati év hosszát, és felfedezte a Hold pályájának egyenetlenségeit.

„Képtelen vagyok hinni abban, hogy az Isten, aki felruházott bennünket ítélőképességgel, józan ésszel és szellemmel, úgy akarta volna, hogy ne használjuk ezeket.” (Galilei)

GALILEO GALILEI itáliai fizikus, csillagász, matematikus. A fizikában az elsők között honosította meg a kísérleteket és méréseket, új módszereket adva ezzel a fizikának. A csillagászatban ugyancsak az elsők között használt távcsöveket csillagászati jelenségek és égi objektumok megfigyelésére. Eredményei elentmondtak az uralkodó ptolemaioszi, geocentrikus világképnek, ezért összeütközésbe került a katolikus egyházzal. Az inkvizíció 1633-ban betiltotta könyveit, Galileit pedig tanainak megtagadására kényszerítette, és házi őrizetben kellett élnie 1642-ben bekövetkezett haláláig. A katolikus egyház 1992-ben(!) érvénytelenítette az ítéletet. Galileinek a kísérleti fizika volt a fő területe, abban alkalmazta újító módon a matematikát. „Tisztán matematikai” fejtegetései elsősorban a híres ókori matematika (tan)könyv, Eukleidész *Elemek* című munkáján alapultak. Galilei korában a halmazelmélet

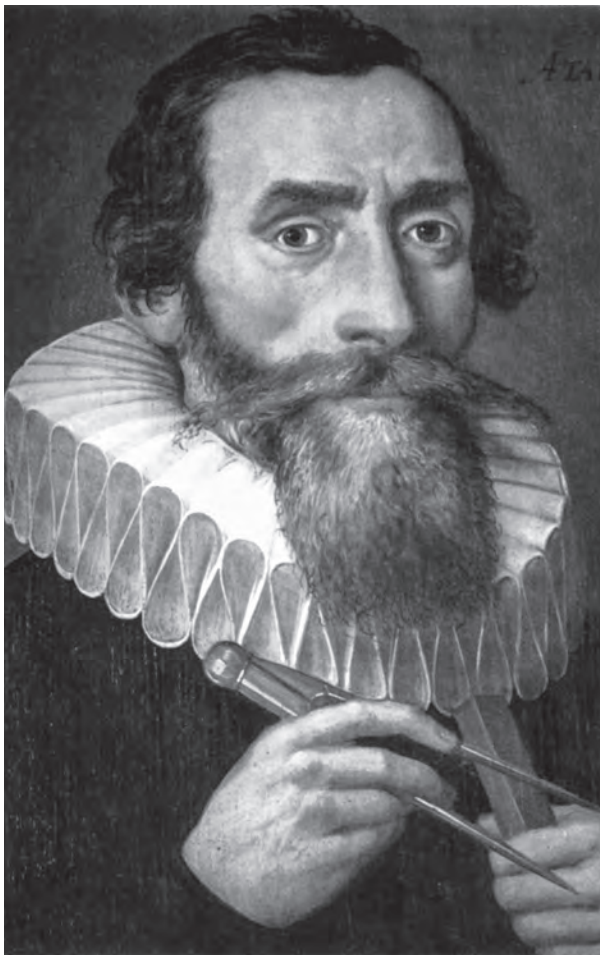
még nem létezett, a halmazokkal foglalkozó matematikai tudományág, a forradalmi eredményeket hozó halmazelmélet fiatal, alig száz éves tudomány. Georg Cantor (1845–1918) német matematikus volt az, aki az 1880-as években lényegében egyedül alkotta meg a halmazelmélet alapvető fogalmait és tételeit. Galilei gondolkodását azonban még az „Elemek”-ben lefektetett axiómák határozták meg.

Galilei megsejtette, hogy ugyanannyi négyzetszám van, mint amennyi pozitív egész szám. Ugyanakkor természetesen azt is tudta, hogy végtelen sok négyzetszám és végtelen sok pozitív egész szám van, és hogy minden négyzetszám egyúttal pozitív egész szám is. (A 0-át most figyelmen kívül hagyhatjuk.) Az *Elemek* 8. axiómája azonban kimondta: „Az egész nagyobb, mint a rész.” És mivel a 8. axióma hatása erősebb volt Galileire, mint a sejtése: így gondolatát paradoxonnak minősítette...

Ez a 8. axióma nemcsak Galileinek okozott fejtörést. A cseh matematikustól, Bolzanótól származó – 1851-ben kiadott – *A végtelen paradoxonjai* című könyv több hasonló észrevétellel foglalkozott. Készülődött a 8. axiómával való szakítás, amit Cantor – 300 évvel Galilei és 30 évvel Bolzano paradoxonnak minősített észrevételei után – meg is tett. Cantor elvetette a 8. axiómát, és bevezette a végtelen halmazok számosságáról szóló következő definíciót: két végtelen halmaznak egyenlő a számossága, ha elemeik között kölcsönösen egyértelmű megfeleltetés létesíthető. Márpedig a négyzetszámok és a pozitív egészek között ilyen megfeleltetés könnyedén létesíthető, mint ezt a következő ábra szemlélteti:

1,	2,	3,	4,	5,	...	n,	...
1,	4,	9,	16,	25,	...	n^2	...

Galilei sejtése így bizonyítást nyert.

„A természet mindenből a lehető legkevesebbet használja.” (Kepler)

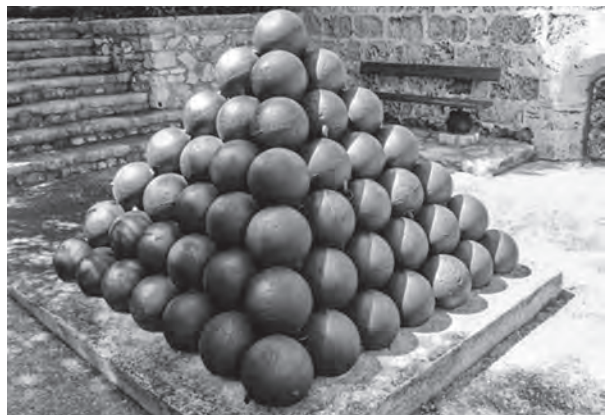
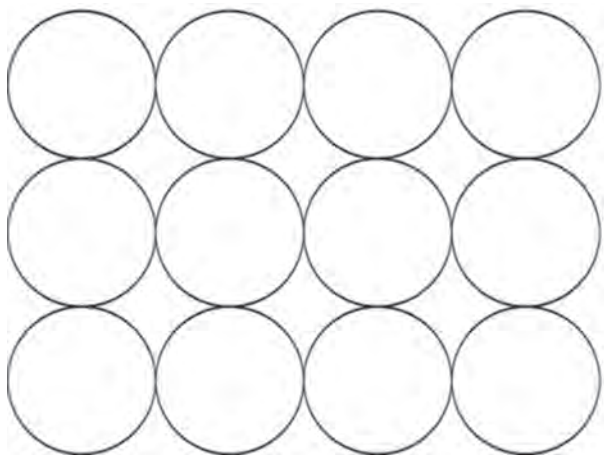
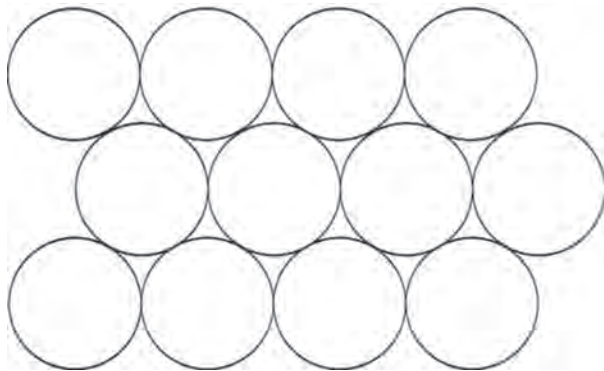
JOHANNES KEPLER (1571–1630) német csillagász, fizikus és matematikus volt. Evangélikus egyházi iskolában végzett, és teológiát is tanult. 1594-től Grazban matematikát és csillagászatot tanított. Feltűnő tehetsége miatt Tycho Brahe csillagász professzor 1600-ban Prágába hívta, ahol Brahe halála után Kepler lett a császári csillagász, majd később udvari matematikus. A kopernikuszi heliocentrikus világméket igazolta

munkásságával. Kepler az optikát is új felfedezésekkel gazdagította, 1611-ben kifejlesztett egy új csillagászati távcsövet. Kepler mély vallásossága következtében a természet kutatását a Teremtő műve iránti szolgálatnak tekintette.

Ugyanakkor matematikai munkássága is jelentős. Kepler használt először tizedesvesszőt, továbbá 1615-ben megjelent *Stereometria doliorum vinorum* (A boroshordók térgeometriája) című művében – Arkhimédészhez hasonlóan, azt továbbfejlesztve – kiszámította a kúpszeletek (kör, ellipszis, parabola, hiperbola) forgatásaiból adódó testek térfogatát, jelentősen elősegítve ezzel az integrálszámítás felfedezését. Ebben a művében 92 db különböző forgástest térfogatszámítását ismertette. (Kepler címválasztása azt is bizonyítja, hogy a reklámhoz is értett.)

Keplernek a mai matematikusokat is foglalkoztató gondolata az ún. körpakolási vagy gömbelhelyezési (narancspakolási) probléma volt. A feladat az, hogy az objektumok (gömbök) a lehető legsűrűbben töltsék ki a rendelkezésre álló teret, miközben érinthetik, de nem fedhetik egymást. A sűrűséget ebben az esetben aszerint definiáljuk, hogy a gömbök a tér hány százalékát töltik ki. A tér alatt n -dimenziós teret értünk, így $n=2$ esetén a síkot kapjuk, és azt töltjük ki körökkel, $n=3$ esetén a háromdimenziós teret gömbökkel. (A probléma szemléltetésére három dimenzióban narancsokra vagy ágyúgolyókra szokás utalni Kepler után.) Ez az a két eset, amit szemléltetve követni is tudunk, hiszen „ábrát” tudunk készíteni a kitöltésről. Háromnál magasabb dimenzióban már csak a matematikai levezetés nyújthat megoldást.

Két dimenzióban a megoldás (bizonyítás nélkül): Az alábbi ábra mutatja a végtelen sík legsűrűbb kitöltését végtelen sok egyenlő sugarú körrel. Minden kör másikkal érintkezik, a kitöltés kb. 90%-os. A bizonyítást Axel Thue norvég matematikus végezte el 1890-ben.

Megj.: az alsó kitöltés kevésbé sűrű.

Kepler már 1611-ben sejtette, hogy a három-dimenziós teret a legsűrűbben úgy tudjuk gömbökkel kitölteni, mint ahogy általában a narancsokat szokás elrendezni a piacon, vagy ahogy az ágyúgolyókat rakták halomba.

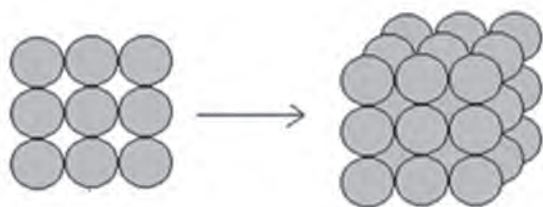
Kepler szerint tehát az ún. lapcentrált kockarács a lehető leggazdaságosabb elrendezés, mely 74%-os kihasználtságot biztosít.

Kepler ezt tehát „megsejtette” (a 74 %-ot is!), de bizonyítani nem tudta igazát. Mindjárt látni fogjuk, hogy nem Kepler képességeinek hiánya miatt.

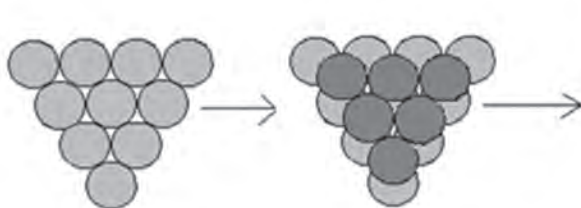
A huszadik században több hibásnak bizonyult megoldási kísérlet született, míg végül 1998-ban az amerikai Thomas Hales matematikusnak sikerült megoldania a problémát, de a bizonyítást csak 2005-ben jelentette meg először. (*Thomas C. Hales: A proof of the Kepler conjecture. Annals of Mathematics, Second Series, 162(3):1065–1185, 2005.*) Hales azt is bebizonyította, hogy végtelen sokféle ugyanolyan

sűrű rács van. (De nem minden rács ugyanolyan sűrű, l. alábbi ábra). A bizonyításban Hales felhasználta Fejes Tóth László (1915–2005) magyar matematikusnak azt az 1953-ban született ötletét, amelyben a legsűrűbb gömbkitöltés problémáját véges számolásra vezette vissza. Ez lett a kiindulópontja azután Thomas Hales bizonyításának.

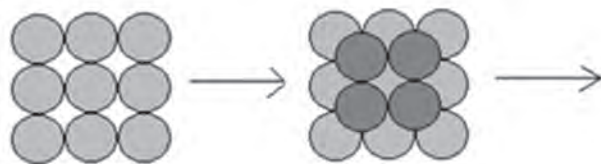
Maga a bizonyítás 300 oldalas(!), és 3 gigabájtnyi számítógépes programot is használ. A megoldás olyan bonyolult, hogy az ellenőrzéssel megbízott matematikusok is csak annyit nyilatkoztak, hogy „99 százalékgig biztos, hogy a bizonyítás jó”. Ez az ellenőrzés is majd 10 évet vett igénybe.

Kockarács -kb. 52%

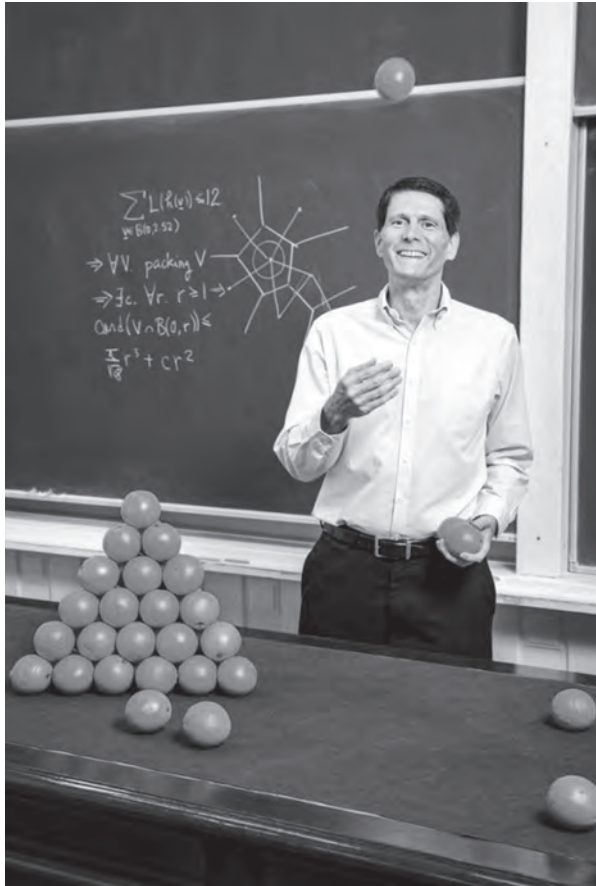

Háromszögrács
kb. 74%

"Narancsgüla"
kb. 74%

THOMAS HALES (1958-), fotó: Hirling Bálint

Kepler „narancsos” matematikai sejtésének bizonyítása tehát, ha nem is 500, de 400 évet váratott magára, és szuperszámítógépek alkalmazása nélkül nem bizonyult lehetségesnek.

MARYNA VIAZOVSKA (1984-)

A sejtést 8 és 24 dimenzióra is sikerült bizonyítani 2016-ban: A 2016. március 14-én publikált új tanulmányában a Berlin Mathematical School kutatója, Maryna Viazovska bemutatta a nyolc dimenzióra vonatkozó bizonyításhoz szükséges eddig hiányzó lépés megoldását. Viazovska bizonyítását felhasználva John Cohn matematikus és három másik szakember sikerrel alkalmazták a módszert a huszonnégy dimenzióra kidolgozott elméletük bizonyításában.

Kepler narancsai nem romlottak el...

FELHASZNÁLT IRODALOM

Mennyei matematika

<http://www.reformatus.hu/mutat/13308/>

URBÁN János: *A kontinuumsejtés*

<http://db.komal.hu/KomalHU/cikk.phtml?id=199101>

KEPLER, Johann

<http://www.bethlen.hu/matek/mathist/forras/Kepler.htm>

BALKÁ Richárd, EGRI-NAGY Attila, JUHÁSZ Tibor: *Matematikatörténet problémákon keresztül*

http://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop425/0038_matematika_Balka_Richard_Egri-Nagy_Atila_Juhasz_Tibor-Matematikatortenet_problemaikon_keresztul/ch02s02.html

BODNÁR József: *Kepler narancsai*

http://www.renyi.hu/~bodnar/adsumus/ads_bod_10.pdf

http://honlap.eotvos.elte.hu/wp-content/uploads/2016/07/bodnar_jozsef.pdf

http://renyi.hu/~bodnar/ekonf/kepler10_pdf.pdf

Több évszázados matematikai problémát oldott meg egy 32 éves nő

http://index.hu/tudomany/2016/04/05/tobb_evszazados_matematikai_problemat_oldott_meg_egy_24_eves_no/

GALILEI, Galileo (Wikipedia)

https://hu.wikipedia.org/wiki/Galileo_Galilei

BRAHE, Tycho (Wikipedia)

https://hu.wikipedia.org/wiki/Tycho_Brahe

KEPLER, Johannes (Wikipedia)

https://hu.wikipedia.org/wiki/Johannes_Kepler

HALES, Thomas (Wikipedia)

https://hu.wikipedia.org/wiki/Thomas_Hales

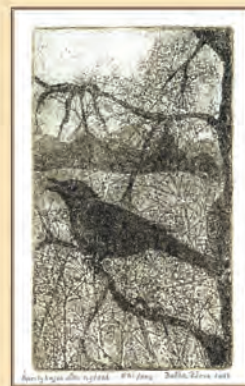
VIAZOVSKA, Maryna (Wikipedia)

<http://www.claymath.org/maryna-viazovska>

A hivatkozások letöltésének dátuma: 2017. október 6.

KADA ERIKA
TÜNDÉR-HATÁRON TÚL

ÁPRILY LAJOS VALLÁSOS KÖLTÉSZE

Nagynyed

Ref. templom

„Az magyar népnek, ki ezt olvassa”

SYLVESTER JÁNOS 1541-BEN MEGJELENT ÚJSZÖVETSÉG-FORDÍTÁSÁNAK LÉTREJÖTTE ÉS JELENTŐSÉGE A MAGYAR KULTÚRTÖRTÉNETBEN

Bevezetés

ELŐSZÓ

A Kecskeméti Református Egyházközség Könyvtára hatalmas értékeket őriz, de minderről eddig csupán felszínes ismereteim voltak. A változást a reformáció 500 éves évfordulójára való készülődés hozta el, amikor is bemutattak nekünk egy nem túl nagy, zöldessárga borítójú Bibliát, melyen a megfakult címer alatt egy feketével nyomott évszám áll: 1541. A könyv nem más, mint az első Magyarországon íródott, magyar nyelven nyomtatott könyv, Sylvester János Újszövetség-fordítása. A világon talán négy példány maradt fenn belőle. Könyvtárunk vezetője arról számolt be, hogy a mű jelentőségének ellenére még nem készült teljes összefoglaló tanulmány az egyházközségi példányról. Ekkor határoztam el, hogy éppen aktuális pályamunkám témájának ezt a Szentírást fogom választani, mely nyelvezetében és stilisztikájában is

egy általam igen kedvelt történelmi korszakot idéz meg. Akkor még nem tudtam, hogy milyen hatalmas mennyiségű írott forrás kapcsolódik ehhez a kis könyvhöz, sem pedig azt, hogy mekkora elhivatottsággal kutatják és jegyezik fel sorsának alakulását a könyvtár munkatársai, melyhez reményeim szerint én is hozzátehetek valamennyit. Az, hogy ráadásul a humanizmus és a reformáció határán lévő, mindkét szellemi áramlatból merítő műről van szó, még jobban megerősítette elhatározásomat, mivel mindig is érdekelt, a különböző irányzatok összefonódása, ahogyan szinte észrevétlenül olvasztják egymásba a másik kulturális örökségét, gazdagítva ezzel az egyetemes emberi civilizációt. Munkám célja, hogy bemutassa a könyv megszületésének körülményeit, továbbá szeretnék fényt deríteni arra is, hogyan volt lehetséges, hogy ekkora jelentőségű kiadvány túlélje a történelem viszontagságait és fennmaradjon, mint az egyházunk felbecsülhetetlen kincse.

A REFORMÁCIÓ HATÁSAI

A MAGYAR KULTÚRÁRA

Sylvester János fordítása elsősorban tudós, humanista mű. Ugyanakkor létrejött elsősorban annak a kulturális forradalomnak a következménye, amit a hitújítás hoz magával, és a műveltség szellemi és anyagi tényezőinek az átalakulását eredményezte. (1)

A szellemi ébredés előzménye a könyvek használati cikké válása, a nyomtatás elterjedése volt. A középkorban azok jelenléte az egyházhoz volt köthető, számuk – elsősorban az elkészítésük módja és az így kialakult magas árak miatt – igen csekély volt. Az irántuk való igény a humanizmus szellemi környezetében igen megemelkedett. Ezt az igényt elégítette ki a nyomtatás első és második forradalma. Az első magához Gutenberghez köthető, aki megteremtette a könyvek tömegtermelésének lehetőségét, ugyanakkor nem javított a művek kódexformátum miatti kezelhetőségén. Ezt a problémát oldja meg a második forradalom, Aldus Manutinus munkássága által, aki megteremti a fillérekért áruható zsebkönyvek „divatját”.

A könyv tömegcikké válásával párhuzamosan kialakult az „olvasó ember” jelensége, és átalakult az értelmiség szerkezete. A 15. század folyamán visszaszorult az analfabetizmus aránya a népességben belül, köszönhetően annak, hogy az egyházi és a világi hivatalok egyre több embert igényeltek. Másrészt átalakult az olvasás funkciója is: munkából szórakozássá vált.

A műveltség hordozóinak átalakulása az iskolákban a humanista jellegű oktatás létrejöttével összegződik. (2) Előzménye az úgynevezett „iskolaügy” megjelenése volt az ország vezetőinek gondolkodásában. Ezt bizonyítja a pozsonyi országgyűlés 1548-ban, amikor a rendek az oktatás megszervezését mind az egyházi mind a világi hatóságok kötelességévé tették. Az egyházak, a falvak helyi hatóságai és a főurak is számos iskola létrejöttét támogatták. Az új iskolák ellenőrzése az 1560-as évektől a protestáns felekezetek kezébe került. Két hullámban alapították meg intézeteiket: a 16. században a peregrinációról

hazatérő diákok hozták létre őket, míg a 17. században az ellenreformációra való válaszlépésként növelték oktatási intézményeik számát. Az első hullámban jöttek létre a máig fennálló, neves gimnáziumok, mint a brassói, a mezőtúri, a pápai, a debreceni és a sárospataki. Nem ritka eset az sem, hogy az említett gimnáziumok tanítókat küldtek kisebb mezővárosi iskolákba, akik ott az oktatáson túl meghonosították az anyaintézmény rendjét is. Ezen iskolák a nagy kollégiumok particulái lettek, és hozzájárultak egy, az egész országot behálózó oktatási rendszer kialakulásához. A gimnáziumok kritikai gondolkodásra nevelték diákjaikat, az új módszerek által megadták a diákoknak a felsőfokú tanulmányokhoz szükséges alapot, illetve sokszor támogatták ottani tanulmányaikat is. Nagy problémát jelentett azonban a magyar egyetem hiánya. Több próbálkozás történt ugyan a 16. században, például a szász városok, illetve Báthory István és Oláh Miklós részéről, de tartósan nem jött létre ilyen jellegű intézmény

Sylvester János: *Új testamentum Melyet magyar nyelvre újonnan fordítánk az magyar népnek keresztyén hitben való épülésére*

A SZINÉRVÁRALJAI DIÁK ÚTJA SÁRVÁRRA

Az első magyar nyelvtan- és szótáríró, a teljes magyar Újtestamentum első magyar tolmácsolója, a magyar időmértékes verselés első igazi művésze, (3) Sylvester János a Szatmár megyei Szinérváralján született 1504 körül. Családja valószínűleg tehetősebb, de jobbágyi származású volt.

A tehetséges ifjú hamarosan a nagybányai iskolába került, ahol az írás-olvasás és számolás tudományán túl a latin nyelv alapvető elemeit is megismerte. Az utóbbit ekkor már azért oktatták, hogy a diákok számára megfelelő alap álljon rendelkezésre az egyetemi tanulmányok megkezdésekor. 1526-ban

1.

2.

3.

NOVVM IN
 frumentū omne, diligenter ab ERASMO ROTTERDAMO
 recognitū & emendatū, nō solum ad græcā ueritatē, ue-
 ritatē ad multorum utriusq; lingue codicum, eorūq; ue-
 ritatē simul & emendatorū fidem, postremo ad pro-
 bantissimorum autorū citationē, emendationē
 & interpretationē, præcipue, Origenis, Chry-
 sostomi, Cyrilli, Vulgarij, Hieronymi, Cy-
 priani, Ambrosij, Hilarij, Augusti-
 ni, una cū Annotationibus, quæ
 lectorem doceant, quid qua-
 ratione mutatum sit.
 Quisquis igitur
 amat ue-
 ram
 Theolo-
 giam, lege, cogno-
 sce, ac deinde iudica.
 Neq; statim offendere, si
 quid mutatum offenderis, sed
 expende, num in melius mutatum sit.

APVD INCLYTAM
 GERMANIÆ BASILIAM.

*Johann Froben
 Basiliæ
 1535.*

CVM PRIVILEGIO
 MAXIMILIANI CAESARIS AVGVSTI,
 NE QVIS ALIVS IN SACRA ROMA-
 NI IMPERII DITIONE, INTRA QVATV-
 OR ANNOS EXCV DAT, AVT ALIBI
 EXCVSVM IMPORTET.

4.

beiratkozott az egyetemre Krakkóban, útját számos mecénás támogatta.

Krakkóban, a korszak nagy humanista központjában számos szellemi irányzattal ismerkedett meg. Ezek mindegyike nyomot is hagyott benne, ezt az egyetemen keletkezett alkotásai is bizonyítják. (4) Igen hamar a magyar diákok Bursájának seniorává lett, megismerkedett a kor egyik legnagyobb tudósával, Cox Lénárddal. Bekerült Cox számos nagy tudóst magába foglaló körébe, és általa megismerte Erasmus műveit, amelyek nagy hatással lettek rá egész élete során. Korrektorként dolgozott Vietor nyomdájában, ahol nyomdatechnikai ismeretekre is szert tett. Nincsenek pontos információink arról, meddig maradt Krakkóban, ugyanakkor 1528-ban már nem ő volt a magyar diákok körének seniora, így valószínű, hogy nem sokkal Cox Lénárd távozása után ő is elhagyta a „Visztula menti Athént”. (5)

Útja nem sokkal később német földre, a reformáció szülőföldjére, Wittenbergbe vezetett, ahol 1529. július 31-én iratkozott be a nyári félévre, mint az első magyar diák az intézményben. (6) Elhatározásán, miszerint ellátogat Wittenbergbe, Cox hatása érződik, aki számos alkalommal méltatta Melanchtont, mint humanistát. Sylvester sok más diákhoz hasonlóan felnézett tanárára (7), akit „Praeceptor nostes”-nek nevezett, benne azonban elsősorban a humanistát látta, és nem a reformátort. Átvette mestere gondolkodásmódját, miszerint a népek eltévelyedésének oka az írás félreértelmezése, így az üdvösség csak akkor lehetséges, ha azt nemzeti nyelven, tökéletes értelmezésben adják a hívők kezébe. Ennek a gondolatnak a hatására határozta el, hogy lefordítja az Újszövetséget magyarra, illetve, hogy az tökéletes lehessen, elmélyíti nyelvi ismereteit.

Sylvester életében hazatérte után fordulat állt be, amit nyelvtanának az ajánlásában így fejt ki: „*Más vagyont most úgysem ajándékozhatok neked. Mert atyámtól és őseimtől örökölt javaimat részint a gonosz polgárok, részint azok, akik presbiter névvel büszkélkednek, méltatlanul birtokolják.*” (8) Ismeretlen okokból kiforgatták örökségéből, és átmenetileg bujdosnia kellett. Lehetséges, hogy erre wittenbergi tanulmányai miatt került sor, ám ez nem valószínű. (9) Bujdosása azonban hamarosan véget ért, és elérkezett életének sorsfordító mozzanatához, mikor is 1534-ben egy addigiaknál sokkalta bőkezűbb és befolyásosabb támogatóra tett szert.

AZ ÚJSZÖVETSÉG MEGSZÜLETÉSE

Sylvester János hazatérte után tehát koldusbotra jutott. Helyzetét súlyosbította, hogy ekkor született meg Tódor fia, így sürgősen kereset után kellett néznie. Ezért felkereste a köztudottan művelt főurat, Nádasy Tamást, akinél kérése megértő fülekre talált, és nem csupán munkát biz-

1. Gutenberg
2. A nyomdai sajtó korabeli ábrázolása
3. Rotterdami Erasmus
4. A *Novum Testamentum* címlapja

tosított számára újonnan létrehozott iskolájában, hanem lehetőséget és szabadságot, hogy tehetségét kibontakoztassa.

Nádasdy Tamás (1498-1562) Horvátország és Szlavónia bánja, főispán, 1542-től Magyarország országbírája és katonai főparancsnoka, 1554-től nádora, kiváló politikus és hadvezér (10), ősi, felkapaszkodó nemzetség sarjaként látta meg a napvilágot. A Mohács utáni megosztottságban Ferdinánd mellé állt, akitől adományokat is kapott. Harcolt annak 1527-es hadjáratában. Amikor 1529-ben Buda Szapolyai kezére került, fogságba esett, ám a király felfigyelt rá, és saját hívévé tette. Életének fordulópontja 1532-ben következett be, mikor eljegyezte a nagy múltú Kanizsai család utolsó sarját, Orsolyát. Hatalmas vagyoni birtokosa lett, többek közt a sárvári váré is, és mivel a török igen közel kerül Kanizsához, ezt a helyet szemelte ki új székhelyének. Azt azonban rangjához is méltóvá akarta tenni, így reneszánsz szellemi központot kívánt belőle kialakítani. Ennek érdekében teljesen átalakította a környéket, kiirtották a sűrű erdőt, gyümölcsösöket, kerteket hoztak létre. (11) A munkálatokat Sylvester is megemlíti: „*Sziget városa a Sárvárnak nevezett vár mellett fekszik...Nevét onnan kapta, hogy két folyó folyik körülötte, melyek közül egyiknek Rába, a másiknak pedig Gyöngyös a neve. Mi Neanesisnek mondjuk, mivel urunk adott neki új formát.*” (12)

Ennek a törekvésnek a jegyében alapított iskolát 1534-ben azon diákoknak, akik nem tudnak külföldre menni. Rektornak Sylvestert nevezte ki, továbbá meghívta intézményébe a „magyar Luther” néven emlegetett Dévai Bíró Mátyást is. Mind az urat, mind a rektort foglalkoztatta – elsősorban az iskolai anyagok sokszorosítására – egy nyomda létesítésének lehetősége. (13) Erről a tervről már 1536-ban tényként beszéltek, és hamarosan meg is tették a szükséges lépéseket annak létrehozására.

A fordításról szóló tervét Sylvester 1536-ban terjesztette be Nádasdynak Kanizsán, mint egy már folyamatban lévő munkát. (14) A főúr teljes támogatásáról biztosította, több okból is: egy olyan történelmi helyzetben, mint a 16. század, egy nemzeti nyelvű Újszövetség reményt adhatott az „isteni büntetés” terhét viselő népnek. (15) Továbbá inspirálhatott más fordítókat is, így hozzájárulhatott a nemzeti nyelv fejlődéséhez. Ezt az igényt maga a főúr is szívén viselte, ezt bizonyítja, hogy az udvarban megkövetelte a magyar nyelv ismeretét, leveleit is magyarul írta. (16) Végül, de nem utolsósorban szánhatta ezt a hűn szeretett, ámde a latint nem beszélő feleségének nászajándékként is. A fordítás hamarosan el is készült, és 1538-ban meg is érkezett a régen várt német nyomdász, Strutius. Ennek ellenére a munka igen lassan haladt a mester halogató magatartása miatt, melyet Sylvester nemegyszer szóvá is tett. A bécsi nyomdász inkább értett a fametszetek készítéséhez, mint a nyomdászathoz, így munkájának elodázására szá-

- A sárvári vár madártávlattól 5.
- Gróf Nádasdy Tamás 6.
- Gróf Nádasdy Tamás ifjú hitvese 6.
- Kanizsai Orsolya 7.
- Az 1780-ban bártfán felbukkant O iniciálé 8.
- Abádi Benedek szobra 9.
- Sylvester János: *Grammatika hungaro-latina* 10.
- A Kecskeméti Ókollégium 1870-ben 11.

5.

6.

7.

8.

9.

10.

11.

mos ürügyet talált, például költséges utakat tett a Habsburgok városába. Szakértelméről ugyanakkor maga Sylvester is megemlékezik, mikor azt írja annak elbocsájtása után: „tudományának nyomait itt hagyta nálunk”. (17) 1540-ben váltak meg a német nyomdásztól, akit Nádasdy „sok ideig nagy költséggel itt tartott”, és posztjára az ifjú Abádi Benedeket kérték fel, aki korábban részt vett Dévai Ortographia Ungaricájának kiadásában. Így valószínűsíthető, hogy maga a reformátor ajánlotta be Nádasdynál.

Abádi szaktudását mutatja, hogy a munkát egy év alatt befejezte, és több-kevesebb sikerrel kijavította Strutius hibáit, ám volt, amin már nem tudott segíteni időhiány miatt. A munka siettetésének oka az volt, hogy a készülő fordításnak már híre ment, és Sylvester nem akarta magát lejáratni a kései megjelenéssel, illetve „büszke magyarként” nem akarta, hogy más népek hasonló szövegei hamarabb készüljenek el. 1541 januárjában Sylvester végre kezébe foghatta életének nagy művét, az első magyar földön nyomtatott magyar nyelvű könyvet, az Újszövetséget, melyet 1541. január 26-án útnak indított Bécsbe pártfogójának. (18)

A Kecskeméti Református Egyházközség példánya

AZ ÚJSZIGETI SZELLEMI KÖZPONT PUSZTULÁSA

1541-ben az újszigeti nyomda 300 példányt készített az Újszövetségből. Éppen eleget ahhoz, hogy reményt adjon, terjedjen, és inspiráljon más fordítókat az elgyötört, életéért küzdő 16. századi Magyarországon.

Nádasdy nem tartott igényt a nyomda profitjára, csupán néhány példányt kért saját használatra, illetve a családtagjainak ajándékba. Az értékesítésre szánt példányokat Sylvester kapta meg, aki azonban nem csinált jó üzletet. Bizományba küldte szét őket, a fizetséget pedig nem, vagy nehezen tudta behajtani. Számos példány veszett el a viszontagságos út során,

illetve a mester arról is beszámolt, hogy számos példány el sem kelt, ott porosodott a kastélyban. Az utóbbinak az oka rendkívül egyszerű: 1541-ben Buda elvesztése után komoly harcok kezdődtek, ami lehetetlenné tette a kultúra virágzását, de a romló életkörülmények miatt azoknak a száma is csökkent, akik meg tudták volna vásárolni a kiadványt. Helyzetét rontotta nehezen olvasható volta, ami a bastarde betűkből eredt. (19) Abádi, aki személyesen házalt a rájutó példányokkal, szintén arról szólt, hogy még az útiköltsége sem térült meg. Ezért Sylvester Mihállyal, a humanista testvérével, aki már Strutius alatt is a nyomda munkatársa volt, önköltségen huszonöt példányos különnyomatot vontak le. Ezt megtudva Sylvester „éktelen haragjában” elkobozta azokat, és feljelentette társait Nádasdynál. Őt azonban ekkor már országbíróként sokkal nagyobb jelentőségű, az egész ország jövőjét meghatározó gondok gyötörték, nem volt ideje efféle perpatvarok rendezésére, de ami még fontosabb, a nyomdára sem. Így a konfliktus mihamarabbi elsimítására 1543-ban Abádinak ösztöndíjat biztosított Wittenbergbe, aki hazatérte után, mint „az új hit papja” is megállta a helyét. (20) Sylvesternek egy birtokot és egy házat adott használatra a Sopron vármegyei Gógánfalván, azonban hamar nyilvánvalóvá vált, a nagy humanista nem ért a földműveléshez, így 1542 őszén Nádasdy támogatásával beiratkozott a bécsi egyetemre, ahol 1543-ban a héber nyelv tanára lett.

Az egyetem ekkortájt nehéz időszakot élt át, a pestis, az 1529-es ostrom nemcsak a diákok, hanem a tanárok számát is megtépázta. (21) Így eshetett meg, hogy külföldi tanítót fogadtak fel. Ebből a korszakból elsősorban Sylvester görög és latin nyelvű alkotásai ismertek, még abban az évben megírta *De bello tructis inferando* című költeményét, a török elleni harcra való buzdításként. 1544-45-ben a magyar diákok együletének prokurátora volt, 1546-ban pedig a görög nyelv professzora lett.

Nem várt szép jövő a megüresedett nyomdára

sem, felszerelésének nagy részét széthordták, betűi hamar elvesztek, ugyanakkor számos eszköze többször feltűnt a történelem folyamán. Egyes metszetek felbukkannak Huszár Gál 1560-ban kiadott énekeskönyvében, a *Grammatica* címlapját díszítő képet pedig 1562-ben Debrecenben használták. Legtovább az O iniciálé útja követhető, mely miután megjárta Kassát, Semptét, Detrekőt és Vizsolyt, 1780-ban Bártfán bukkant fel. (22) A nyomda többi felszerelése azonban nyom nélkül eltűnt.

A BIBLIA ÚTJA KECSKEMÉTRE

A Kecskeméti Református Egyházközség könyvtárának története szorosan összeforrott a város protestáns oktatásának történetével. Múltja elsősorban az iskolát vezető rektorok feljegyzéseiből rekonstruálható. (23) Az első említést az iskola könyvanyagáról egy 1653-ban készült elszámolás tartalmazza, mely három könyvet vesz számba, köztük az Öreg graduál egy példányát. A könyvtár alapítását az 1701-es évhez kötjük, ekkor készült el ugyanis az első lajstrom az itt található könyvekről. Kezdetben csupán a Krakkóba és Heidelbergbe induló itt végzett peregrinusok, a professzorok, a lelkészek és a városlakók adományai révén bővült az állomány. Ezen Varjas János rektor változtatott, aki 1750-ben könyvtáralapot hozott létre. (24) A könyvtárügy következő nagy lendülete Nagy István 1810-1830-ig tartó rektorsága alatt következett be. Katalógust készített az akkor itt található 1341 kötetről, és megírta az iskola és a könyvtár történetét. Az ő áldozatos munkájának köszönhető a fellelhető kétszáz „Régi magyar könyvtárba” tartozó könyv nagy részének beszerzése is. (25) Egészen napjainkig úgy tartottuk, az Újszövetség beszerzése is neki köszönhető.

Az állítást alátámasztotta, hogy a rektornak igen széles ismeretségei voltak irodalmi és felsőbb körökben egyaránt, például kapcsolatot tartott fenn a kor neves költőjével, Mátyási Józseffel. Bizonyíték volt még, hogy a Biblia fedőlapjába írt bejegyzésen, mely

az 1842-ben ismert példányok lelőhelyeit sorolja fel, szintén az ő neve található. A rendszerváltás utáni könyvtárrendezés során a levéltár legrégebbi forrásai közül előkerült egy levél, melynek csatolmányaként a Bibliát megküldték az egyházközségnek. Ezen szintén Nagy István aláírása szerepel. Tanulmányom készítése során, amikor a „rektor professzorról” olvastam, arra lettem figyelmes, hogy 1830-ban elhagyta Kecskemétet, és egy évre rá Cegléden a kolerajárvány áldozata lett. Az ellentmondás miatt egyből segítséget kértem a könyvtár vezetőjétől, Bán Magdolnától, aki elmondta, hogy az információ nem téves, Nagy István valóban elhunyt 1831-ben.

Tehát a Biblia beszerzése nem a rektorhoz, hanem annak egy névrokonához köthető, akinek kiléte az évszázadok során köddé vált. Az egyetlen biztos pont vele kapcsolatban az ajándékozó levélen olvasható tisztege: fő jegyző. A Kecskeméten fellelhető iratok hiányában a Ráday Levéltár segítségét kértük, de ők sem tudtak válasszal szolgálni arra, ki is lehet a rejtélyes „generálius nótárius úr”. Nagy István kiléte tehát egyelőre rejtély marad. Ugyanakkor bizakodásra ad okot, hogy a levéltár iratanyagának feldolgozottsági szintje még igen alacsony, így lehetséges, hogy idővel előkerülnek a hiányzó információk.

Bár személye egyelőre nem tisztázott, valószínűsíthető, hogy a főjegyző széles kapcsolatrendszerrel rendelkezett felsőbb körökben. Ezt bizonyítja, hogy elérte a korszak legnagyobb magángyűjteményével és levéltárával rendelkező Jankovich Miklósnál, hogy a Bécsben 160 pengőforintért vásárolt Bibliát a Kecskeméti Református Egyházközségnek adományozza. A donátor kilétéről a könyv borítójába írt ajánlás és az adománylevél egyaránt tudósít.

A KECSKEMÉTI PÉLDÁNY TÖRTÉNETE EGYHÁZUNKBAN

Miután 1843. december 12-én az egyházi gyűlés leltárba vette, a Biblia története szorosan összefűződtött

a Kecskeméti Református Egyházközség Könyvtárának fordulatokban és viszontagságokban gazdag életével. Az évek során számos olyan behatás érte, ami akár vesztét is okozhatta volna (költözködés, világháborúk, elkobzás), ám egyházunk mindenkori művelt, tetterre kész tisztviselőinek hála, minden egyes veszélyt sikerült elhárítani.

Nagy István professzor áldozatos munkája meghozta eredményét, 1828-ban Kecskemét városi tanácsa határozatot hozott arról, hogy az 1564 óta fennálló, a Debreceni Református Kollégium partikulájából kibontakozó (26) neves intézményt főiskolai rangra emeljék. Ez fordulópont volt a könyvtár számára is, hiszen az újonnan felépülő Ókollégium épületének első emeletén végre saját könyvtárszobát kaphatott. Ugyanakkor az értékes iratok, így az Újszövetség biztonságos tárolása még nem volt megoldott, hiszen a hely szűke miatt a könyveket szakok és főcsoportok szerint lehetett csak elkülöníteni, zárt helyen tárolni nem.

A következő nagy változást az Újkollégium felépítése hozta 1912-ben. Már annak első tervein is szerepelt az olvasószobára, irodára és raktárra tagolódnó könyvtár vázlata. (27) Itt végre lehetőség nyílt a könyvek kollégiumi rendszerben való tárolására. Ez azt jelentette, hogy azokat nem a látogató vette le a polcokról, hanem jegyzék alapján a dolgozók adták oda nekik a raktárból, védve ezzel azok állapotát. Ide került át az Újszövetség is, melyet tűzbiztos ajtó mögött a mai napig ott álló vaspolcokon, egy zárható faladában helyeztek el sok más hasonlóan értékes mű között. Biztonságukat legközelebb az oly sok életet követelő világégések veszélyeztették. 1944 márciusában a német hadsereg kaszárnya, illetve hadikórház célokra lefoglalta az épületet, majd miután a város a kezükre jutott, a szovjet hadsereg szintén gyógyintézetet rendezett be benne. (28) Az oroszok súlyos károkat okoztak a könyvtárnak, számos kötetet elpusztítottak, megrongáltak. A Sylvester-féle Bibliát azonban már nem találták itt, ugyanis Kovács Bálint és Tóth Endre lelkipásztorok, valamint Tollas Béla könyvtáros hamar felismerték a veszélyt, így még a megszállók megérkezése előtt a gyűjtemény legértékesebb darbjait magánházak pincéiben elrejtették.

A háború vége mind az egyháznak, mind a könyvtárnak a fennmaradásért folytatott harcok korának kezdetét jelentette. Az utóbbi állományának jelentős része a megszállók jelenléte miatt elpusztult, a megmaradt könyvek rendezésére nem került sor. Ráadásul 1948-ban a hatalmat megszerző kommunisták egy gyors rendeletben államosították az egyházi iskolákat, azok vagyonát lefoglalták. Az Újkollégium nagy része az ő kezükbe került, csupán a lelkészi hivatalnak és a könyvtárnak otthont adó szárny maradhatott az egyháznál. Az utóbbi könyvei közül azon darabokat, melyekben nemcsak az egyházközség, hanem a főiskola pecsétje is benne volt, lefoglalták. Ez a

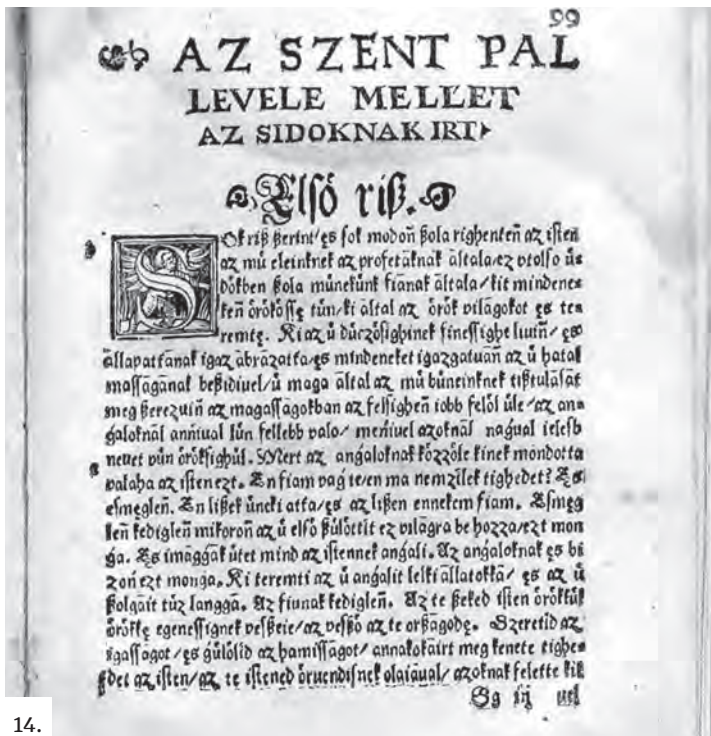
Jankovich Miklós, a nagy műértő	12.
Sylvester János <i>Újszövetség-fordítása</i>	13.
Az Újszövetség egy oldala	14.
Egyesített Nádasdy és Kanizsai címer	15.

12.

13.

14.

15.

sors várt volna a Sylvester-féle Újszövetségre is, de sikerült elrejtteni, így nálunk maradhatott. Nem így 1954-ben, amikor az egyház zsinata a könyvtárat a Ráday Gyűjtemény fiókkönyvtárává tette, és elrendelte a legértékesebb kötetek Budapestre szállítását. Így került a Biblia átmenetileg a fővárosba, ahol Benda Kálmánnak, a Dunamelléki Egyházkerület levéltárosának közreműködésével mikrofilmet készítettek róla. Ez az állapot nem állt fenn sokáig, hamarosan Kecskemét sikeresen kérelmezte annak visszaadását, mely így az újonnan készült mikrofilmmel együtt visszatért. Érdekes, hogy az utóbbi a mai napig szintén használható állapotban maradt.

A '60-as években Adorján Imréné munkássága révén megkezdődött a meglévő anyag rendszerezése a könyvtárban, ugyanakkor a zűrzavart egészen a rendszerváltozásig nem sikerült kiküszöbölni. (29) Ekkor, ahogyan az egész egyház, úgy a könyvtár is hatalmas növekedésnek indult. Többszörösére bővült az állomány, számba vették a régi kéziratokat, katalógust készítettek. A legbecsesebb könyvek számára a már régóta meglévő tűzbiztos ajtó mögé még egy páncélszekrényt is sikerült beszerezni. Itt helyezték el a Bibliát is, amelyet a már korábban említett faláda már látszólag sem védett. Biztonságának garantálására még egy bélelt borítékba is betették. Megtekintése és kézbe vétele is csupán a megfelelő kesztyűvel, a dolgozók „vigyázó szeme” mellett lehetséges. Végre sikerült azt örökségéhez méltó módon elhelyezni, és garantálni fennmaradását még igen hosszú ideig.

Sylvester János Újszövetségének Kecskeméten fellelhető példányát ugyan „hét lakat alatt” őrzik, de ez nem jelenti azt, hogy az el van zárva a nyilvánosság elől. Az egyházköztség az elmúlt évek során számos alkalommal vette elő különböző kiállítások számára, része volt például a *Kálvin hagyománya* című kiállításnak a Nemzeti Galériában, „járt” az

Országos Széchényi Könyvtárban, és két alkalommal „szülőföldjére”, Sárvára is eljutott. Nálunk is számos alkalommal megtekinthető volt. Szigorú felügyelet mellett, de megnézheti mindenki, akit vonz egy olyan korszak, melyben hazánk a pusztalétéért küzdött ugyan, de képes volt olyan hatalmas jelentőségű mű útjára bocsájtására is, mint Sylvester János Újszövetség-fordítása.

Összegzés

Újszigeten sikerült egy olyan könyvet megalkotni, mely meghatározóvá vált a magyar kereszténység, irodalom, nyomdatörténet és így az egész kulturális fejlődés számára. Legcsodálatosabb vonása a benne rejlő kettősség. Bár elsősorban a humanizmus hatása érződik rajta, de mint már annyiszor hangsúlyoztam, méltán tekinthető a reformáció szellemi örökségének is. A humanizmus egymagában nem volt képes annyira felvirágoztatni az anyanyelvű kultúrát, hogy a lakosság körében igényt teremtsen a nemzeti nyelvű Biblia iránt, és nem tudta a nyomdászatot sem tartósan elterjeszteni hazánkban, mint azt Hess András története bizonyítja. A műhelyek létrejöttéhez szükség volt a hitújítás hitvitázó, vallásos irodalmának térhódítására. A reformáció révén váltak a főurak a művészetek pártolóivá. Végül pedig ahhoz, hogy Sylvester filológiai szempontból ilyen tökéletes munkát tudjon kiadni a kezéből, elengedhetetlen volt az a tudás, amire Wittenbergben, Luther városában tett szert. Ezért vélem úgy, hogy bár a nagy humanista élete végéig nem tett olyan megjegyzést, amiből egyértelművé vált volna, mely felekezet tagja is volt valójában (30), jogosan helyezhetjük el életművét a protestantizmus jeles alakjainak nagy arcképcsarnokába.

(2016/2017 évi történelmi OKTV pályamunka – részlet.) Kelemen Bálint 2. helyezést ért el.

HIVATKOZÁSOK

- (1) PACH Zsigmond Pál: *Magyarország története 1526-1686*. I. köt. Budapest, 1985, Akadémiai K., 543. p.
- (2) Uo. 549. p.
- (3) BALÁZS János: *Sylvester János és kora*. Budapest, 1958, Tankönyvkiadó Vállalat, 5. p.
- (4) Uo. 49. p.
- (5) Uo. 88. p.
- (6) Szabó András: Sylvester János. Az első teljes magyar Újszövetség fordítója. In: FAGGYAS Sándor (szerk.): *Protestáns hősök. Félszáz portré az elmúlt fél évezred magyar történelméből*. [Budapest], 2016, Press-Pannonica-Média, Amfipressz, 8. p
- (7) MISSURA Tibor: A humanizmus és a reformáció határán. In: *Lelkipásztor*, 2013. 10. sz. 365–370. p.
- (8) BALÁZS 1958. 143. p.
- (9) Uo. 143–144. p.
- (10) KOVÁCS Miklós: *Abádi Benedek. Nyomdász és prédikátor a reformáció hőskorában*. [Szolnok], [2012], ADG Stúdió, 71. p.
- (11) Uo. 77. p.
- (12) Idézi: uo. 77. p.
- (13) Uo. 80. p.
- (14) Péter Katalin: Nádasy Tamás mecénási tevékenységéről. In: PÉTER Katalin: *Papok és nemesek*. Budapest, 1995, Ráday Gyűjtemény, 56–65 p.
- (15) PAPP Vilmos: Sárvár 1541. In: *Református élet*, 1991. 8. sz.
- (16) KOVÁCS 2012. 80. p.
- (17) Idézi: uo. 82. p.
- (18) VARJAS Béla: A sárvár újszigeti nyomda betűtípusai. In: *ITK*. 1958. 2-3. sz.
- (19) KOVÁCS 2012. 98. p.
- (20) Uo. 9. p.
- (21) SZABÓ 2016. 9. p.
- (22) KOVÁCS 2012 99. p.
- (23) KISS Zsuzsanna (főszerk.): *Ötödfélszáz esztendőök. Mozaikok a 450 éves kecskeméti református oktatás történetéből*. Kecskemét, 2014, Kecskeméti Református Egyházközség, 50. p.
- (24) Uo. 50. p.
- (25) Uo. 50. p.
- (26) Uo. 24. p.
- (27) Uo. 52. p.
- (28) Uo. 64. p.
- (29) Uo. 52. p.
- (30) SZABÓ 2016. 7. p.

Gyermeknek, fiatalnak lenni

GYERMEKKOR, IFJÚKOR, HAZAI TANULÁS – KÜLHONI EGYETEMJÁRÁS A KÖZÉP ÉS KORA ÚJKORI MAGYARORSZÁGON

Bevezető

Van egy kiskönyv a Kecskeméti Református Egyház-község Könyvtárának régi gyűjteményében, melyet először kesztyűs kézzel, félve nyitottam ki. Meg-elevenedett belőle a 16. század világa. Az albumot lapozva egyre inkább megfogott a kor légköre, amiről eddig csak felszínes ismereteim voltak. Érdekes világ bontakozott ki előttem a szakirodalom olvasása közben a magyar peregrinus diákok mindenapjairól, egyetemeik atmoszférájáról. Ezek a külföldet járt diákok hozták haza a humanizmus és a reformáció szellemiségét, így még inkább felkeltette a kíváncsiságomat az album üzeneteinek tartalma. Egyre inkább le akartam törölni a múlt porát az emlékkönyv bejegyzőiről és tartalmáról, hogy így eredeti fényükben láthassam őket és korukat. Nehézséget jelentett az album latin, görög, török, és héber nyelve, de ez csak izgalmasabbá tette a munkát. Mivel magam is református gimnáziumban tanultam, megtapasztalhattam a református oktatás különleges légkörét. Így szeretném bemutatni a peregrinációs életformát Szepesi Csombor Márton útleírásán és Tolnai Beke Mihály peregrinációs albumán keresztül. Vonzott a

téma kevésbé feltárt volta is. Választásomat egyre inkább megerősítették a később felfedezett helyörténeti dokumentumok és vonatkozások, amelyek újabb és újabb izgalmas ajtókat nyitottak ki a témával kapcsolatban. A dolgozat leginkább a magyarországi protestáns diákok egyetemjárására, hazai és külföldi tanulásukra fókuszál, érintve a lakóhelyem, valamint a protestáns Erdély történelmét is.

A peregrináció

„Törekvés idegen tájak meglátogatására és megismerésére; elhatározás minden jó összegyűjtésére, ami akár a haza vagy a közelvalók, akár önmagunk számára valamiképpen előmenetelre és dicsőségre lehet.” Így fogalmazta meg Frölich Dávid a peregrináció lényegét a későbbi utazóknak írt segédletében. A peregrinus szó már a középkori keresztény irodalomban megjelent, a 11. században találkozunk magyar megfelelőjével, mely zarándokot, a hazájától távol, szegénységben vándorló embert jelentett. A kifejezés értelme a 17. században változott meg: főleg protestáns diákok kezdték el használni a külföldi egyetemet, akadé-

miát látogató diákokra. Hazai egyetem hiányában a társadalom rákényszerült a peregrinációra, mivel az igény és a szükség megvolt a magasabb képzettségre. Ez a 16-17. század az abszolút állam kiépülésének a kora, ahol egyre nőtt az értelmiségi munka iránt az igény. Egyrészt a duzzadó hivatalszervezet, másrészt a nemzetközi kapcsolatok kiterjedése követelt meg egyre több szakembert, például diplomatákat. Ezen körülmények között sokáig a peregrináció maradt az Európához tartozás kulcsa.

Felkészülés a peregrinációra

Az egyetemválasztást sok tényező befolyásolhatta: az anyagi helyzet, a felekezeti hovatartozás, a társadalmi helyzet s olykor egy-egy professzor, egyetem hírneve is. Vonzóvá teheték az *universitasokat* legitimáló pápai, királyi, császári, fejedelmi kiváltságlevelek, ugyanis az ilyen intézményben szerzett tudást mindenütt elismerték. A beiratkozást meghatározhatta az egyetemek felekezeti beállítottsága is, ugyanis volt rá példa, hogy egy-egy adott keresztény irányzathoz tartozókat kizárták az egyetemről: 1592-ben kitiltották Wittenbergből a magyar református diákokat. Bolognában 1533-ban pedig kilenc diák került vád alá eretnekség miatt.

Az oktatás nyelve továbbra is egységesen a latin maradt, ez tette lehetővé a különböző nyelvű országokban akár a több egyetemen való tanulást. Ebben a korban a tananyag és a vizsgarendszer viszonylag hasonló volt. Az utazás viszont nagy összegekbe került, ezért a társadalom tehervállalása, adományai nélkül nem valósulhatott volna meg A diákoknak önmagukat kellett eltartaniuk, a szállás, az utazás, az étel, a tanulás, ruházkodás mind nagy összegeket emésztett fel, ezért a szegényebbek számára kedvezményeket is biztosítottak az egyetemi beiratkozásnál. Bevett szokás volt, hogy a nincstelenek gazdag, előkelő nemesek szolgálatába álltak, és velük együtt tanultak.

A népszerűbb, híresebb egyetemi városokban a megélhetés jóval drágább volt, így a szegényebb diákok inkább kevésbé rangos egyetemek felé indultak. Nagy részük anyagi okok miatt mindössze egy egyetemre iratkozott be, így nem tudott igazi peregrinusként több egyetemet meglátogatni. Ahogy az akkori közmondás tartotta: *Peregrinatio absque aere est sui et temporis perditio*, azaz „a járás-kelés pénz nélkül mind magának embernek s mind pedig az időnek vesztegetése.” Így mindenekelőtt támogatókra volt szükség. A kisebb adományozókat patrónusnak vagy fautornak nevezték, míg a mecénás a tanulmányút minden költségét fedezte, vagy legalábbis nagy részét. A támogatás nem csak anyagi lehetett, segídezhetek egy jövedelmező állás betöltésében is, vagy csak felhívták a mecénások figyelmét a kivételes ifjakra. Ez a két támogató csoport elég nehezen elkülöníthető, a határok közöttük gyakran elmosódnak. Szemmel láthatóan nagyon fontos volt, hogy a társadalom mennyire tekintette saját ügynek és fontos kérdésnek a peregrinációt. Magyarországon ez adott volt, hiszen az ország akkori széttagolt geopolitikai helyzete, nyomorúságos volta miatt a peregrináció szinte az egyetlen kapcsolat volt az európai kultúrával. Persze akadt néhány hitetlenkedő és irigykedő is: voltak, akik kételkedtek a peregrináció hasznosságában, főként a veszélyes és drága voltát hangsúlyozták. „Egyes elkényeztetett kölykök megállapítják, hogy az utazás a drága gyermekeket elválasztja szüleiktől, testvéreiktől, barátaiktól, barátnőiktől, feleségüktől.” – ahogy a kortárs Frölich Dávid gúnyosan megfogalmazta. Szepsi pedig egyszerűen „rágalmazói” irigységének tudja be ezt az ellenszenvet. Az oktatás támogatása Habsburg részről elmaradt, csupán a katolikus intézményeket és diákokat támogatták, így az Erdélyi Fejedelemség és a magyar protestáns hittestvérek vállalták magukra ezt a feladatot. Az alacsony származású diákok támogatásában szerepe volt a protestáns gondolkodás módjának is, mely szerint Istennek tetsző dolog a vagyonosok szegényekről

való gondoskodása. (Korábban a katolikus egyház csak az előkelőket támogatta.) A kora újkorban a jövedelmek jelentős része a törökellenes harcban tűnt el, ez némiképp megmagyarázza az uralkodóház támogatásának elmaradását, ugyanakkor a török tor-kában lévő erdélyi fejedelmek nehézségeik ellenére is jelentős összegeket szántak a diákok taníttatására. Léteztek hazai és külföldi alapítványok, amelyeken keresztül fejedelmektől kezdve a nemességen és a polgárságon át, egészen a szegényekig bezárólag mindenki támogatta tőle telhető mértékben az utazót, így a peregrináció mondhatni a köz ügyévé vált, sőt Erdélyben – Európában egyedülálló módon – országgyűlési határozatban rögzítették az egyetemjárás jogát. Apafi uralkodása alatt törvénybe foglalták, hogy „a tanulásra, peregrinációra mehetés” szabad, így a peregrináció ügyét a fejedelmi, világi hatalom fölé emelték, ez később sértette is a külföldjárt akadályozni kívánó Habsburgok szándékait.

Mielőtt valaki útnak indult, fontos volt az adott ország történelmét, földrajzát átnézni, az útvonalat pontosan megtervezni. Ez akár hónapokig is eltarthatott, de az utazásra való felkészülésben nagyon nagy segítséget nyújtottak a korábbi utazók útleírásai. Szepsi (1620) és Frölich (1644) munkái alapján számos praktikát megtudhatunk az utazással kapcsolatban. Érdemes volt megtanulni rajzolni, hogy a kint látott különlegességeket meg tudják örökíteni. Csupán a legfontosabb dolgokat vitték magukkal, hogy minimális teherrel utazhassanak, a felszerelés általában egy imádságos- vagy énekeskönyv, egy írótabla, egy útikönyv volt, valamint egy kalendárium, amely lehetőleg tartalmazta a vásárokat. Jól jöhetett még két album is, egyik a közönséges emberek, másik a híres professzorok, tanárok bejegyzései számára. Ilyen például Tolnai Beke Mihály peregrinációs albuma is. A legtöbben naplót is vittek magukkal, így később vissza tudtak emlékezni a történetekre. Szepsi azt írja, hogy mindössze egy inggel és egy imádságos könyvvel járta be Európát, és bár ez valószínűleg nem tükrözi

a valóságot, jól mutatja, hogy csak a legszükségesebb tárgyakat hordozták magukkal. Szepsi a Danckában vásárolt könyveit elküldte Krakóba, hogy visszaérkezése után átvegye őket, és csak egy kis szakaszon kelljen cipekednie. Sokszor fogadalmakat is tettek a 'bujdosás' előtt.

Akárki nem válhatott igazi utazóvá: a 22-23 éves érett kor volt az ideális, az erős láb, jó erőnlét, úszástudás, pénz, ítélőképesség, előképzettség, megfelelő erkölcsi értékrend: a bordélyházak kerülése, türelem, készség a külföldi dolgok elsajátítására mind alapfeltételek voltak. „*A tanultság a legbiztosabb úti felszerelés*” – tanácsolja a tapasztalt Frölich Dávid. Továbbá pontosan leírták azt is, hogy hogyan kell úgy utazni, hogy az út leginkább hasznára váljék az egyénnek és a hazának. Nagyon hangsúlyos szempont volt, hogy a diákok ne csak a külsőségekkel törődjenek, mert akkor nem sokat ért a vándorlás. Az utazás nem mindig csak kikapcsolódás volt: az ügyes és céltudatos diák megfigyelte az országok társadalmát, államberendezkedését, hivatalszervezetét, oktatási rendszerét, szokásait, törvényeit, lakóinak viselkedését is. Az út nagy részét gyalog kellett megtenni, csak kivételes esetben használtak járműveket. (pl. csónakot) Legfeljebb lóval vagy számmal utaztak, ezeket sem terhelhették meg túlságosan. Mára ez megváltozott, bárhova eljuthatunk többhetes utazás nélkül, és így kevésbé ismerjük meg az országokat, és számos élménytől elesünk, amilyenekben a régieknek részük volt. Szepsi és Frölich után már nem is születtek hasonló művek, amelyek a későbbi diákokat vezették volna útjukon. Az utazás és az egyetemi mindennapok konkrét körülményeivel Szepsi Csombor Márton ismertet meg minket legszemléletesebben.

Szepsi Csombor Márton

Szepsi Csombor Márton, ahogy a neve is mutatja, Szepsiben született 1595-ben egy ottani polgárca-

lábban a magyarországi késő reneszánsz korszakban. Tudott német, latin, magyar nyelven, ezen kívül alapfokon ismert más nyelveket is. 1616-ban indult el hosszú európai útjára 22 évesen. Szinte egész Európán átívelő impozáns peregrinációját az *Europica Varietas* című útleírásban örökítette meg. Ebben a korban ismeretlen volt a rövid időtartamú távoli utazás az út hossza és a közlekedés nehéz volta miatt. Szepsi egész életében mérhetetlen utazási vágyban égett: „*Gyermekségemtől fogván kiváltképpen való indulataimtól hajtattam én az idegen helyeknek látására.*” Ennek most eleget tehetett. Az utazást pénzgyűjtés előzte meg. Úti célja a danckai (gdanski) gimnázium volt, és talán hírneve vagy az oda vezető közelebbi kereskedelmi út miatt lett ez az első célpont, de valószínű, hogy ez volt a legolcsóbb útvonal. Így Danckából a tengeren utazhatott tovább nyugat felé, ami olcsóbb volt egy szárazföldi útnál. Mindenesetre ez egy előre megszervezett, tudatos körút volt. Fontos volt a tervezés, főleg a hidak és gázlók helyzetét kellett bekalkulálni, mert a vízen való átkelés volt a legkörülményesebb. Olykor csónakot szereztek, vagy „*kákából való kötélékek*” és „*felfújvott ökörhólyagok*”, valamint „*kezeknek és láboknak hányatásával*” jutottak át. Tájékozódhattak úgy, hogy feljegyezték a megtett mérföldeket, ezentúl az útikönyvek jelölték a helységek távolságát. Ezen kívül el akarták kerülni a tolvajokkal teli és járatlan vidékeket. Számos módszert ismertek a veszélyek elkerülésére: a csillagjósolás, az időjósolás, az arcjósolás, a tenyér- és álomjósolás sem volt idegen tőlük. Általában mindig próbáltak útitársat szerezni, így biztonságosabb és kevésbé unalmas volt az út. Ahogy a közmondás tartotta: „*A jó beszédű útitárs szekér gyanánt szolgál az úton*”, hiszen a beszélgetés, a jó társaság elfeledtette az utazás nehézségeit, és tartották egymásban a lelket is. Sokszor veszélyes helyeket is érintett a vándorlás, ilyenkor jól jött egy társ. Szepsi sem egyedül indult, Liskai Bálint kísérte. Beszkdénel félve lépték át a magyar határt, mivel köztudott volt, hogy:

„*Sok tolvajoknak barlangja, sok jámbornak pedig halálos határa.*” Nem volt ritka, hogy az utazók katonák mellé szegődtek: egyszer magyar hajdúk mellé csatlakoztak, akik Varsóig akartak eljutni. Lengyelországban 1616-1618-ig tanult, egy ideig együtt Frölich Dáviddal, akivel korábban már ismerhették egymást. Itt időzött majdnem két évig, így Danzig hagyott a legnagyobb nyomot benne. A korai kapitalizmus időszakában járta be Európát, amelynek felszíni jelenségeit már ő is leírta. Feljegyzés készített a danckai kereskedelemről, polgári életmódról, s hogy a városnak ezüst- és aranytartálékai vannak. Ez részben az ilyen téren elmaradottabb Magyarországnak is üzenet volt, gyakran hasonlította össze az európai és magyar viszonyokat. Itt Gdanskban a felső két osztályt végezte el, filozófiát és teológiát hallgatott. Pontos képet kapunk egy akkori gimnázium kinézetéről: a felsőbb emeleteken a diákok laktak, az alsó szinten voltak az *auditoriumok*. Ezen kívül külön tantermei voltak az osztályoknak. A könyvtár, a professzorok, a főmester, az *inspector* (felügyelő) házai is itt foglaltak helyet. Érdekesség, hogy a rómaiaktól származó viasztáblákat még mindig használták. Gdanskban külföldi támogatókra is találunk példát. A danckai gimnáziumban mindig volt 32 diák, akiket a tanács tartott el, Szepsi is közéjük tartozott három hónapig. Művét olvasva feltűnő, hogy gyakran hasonlítja a látottakat a magyar viszonyokhoz az arányok és különbségek kifejezése érdekében. Például a danzigi gimnázium akkora, mint Tokaj vára, a francia királyi udvar Kassa városának felét foglalná el, Henrik király párizsi lovas szobra László nagyváradi emlékművét juttatja eszébe. Ezekkel a hasonlatokkal is a változtatásra próbál buzdítani.

Lengyel-, Pruz és Mazurország bejárása után hajóra szállt 1618. április 18-án Gdanskban, hogy továbbutazzon Dánia és Hollandia felé. A tengeren hatalmas vihart élt át, megtapasztalva a peregrináció szenvedéssel teli oldalát is. Tengeribeteg lett, három

napig nem evett-ivott, a párás levegőtől az ínye úgy feldagadt, hogy könnyen kihúzkodhatta volna a saját fogait, a skorbut miatt is szenvedett. Lehet, hogy itt is túlzásokról van szó, de valószínűleg nem volt kellemes a hajóút, hiszen szélviharokkal is meg kellett küzdeni, a hajó roppanása pedig egy ágyúdörgéssel ért fel, a hullámok ház magasságúak voltak, a hajó eleje majdnem elmerült. Bevallja, hogy nem is szállt ki *Frísiában*, csupán a hajóról látta a jellemzett városokat. Május 8-án érkezett meg Hollandiába, nagyon megörült, mikor ezt a kiáltást hallotta: „*Naucleire! Terra visa.*” Állítása szerint Hágában is járt, majd hajóval Londonba utazott. Egy hollandiai fogadóban megszarolták, kénytelen volt kifizetni a szállás árát annak ellenére, hogy nem aludt ott. Nagyon idevágó a korabeli mondás: „*Peregrinans duos saccos debet habere, alterum patientiae, alterum pecuniae*”, azaz az idegennek két zsákja legyen: egyik a pénznek, a másik a türelemnek. Ha volt lehetőség, érdemes volt inkább ismerősnél megszállni, mint egy fogadóban. Csak a hűséges vendéglátóra lehetett rábízni az utazónak a pénzét. Ott pedig ajánlott volt szolgálatkészen, megnyerően és szerényen viselkedni, a magyarok izvilágától távol álló ételeket sem illett megszólni, és a torkoskodás sem volt illő dolog. Nem ártott, ha az ember az ízlését hozzászoktatta más ételekhez is. Minden éjszaka a szálláson volt ajánlott tartózkodni, és kora hajnalban indulni. Olykor rákényszerült arra, hogy a szabad ég alatt töltsse az éjszakát, ami elég veszélyes volt. A peregrinusnak a hosszú utak unalmával is meg kellett küzdenie, erre a célra a történetek, dalok és a táj szolgáltak. Ezen kívül, ha szekéren vagy hajón haladtak, tanulhattak, olvashatták a zsebkönyvüket, szentenciákat, értekezéseket, útikönyveiket. A Londonba vezető hajóutat egy éjjel és egy nappal alatt megtette, megérkezett *Londiniumba*. A nevezetességeken kívül feltűnt neki a fejlett ipar és kereskedelem, valamint az arany- és ezüstpénz kivitelének tilalma. Meglepődött az angolok csekély latitudásán, és olaszul tudott csak útbaigazítást kérni.

Párizsba érkezvén a legfőbb célja az volt, hogy lássa Martinus Meurisse professzort. A tanulmányút során sokszor kerestek fel az utazók híres személyeket, és kötöttek barátságot velük a későbbi segítség reményében, vagy egyszerűen a dicsekedés kedvéért, mindenesetre tudományos szempontból is sokat számíthatott egy beszélgetés. Egy könyvének dedikált példányát neki ajándékozta, melybe ezeket írta: „*A fiatalabb Martinus Meurisse testvér, a saját szerző adja a magyar Csombor Márton úrnak, Párizs 1618.*” Gyalog továbbindult a francia vidék felé, útközben ismerkedett, egy bizonyos Nicolaus Talaeus egy versikét írt az albumába. Ezek az albumok arra szolgáltak, amire ma egy fotósorozat, azaz segítsenek visszaemlékezni a megismert barátokra, helyekre, híres emberekre. Ők aláírták, bejegyzéseket, verseket írtak az emlékkönyvbe, később az utazó ezzel dicsekedhetett, ezt mutogatta otthon. Lehetőleg bátran, személyesen kellett a hírességekhez eljuttatni a könyvecskét, ők szerették is, ha messziről érkezett utazók kívántak velük beszélni. Általában kedvesen bántak a látogatókkal, hiszen egykor ők is fiatalok és tudatlanok voltak. Nem kerülhetett akármilyen, nem írhatott akárcsak az albumba, a mesterek, ivócímborák, bolondok bejegyzései lealacsonyították a könyvecskét. Sokszor előfordult, hogy meggyalázták az emlékkönyvet „*Szemérmetlen képekkel, éretlen mondókákkal*”. A francia vidéken járva is szenvedett egy kicsit: a hőségben étlen-szomjan vándorolt, és nem talált falut vagy fogadót, ezért egy szekérnymból ivott esővizet. Frölich szerint vándorlás során különböző problémák merülhettek fel, mint a vámok, a háborúk, a hideg, a meleg, az orrvérzés, a hasmenés, a székrekedés, a gyomorégés, a feldörzsölt sebek, a kimerültség, a hólyagok a lábon, tengeribetegség, kígyómarás, tetvesség, napszúrás, a bőr kicserepedése a szél-től. Ezek mind az utazó szenvedését okozhatták, de végeredményben az út hatalmas élményt jelentett, és megérezte az áldozatokat. A honvágy is keményen gyötörte az utazót: „*Ah, Ur Isten, bár volnék nem*

Epemében, hanem Eperjesben.” Ennek leküzdésére jellemzően leveleket is küldtek az otthoniaknak. Szepsit pár megálló után Heidelbergben találjuk, ahol szintén csak futó látogatást tett, nem sokkal később már Csehországban jár. Az út azonban nem csak a tanulásról és művelődésről szólt, bőven jutott idő a nevezetességek megtekintésére, szórakozásra is. Bár nem volt ajánlatos a peregrinusnak részegeskedni, de Csehországban a hihetetlenül olcsó bornak nem tudtak ellenállni, és három napig ott mulatoztak. Sokszor a bordélyházaknak is ellen kellett állnia – „*nagy sok hires tisztátalan nőszemélyek kezdenek mellém ülni*” – saját bevallása szerint ez sikerült is neki. Csehországban egyéb dolga is akadt: a cseh rendek és Bethlen Gábor közötti szövetség megerősítését kellett elintéznie.

1618 augusztusában tért vissza Szepsibe, de nem sokáig időzött ott, mert Kassa főprédikátora, Alvinczi Péter a tanácsnak Szepsi Csombor Mártont ajánlotta a megüresedett rektori székbe. Az ő közbenjárására kapott meghívót, és Kassára költözött. Ahogyan az út előkészületeiről és fedezéséről is gondoskodni kellett, úgy a hazatérő diák elhelyezését is meg kellett oldani, hogy a befektetett pénz és szervezés megtérüljön. A patrónusok valószínűleg már az utazás előtt tevékenykedtek a rektori állás biztosítására. Szepsi nem kaphatott túl magas díjazást, hiszen a bérelt háza után a legalacsonyabb adót fizették.

Az *Europica Varietast*, nagyszabású útikönyvét 1618-1620 között írta. Mivel ő maga is protestáns volt, a könyv kiadási dátumát így határozza meg: „*Az igaz vallásnak világosságra való jövedele után száz és harmadik esztendőben.*” A műfaját leginkább a tudós útinapló jellemzi jól, tapasztalatait pedig anekdotikus formában beszéli el. Ez az első, nyomtatásban megjelent, szerzőtől kiadott magyar nyelvű útleírás. Mivel a hasonló munkák ritkaságszámba mentek az országban, ez a műve tudatosan is segítette a magyarok látóköreinek kiszélesítését, tanító céllal (is) írta.

Műve alapját az út közben készített feljegyzései és a naplója adhatták, ennek eredetije sajnos nem maradt fenn. Sokszor eltúlozza szenvedéseit, és valótlan elemekkel is megtűzdeli a művét, például Hágában és Lundban biztosan nem fordult meg, és nem is láthatott korcsolyázó hollandokat, hiszen május 8-án szállt partra, de ezzel kerekébbé tette a történeteit, és bemutathatta azokat a helyeket is, ahol nem járt, de fontos vagy hasznos volt megemlíteni. A könyv tíz fejezetből áll, a rendező elv az útirány. Kassán nem igazán voltak megelégedve a munkájával és ez érthető, hiszen folyamatosan az *Europica Varietason* dolgozott. Alvinczi intéseire sem hallgatott, így elbocsátották. Ritka és egyedi példaként a diákok mindennapjairól, kapcsolatairól továbbiakban hagyatkozunk a feltehetően kecskeméti vonatkozású Tolnai Beke Mihályra.

Oktatás Tolnán, majd Kecskeméten

Tolnai Beke Mihály valószínűleg a tolnai iskolában tanult még a külföldre utazása előtti időszakban. A század elején még katolikus volt az intézmény, melyet még 1400 környékén alapítottak. Később gyorsan fejlődött, hamarosan túlterheltségről kapunk hírt: a két *auditorium* szűkösnek bizonyul, Thuri Farkas Pál rektor 50 diákról számol be. 1591-ben Tolnai a heidelbergi egyetem diákja lett, melyet bizonyít az 1591. december 3-án kelt aláírása a matrikulában: *Michael Beke Tolnaeus Vngarus* néven van bejegyezve. Elképzelhetőnek tartom, hogy a peregrináció után 1596 és 1599 között még visszatérhetett Tolnára, és így kerülhetett az album a szülőföldjére.

A város fénykora hamar véget ért, a tizenöt éves háború végleg ellehetetlenítette az ottani életet. 1599-ben a törökök elfoglalták Tolnát, majd később a hajdúk hajtottak végre rajtaütést a török flottán. Az akkori prédikátort, Buzás Mihályt 1600-ban meghívták Kecskemétre prédikátornak. Magával vitte az iskolát,

a könyvtárat, a diákokat, mintegy 60 család költözött Kecskemétre. Tolnai Beke Mihály peregrinációs albuma is ekkor kerülhetett át, hiszen másképp nem maradt volna ránk. Azt nem lehet tudni, hogy maga Tolnai is velük tartott-e, vagy nélküle került ide a könyvecske. Kecskeméten a tolnaiak külön utcát kaptak, néhány családnevük még később is fennmaradt. A tolnai iskola utóda a kecskeméti intézmény lett, amely már 1580 környékén gimnáziumi színvonalra emelkedhetett, ezt a diákok külföldi peregrinációja is jelzi. Az első név szerint ismert lelkész Buzás Mihály, akit meghívott és fogadott Kecskemét. Neki már segítőre is szüksége volt: „*Az Mestört György Deákot fogattuk meg várasul szent Dömötör után való csütörtökön...*” Ezeknek az iskoláknak a legnagyobb érdemük az, hogy a hódoltság területén működtek, így megőrizték a magyarságot, és megakadályozták a leszakadást a többi magyar régiótól. A tolnaiak áttelepülésével a korábbi híres iskola megszűnt, de helyette tovább élt és fejlődött a kecskeméti, amely végül kollégiumi rangra emelkedett és máig működik.

Tolnai Beke Mihály heidelbergi peregrinációja és az az album amicorum

Ahogy Szepsi Csombor Márton kapcsán már tárgyaltam, a peregrinus diákok szívesen készítettek emlékkönyveket. Az albumok bejegyzéseinek alapján pontosan fel lehet vázolni azt a közeget, amelyben Tolnai Beke élt és tevékenykedett. A magyar diákok bejegyzései alapján a hazai viszonyokra is következtethetünk: a diákok társadalmi státuszára, származására, etnikumára. Ezen kívül fontos támpontokat ad a peregrináció útvonalának meghatározásához. Maga az album 48 lapból álló papírkötésű füzet. Az aláírók között 15 tanár/professzor, 6 diák, 2 pap, egy politikus, és 3 egyéb foglalkozású ember (orvos nyomdász, iskolaigazgató) található. A bejegyzések

magyar, latin, görög, török és héber nyelven íródtak. A beírások nagy része a 16. század végére tehető, 29 egyértelműen ebből a korból származik a dátumok alapján, nyolc pedig a 18. századból.

Ezeknek a későbbi birtokosoknak a bejegyzéseiből hasznos információkat tudhatunk meg az eredeti tulajdonosról, a formátumról és terjedelemeről. Eredetileg Reusner Miklós *Icones* című művének lapjai közé volt bekötve a kézirat. Ez gyakran alkalmazott eljárás volt az utazó diákok körében, olyannyira, hogy később egyes művek mellé bekötöttek üres lapokat erre a célra. Ezt a két dokumentumot valamikor szétválasztották a 18. század után, így lehetséges, hogy valamikor terjedelmesebb volt az album. A 18. században még együtt lehettek, hiszen az egyik bejegyző megnevezi a Reusner-mű kiadási helyét és idejét.

Az egyik magyarországi bejegyző Joh. Mallendorfius, erdélyi származású diák, az írása a következő: „*Belső és nem felső, a kegyessége és a képzettsége alapján a jeles Tolnai Beke Mihály úrnak örök barátságából írta Joh. Mallendorfius Transilvanus június 27. az Úr 1592. éve.* A többi bejegyzés is Heidelbergben keletkezett, professzorok, ottani értelmiségiek, valamint holland, francia, angol és német diákok tollából származik, többnyire 1592. június végéről. A leghíresebb bejegyzője az albumnak a magyarok körében is ismert segítő professzor David Pareus, aki a Heidelbergben végzett nemzedék legkiemelkedőbb tanára volt, a legtöbb magyar az ő előadásait hallgatta, így ő formálta leginkább ezt a peregrinus nemzedéket, közvetve Magyarországot is.

Pareus 1555-ben kezdett tanulni a szülőföldjén latin és görög nyelvi alapokat, valamint muzsikát és aritmetikát. Vele kapcsolatban fennmaradt egy érdekes történet: a családja nem szánta tudósi pályára, 14 évesen tanulmányait megszakítva egy másik városba küldték. Onnan hazaszökött, hogy befejezze tanulmányait. Később szülei tettek még egy próbát: vargainasnak adták, de végül engedték neki a tanulást.

Heidelbergbe 1566-ban került, ahol 5 évet tanult. Az egyetemen a karrierje gyorsan ívelt fölfelé, 1593-ban már a teológia doktora volt. Az albumba is író Daniel Tossanus halála után már az Ó- és Újszövetség professzora címet is viselte. 1599-ben elérte karrierje csúcsát: az egyetem rektorává választották. Az ő működése nagyon sok magyar hallgatót vonzott az egyetemre, és egyesek a Pareanumba is bekerültek.

Valószínűleg Tolnait is vonzották Pareus előadásai, hiszen átnyújtotta neki albumát, ezzel a legértékesebb bejegyzés került bele: *„A keresztény élet szabályai: Nagy nyereség a megelégedettséggel együtt járó istenfélelem (kegyes hit). Semmit sem hozunk erre a világra, és semmit nem viszünk el, de ha élelmünk van és van honnan öltöznünk, elégedettek leszünk. Tolnai Beke Mihály magyar úr kedvére, aki a heidelbergi egyetemről visszakészül a hazájába térni. Írta David Pareus, a heidelbergi egyetem inspectora július 3. calendae-jén.”*

A peregrináció hatásai

A peregrináció először is az egyénekre gyakorolt hatást. Ennek lényegét Illyés Gyula sorai foglalták össze legszebben: *„Aki messze földön utazik, saját lelkét is bejárja. Ez a ráadás a fontosabb.”* Ezen túl a társadalom számára is hasznos volt a peregrináció, a külföldi könyvek, kéziratok, szokások mind gazdagították hazánk kultúráját. Nagymértékben hozzájárultak Erdély nyitottságához és vallásszabadságához. Ők hozták magukkal a puritanizmus és a demokratikus egyházszervezet gondolatát, az anyanyelvi tanítás fontosságának kérdését és számos tanítási módszert. Újszerűen értelmezték az egyén és az egyház kapcsolatát, kiemelték a közművelődés fontosságát. A kor nagy filozófiai eszméit (pl. Descartes) is ők közvetítették. Mindezek jó táptalajra találtak a három részre

szakadt, elnyomott országban, az önkormányzatiság és népfelség elve széles körű támogatottságra talált annak ellenére, hogy a hazai viszonyok jóval fejlettebbek voltak, mint az eszmék szülőföldjei. Ezek a visszatérők alakították ki munkáik révén a magyar tudományos nyelvet. Nyilvánvaló ezeknek pozitív hatása: Magyarország a török uralom és háborús pusztítások ellenére 'Európában maradt', nem szakadt le az európai művelődésről. Az ország végig folyamatos kapcsolatban állt az európai tudományos és kulturális áramlatokkal. Ráadásul ez önkéntes igény volt, hiszen a diákok hazájuk felemelése érdekében utaztak, nem pedig a németek csábították el diákjainkat az országból, ezt bizonyítja a visszatérési arány is. Ezeknek az eszméknek megjelenése vagy az iskolaügyi felzárkóztatása nem valósulhatott volna meg a diákok gondolkodásmódja nélkül. Minden próbatétel ellenére a diákok 97,6 százaléka hazatért, és itthon működött tovább, pedig sokan komoly ajánlatokat kaptak, mégis hazatértek az akkori világ tudományos központjaiból a jóval elmaradottabb körülmények közé. Szepsi is kapott ilyen ajánlatokat (*„hogyha maradni akartam volna valahol, tízszer jobb, kedvesebb, nevezetesebb helyeken is minden költség nélkül megmaradhattam volna.”*), de ezeket elutasította.

Ezek a diákok a hazatérés után is közösséget alkottak, leveleztek egymással, zsinatokon találkozhattak, könyveket cserélgettek, sőt tartották a kapcsolatot David Pareusszal, a heidelbergi professzorral is. A hazatérők felgyorsították a peregrináció folyamatát: újabb és újabb generációkat indítottak el külföldi útra. Új oktatási módszereket terjesztettek el, a legmodernebb ismereteket adták tovább az otthoniaknak. A külföldön látottak nem az elmaradottságra irányították a figyelmüket, hanem hittek az ország felzárkózásában és felemelkedésében.

(2015/2016 évi történelmi OKTV pályamunka – részlet.) Góczon Tamás 3. helyezést ért el.

Fortis atbleta fuit Christus; sed essus iniqui
Zimphus: hoc pontifex malefana dabo

Αλιδεια παραματρω

Febora dypnis minus ? היה כתיב?

Johann. Calvinus Veteranus
scrubebat Heidelbergae 3. Calm
Julias A 92

'αυτοχρησισ'.
Nem es boldog valékessék felirakus
ginos nresd nemis iben es 100b
be ill

15. 92.

Lorántffy Zsuzsanna küzdelmei a presbitériumok felállításáért

Lorántffy Zsuzsanna
1630

A presbiteri tisztújítás évében sokat foglalkozunk azzal, hogy mit jelent presbiternek lenni, mi egy presbiter feladata, hogyan szolgálják, építik a presbiterek Isten országát már itt a földön. Nem szabad azonban elfelejtenünk arról sem, hogy a világi tisztségviselőik szolgálata nem mindig volt egyértelmű az egyháztörténelem során. Ennek kialakulásában jeleskedtek elődeink, többek között az egyik legnagyobb harcosa, Lorántffy Zsuzsanna fejedelemasszony.

Egyházszerkezeti előzmények

Ahogy minden népnek, közösségnek, szervezetnek, úgy a magyar református egyháznak a történelmét is alakították, befolyásolták különböző irányzatok, ideológiák és mozgalmak. A 17. századi történelmet tekintve – beleértve a teljes magyar református egyház történelmét is – az egyik legmeghatározóbb mozgalom a puritanizmus (1) volt, mely nem csupán a reformátusokra volt hatással, hanem a teljes magyar népre is.

A magyar puritánok harcai a református egyház megtisztításáért és megújításáért az 1630-tól 1660-ig terjedő időszakban voltak a leghevesebbek, különösen

Magyarország keleti részében, valamint Erdélyben. Ennek oka többek között az is volt, hogy ezek a területek a Rákóczi család vezetése alá tartoztak, és az ebben az időben uralkodó erdélyi fejedelmek, I. és II. Rákóczi György az episzkopális egyházszervezet mellett álltak ki és azt támogatták, azonban az idősebbik fejedelem felesége, Lorántffy Zsuzsanna, valamint kisebbik fiúk, Rákóczi Zsigmond a puritán nézeteket vallókat pártfogolták. (2)

A téma szempontjából fontos tudni, hogy a magyar református egyházszervezet szinte a kezdetektől kettős vezetésen alapult: az egyik a kegyuraság (patrónus), a másik a prédikátorok zsinata (3) volt. A kegyuraságnak, vagyis a települések előljáróinak, illetve földesurainak volt joga és kötelessége a gyülekezetek anyagi éltéről gondoskodni. A prédikátorok nem az egyházközség, hanem a városi tanács vagy a földesurak alkalmazottai voltak, és az ő érdekeiket képviselték. (4) Ebből a függésből született meg a papmarasztás intézménye, ami tulajdonképpen azt jelentette, hogy a lelkészeket minden évben számadásra kötelezte a gyülekezet kegyura, és vagy marasztották vagy menesztették őket. A lelkészek gyakran kerültek olyan kegyetlen helyzetbe, hogy a biztos állás megtartása érdekében – akár még az előző évinél is kevesebb fizetésért is – vállalták a szolgálatokat.

A papmarasztás intézményét a Bocskai-féle felkelést követően először Erdélyben gyengítette meg az, hogy az uralkodók a prédikátorokra, az egyetlen valóban tanult, értelmiségi rétegre támaszkodtak. Ennek következtében a prédikatori réteg immár a fejedelmek lett elkötelezve, és a támogatás fejében már ők voltak a központosított hatalom legelkötelezettebb védelmezői a nemességgel szemben. (5)

A három részre szakított országban azonban három különböző rendszer uralkodott, így a lelkipásztorok is különféle uralkodóknak voltak alávetve. A protestánsoknak a nyugati és az északi országrészben a Habsburgok által támogatott katolikus ellenreformációval kellett megküzdeniük, az ország középső

részében élők török iga alatt éltek, az erdélyi fejedelemség területén lévők pedig az egész ország területén érvényes szabad vallásgyakorlásáért küzdöttek. (6)

A Habsburg uralom alatt álló területeken a katolikus püspökök a protestánsokat is a saját kormányzati jogkörük alá tartozóknak tekintették, és mindent elkövettek annak érdekében, hogy meggyengítsék őket. (7) Ebben kiválóan tudtak támaszkodni az ellenreformációt támogató földesurakra. (8) A helyzet némiképpen 1608-tól változott meg, amikor a protestánsok saját püspököt választhattak. (9)

Nem csoda azonban, hogy az első presbitérium Kanizsai Pálfi János vezetésével éppen ebben az országrészben Pápán alakult meg földesúri és püspöki engedéllyel. Tagjai a vitézlő és a városi rend soraiból kerültek ki, hatáskörük közé tartozott a gyülekezeti tagok és a prédikátorok erkölcsének, tanításainak ellenőrzése. Tudtuk nélkül a földesúr nem intézkedhetett a prédikátor meghívásáról vagy elbocsátásáról sem, azonban a gyülekezetek anyagi ügyeinek intézése továbbra is a patrónusok feladata volt.

Szabadabbak voltak a török uralta területeken, valamint az Erdélyben élők, hiszen ott saját eszpereseik irányították a protestánsokat. Ráadásul Erdélyben a fejedelmek mindent megtettek annak érdekében, hogy minél több művelt prédikátor legyen. Elkötelezett támogatói voltak annak, hogy az arra alkalmas diákok eljuthassanak a németországi, majd angliai és hollandiai egyetemekre, hogy onnan visszaérkezve a hazai oktatást színvonalasabbá tegyék. A támogatásnak köszönhetően a fejedelmek azt is elérték, hogy patronáltjaik közvetlenül hozzájuk, és ne a nemességhez kapcsolódjanak. Továbbá rendszeresen kiálltak a prédikátorok mellett a papmarasztások körül folyó vitákban, és elősegítették a közjogi renddé váló alakulásukat is. Már Bocskai és Bethlen alatt is részt vehettek az országgyűléseken, a Rákócziak alatt pedig már a követküldési jogaikat is szabályozták. A 17. század harmincas éveire azt is sikerült elérni, hogy a prédikátorokat az eszperesek

és a püspökök nevezzék ki, kivételes esetekben akár a földesúr engedélye nélkül.

Ezek az intézkedések azonban a püspökök hatalmának megerősödéséhez vezettek, ami kezdett a katolikus egyházfegyelmi rendszerhez hasonlítani, ennek ellenére a fejedelmek támogatták e rendszert, mert a püspökökön keresztül kezükben tarthatták a prédikátorokat is. Így azonban a püspöki hatalom vált többször zsarnokivá a prédikátorokkal szemben. A kelet-magyarországi és erdélyi református egyház szervezete ebben a helyzetben egyre inkább hierarchikussá vált, ami teljesen ellentmondott a kálvini egyházszervezet elveinek. Ez a rendszer befolyásolta a tanokat és a szertartásokat is, amelyekbe lassanként visszakúsztak a katolikus vonások. (10) Ez ellen elsőként 1635-ben a Tiszáninneni egyházkerület négy egyházmegyéje alá tartozó vármegyék (11) tiltakoztak.

Lorántffy Zsuzsanna küzdelmei a presbitériumok felállításáért

Az előbbieken felvázolt helyzetben természetes volt, hogy a puritanizmus magyarországi követői – az angliai példából kiindulva – a személyes hitélet és az istentisztelet liturgiájának megújításán túl az egyházszervezet bibliai alapokon való megreformálásán is fáradoztak. Ennek egyik eleme volt az, hogy az „egyszerű emberek” közül, a parasztság társadalmi rétegéből is kerüljenek be tagok az újonnan felálló presbitériumokba. Ez azonban heves ellenállást váltott ki a nemesek részéről, akik egyházi ügyekben sem akartak a nem nemesi származásúakkal együtt dönteni.

I. Rákóczi György erdélyi fejedelem is ellenezte ezen újítások bevezetését, az 1646-os szatmárnémeti zsinaton társaival együtt sikerült is ezt részben megakadályozniuk, azonban a puritán gondolatok és eszmék ennek ellenére továbbra is teret hódítottak az országban. (12) Ezek a tanok azonban nem csupán a közemberek körében terjedtek, hanem a fejedelmi

udvarban is voltak olyanok, akik szívesen támogatták a reformokat. Közéjük számlálhatjuk Lorántffy Zsuzsannát, valamint fiát, Rákóczi Zsigmondot is.

A püspöki rendszer ellen Medgyesi Pál is felemelte a szavát, az addig tartózkodóbban nyilatkozó lelkész a szatmárnémeti zsinat után egyébként is erélyesebben lépett fel az egyházszervezet megreformálásáért. (13) Lorántffy Zsuzsanna sárospataki udvari papjaként a sárospataki templomban tartott istentiszteleteken is sürgetve beszélt a presbitériumok minél hamarabbi felállításáról. (14)

Mindezt azonban nagyban akadályozta az, hogy az erdélyi püspök, Geleji Katona István 1649-ben elkészült a szatmárnémeti zsinattól kapott munkájával, vagyis a *Canones ecclesiastici ex veteribus qua Hungariensibus, qua Transylvaniensibus in unum collecti, plerisque tamen aliis etiam pro temporis ratione aucti ac in paulo meliorem ordinem redacti* (15) című művével. A Geleji-féle kánon 99. pontja a presbitériumok felállítását a saját korára nézve teljes mértékben elutasította, de nem vetette el annak a lehetőségét, hogy a lelkészek polgári származású laikusokat is megkérdezzenek egyes kérdésekben. Ez a következőképpen van megfogalmazva: „*noha ez az intézmény a keresztény egyház helyes berendezésére és igazgatására másutt nagyon szükséges és hasznos, mégis, hogy a mi népünk közt... felállítassék, azt a mi világ rendünk különböző okul adott akadályok miatt éppen nem látja lehetségesnek. De azt mindamellett kijelenti, hogy ha prédikátoraink... magok mellé néhány becsületes és értelmes férfit a polgári rendből is felvesznek gyűléseikbe, nem fogja megakadályozni... épen hagyva azonban mindenben úgy a politikai hatóság, mint a zsinatok, püspökök, esperesek... tekintélyét.*” (16) A kánonkönyv több helyen is hasonlóan fogalmaz az újításokkal kapcsolatban, melyeket alapvetően elvet vagy csak fakultatíve engedélyez.

I. Rákóczi György fejedelem 1648-ban bekövetkezett halála után az őt követő II. Rákóczi Györgyre várt, hogy végrehajtsa a műben foglaltakat, vagyis, hogy

minden lehetséges módon visszaszorítsa a puritanista törekvéseket. Medgyesi és Johann Heinrich Bisterfeld, a gyulafehérvári iskola tanára azonban mindent elkövetett azért, hogy ez ne következhesse be. Ennek ellenére, minden törekvésük hiábavaló volt, mert az 1649-es gyulafehérvári zsinat megerősítette a kánonba foglaltakat. (17)

A történetek következtében Medgyesi Pál – Lorántffy Zsuzsanna és Rákóczi Zsigmond ösztönzésére és támogatásával – elkészítette a *Dialogus politicus ecclesiasticus, azaz két keresztyén embernek egymással való beszélgetése...* (18) című művét, melyet 1649-től kezdett írni Gyulafehérváron, és a következő évben Bártfán nyomtatták ki. A műben Medgyesi az országban elsőként tárgyalja teológiai alapokra hivatkozva a presbitériumok felállításának szükségességét, valamint kifejti azok hivatását és célját. A párbeszéd formában megalkotott könyvben az udvari pap a parasztok presbitériumba való választását is támogatja, valamint felemeli szavát a társadalmi rangkülönbségek ellen. (19)

Medgyesi azonban azt is jól látta, hogy ha a rangkülönbségek el is töröltetnének az egyházban, a kulturális és oktatásbeli különbségek megmaradnának, ezért ő és társai gondolkodásában a népművelés és a demokratikus egyházigazgatás tudatosan egybekapcsolódott. (20) A *Dialogusban* azt is kifejtette, hogy „*haladék nélkül a magyar írásra olvasásra való scholákat (mint már az is elvégeztetett dolog volna) valahul lehetne el kellene indétani*”. (21) Medgyesi meglátása szerint a presbitériumokat először a városokban kell megalakítani, a falvakban majd csak akkor, ha megfelelő viszonyok alakulnak ki. (22) Mindez azért lett volna szükséges, hogy előbb-utóbb az írni-olvasni tudó, művelt paraszti rétegek is bekapcsolódhassanak az egyházigazgatásba. A nemesek között ez igen nagy felháborodást keltett, mert így a parasztokkal is egy asztalhoz kellett volna ülniük, és velük együtt dönteniük egyes kérdésekben. (23) A puritánok ezért csak nagyon kevés nemesre tá-

maszkodhattak küzdelmeikben.

Az özvegyen maradt fejedelemasszony azonban mindent megtett annak érdekében, hogy a presbiterek minél hamarabb szolgálatba álljanak, ezért még 1650 nyarán megbízta Nagymaráczai Balázs kiskomáromi lelkészt, hogy küldje el számára a dunántúliak presbitériumokra vonatkozó szabályzatát. (24) A megkapott szabályzat alapján még ugyanezen év október 12-én részben sikerült eredményt elérni, mivel e kérdésben Sátoraljaújhelyen tartottak zsinatot, amelynek nyomán az északkeleti országrészben határozatot hoztak a presbitériumok bevezetéséről. A zsinati határozatot a következőképpen fogalmazták meg: „*Az presbiteriale regimennek bevétele és föllállítása felől sok discursus után consentiálván az ecclesia, az presbitériumot magában igen javallja, mind privatim, s mind publica az értelmes hallgatók előtt. Tanítani fogja jó alkalmazossággal, midőn helye és módja leszen, decernalja, mivel a presbitériumot in suis essentialibus juris divininak ismeri az ecclesia. Ezután pedig a presbitereknek minden tiszteteket és hivataljokat is communicetis consiliis bizonyos regulákban írván autoritae publicálni akarja, annak a presbitérium föllállításának minden modalitásával együtt.*” (25) Ennek a határozatnak azonban nem sok eredménye lett, hiszen a röviddel ezután tartott rész-zsinatokon a gyülekezetek (26) sorra visszakoztak. (27) Több helyen elhangzott az a vélemény is, miszerint sem a papság, sem a nemesség nem szeretné, hogy az új rend életbe lépjen. (28)

Nehezítette helyzetüket az is, hogy egyik legfőbb támogatójuk, az ifjú Rákóczi Zsigmond 1652-ben elhunyt, és ebben a helyzetben sok korábbi érdektámogatójuk is átvált az ellentáborba. Ennek ellenére a fejedelemasszony továbbra is kitartóan támogatta a presbitériumok felállítását. Ezt tükrözi Klobusiczky Andráshoz, jószágigazgatójához 1651. szeptember 6-án keltezett levele is: „*az ecclesiák dolgáról több dolga közt ne feledkezzék. A presbitérium állapotjáról is az presbiterek keze írása alatt testimonialist hozzon.*” (29)

Lorántffy Zsuzsanna fáradozását többször megsértették ellenfelei nagy fájdalmat okozva az özvegy fejedelemasszonynak, melyről be is számolt levélben jószágigazgatójának. Fia, II. Rákóczi György sem nézhette tétlenül édesanyja fájdalmát, és felszólította az anyját támadókat, hogy békésen rendezzék ügyüket vele. (30) Végül a fejedelemasszony kitartásának köszönhetően Sárospatak és Királyhelmec területén sikerült megszervezni a presbitériumokat.

Időközben az erdélyi fejedelemség területén is egyre kedvezőbben fogadták a puritánok újításait, és egyre többen csatlakoztak hozzájuk. Itt azonban maga a fejedelem, II. Rákóczi György állt ellen ennek a terjedésnek. 1653. január 13. és március 15. között tartott országgyűlésen elfogadták az *Approbatae Constitutiones Regni*-t, amelyben az „újítók” elleni fellépés is helyet kapott. A törvény ellen maga Lorántffy Zsuzsanna is felemelte szavát, mert szerinte az teljesen ellehetetleníti a puritán eszmék terjedését, és a presbitériumok felállítását is megakadályozza. A puritánok különösen is nehezményezték a törvénygyűjtemény III. Articulusát, amelyben kimondták, hogy a négy bevett vallás hit vagy vallási dolgaiban semmiféle újítást senki nem hozhat. Ha valamit is újítani akarnak, azt csakis a generális gyűlés engedélyével lehet. (31) A fejedelemasszony ismételtén intézett leveleket ezekben az ügyekben fiához, aki válaszaiban az újítók elleni törvény meghozatalát azzal indokolta, hogy Isten dicsőségét akarta előmozdítani, és az intézkedések nem csupán a puritánokra vonatkoznak, hanem mind a négy bevett vallásra. A presbitériumokkal kapcsolatban az ifjú fejedelem elutasító választ adott anyjának. Leírta ugyan, hogy azoknak a létesítése nem helytelen dolog, de itt a haza romlását idézheti elő. (32)

A puritánok helyzete ezek után folyamatosan gyengült. Az 1655 januárjában tartott pozsonyi országgyűlésen a protestánsok az újítókat hibáztatták az egyre erősebb ellenreformációs törekvések miatt. Májusban a debreceni zsinaton több lelkipásztort is megfosz-

tottak állásától, többek között Tolnai Dali Jánost és Medgyesi Pált is. Medgyesi és Lorántffy Zsuzsanna is az erdélyi országgyűlés tagjaihoz fordult, azonban eredménytelenül, mert az 1656 februárjában tartott országgyűlésen elutasították minden kérésüket. (33)

A fejedelem ezen események után úgy gondolta, hogy ezzel a puritánok minden támogatásukat elvesztették. Ezt azonban tévesen ítélte meg, mert a fejedelemség egyes területein, különösen is Várad környékén a korábbinál is gyorsabban terjedtek a tanaik, és ezzel együtt presbitériumok alakultak. Makkai László történész szerint ezt tekinthetjük a puritanista törekvések csúcspontjának, hiszen itt leginkább a polgárok között terjedtek a nézetek. (34)

A váradi változásoknak az lett a következménye, hogy prédikátoraikat, Nagyari Benedeket és Kovásznai Pétert az 1655. június 18-án Szatmárban tartott gyűlésen eltiltották a szolgálattól. A két lelkész világi bíróság elé kerülése előtt azonban Lorántffy Zsuzsanna közbeavatkozott, és a szeptember 3-i böszörményi gyűlésen követte, Baksa István által sikerült elérnie, hogy visszahelyezzék őket állásukba. Szolgálatukba visszatérve, megerősödve folytatták munkájukat, és a presbiteri szervezetet a politikai viszonyokra is alkalmazva új közigazgatást építettek ki. Ennek köszönhetően Várad a puritanizmus egyik fellegvárává vált. (35)

Ebben a helyzetben az ortodoxia vezetői egyre inkább törekedtek arra, hogy a puritánok két legfőbb központját, Patakot és Váradot (36) felszámolják, hiszen oly nagy veszedelmet láttak a törekvéseikben, hogy még a presbiteriánusok és az independensek közötti különbségeket sem voltak hajlandóak figyelembe venni. Mindezt azonban a fejedelemasszony nem hagyta, pedig sokan szerették volna eltántorítani szándékától. Közöttük volt Barcsai Ákos, későbbi erdélyi fejedelem is, aki 1656. július 12-én kelt levelében többek között a következőképpen érvelt az özvegy fejedelemasszonynak: „*Kegyelmes asszonyom, csendesítse meg Nagyságod felháborodott lelkeesmeretit Gamálie*

példájával; *Ha Istentől vagyon, végbe megyen, ha nem esze vesz; ugyanis Isten nem akarta végben mehetőségét, mert ha akarta volna, az együgyük által kezdette volna, nem az magokat másoknál tudósabbaknak állítók által.*” (37) Barcsai továbbá azt is leírta, hogy a reformátusok – a közöttük fellépő szakadás miatt – csúfolódás tárgyaivá lettek a más vallásúak között.

Az idők folyamán több zsinatot hívtak össze, ahol rendre a puritánokat elítélő határozatok születtek. Azonban a puritanizmus a mező- és hajdúvárosokban is egyre csak terjedt, (38) sokszor a patrónusok akarata ellenére. A Tiszáninneri egyházkerületben az 1656-os év nagy változást hozott, hiszen a június 14-én Sárospatakon tartott közzsínattól kezdve fordulat következett be, és a puritánok kerekedtek felül. Ennek okát Zoványi Jenő nem elsősorban a tanok terjedésében és elfogadásában látta, hanem inkább azt valószínűsítette, hogy mivel több főúr anyagilag is függött Lorántffy Zsuzsannától, ő ezt kihasználta,

és nyomást gyakorolt rájuk, hogy megmásítsák az egzisztenciálisan tőlük függő lelkészeik véleményét. Bár az egyháztörténész bizonyítékot nem tudott felmutatni, de ezt tartotta a legvalószínűbbnek. (39) Felvetődik azonban a kérdés, hogy ha ez tényleg így volt, akkor miért várt eddig Lorántffy ezzel a lépéssel, vagy milyen esemény kapcsán látta épp akkor kedvezőnek a helyzetet, hogy ezt megtegye. Amíg ezekre a kérdésekre megfelelő válasz nem születik, addig véleményem szerint a legvalószínűbb magyarázat a puritánok fokozódó térhódítására, valamint a presbitériumok egyre szélesebb körben való felállítására az, hogy a puritán tanok egyre népszerűbbé váltak, és egyre szélesebb körben terjedtek.

Összegzésgént elmondható, hogy a magyarországi puritánok és Lorántffy Zsuzsanna munkálkodása olyan meghatározó volt, hogy hatásuknak a mai napig nyoma van az egyházigazgatás terén is.

HIVATKOZÁSOK

- (1) A puritanizmus fogalmának meghatározása nem egyszerű, a különféle diszciplínák esetében más-más aspektusaira helyeződik a hangsúly, jelen tanulmányban azonban csak a vallási jelentőségét tárgyalom. A puritán szó latin eredetű, jelentése tiszta. A 16-17. században alakult ki Angliában egy protestáns vallási és politikai mozgalom, amelynek tagjai meg akarták tisztítani az angol egyházat minden emberi tekintélytől és beavatkozástól, különösen is a papi és püspöki uralomtól, valamint a politikai hatalomtól. Ez időtől kezdve nevezzük puritánoknak azokat, akik a puritán protestantizmus követői. Angliában legfőképpen a tőkés polgárság volt elkötelezett híve az egyház megtisztításának. V.ö.: ÁGOSTON István: *A magyarországi puritanizmus gyökerei*. Budapest, 1997, Kálvin Kiadó, 11. p.
- (2) BÁN Imre: A XVII. századi magyar puritanizmus irodalom- és művelődéstörténeti jelentősége. In: *Theológiai Szemle*, 1976. 176. p.
- (3) A zsinati rendszer is a pápista mintát követte, hiszen tagjait csak a papság alkotta, szemben a zsinat-presbiteri elvvel, ahol a zsinati tagok között világiak is voltak. Azonban a korban a

protestánsok helyzete valójában a helybeli tanácstól vagy a földesúrtól függött. A 17. századi Erdélyben református állam egyházi jelleg volt érvényes, állami vezetés alatt. ZOVÁNYI Jenő: *Puritánus mozgalmak a magyar református egyházban*. Budapest, 1911, Magyar Protestáns Irodalmi Társaság, 12. p.

- (4) MAKKAI László: *A magyar puritánusok harca a feudálizmus ellen*. Budapest, 1952, Akadémiai Kiadó, 37. p.
- (5) I. m. 41. p.
- (6) KORMOS László: A magyar puritánok istentisztelete. In: *Theológiai Szemle*, 1978. 375. p.
- (7) ZOVÁNYI 1911. 10. p.
- (8) MAKKAI 1952. 47. p.
- (9) ZOVÁNYI 1911. 10. p.
- (10) MAKKAI 1952. 37–47. p., valamint ZOVÁNYI 1911. 10. p.
- (11) 1. Borsod, Gömör és Kishont vármegye; 2. Abaújvár, Torna és Sáros vármegye; 3. Zemplén vármegye; 4. Ung vármegye.
- (12) SIBA Balázs: A „puritánus” mozgalom liturgiai reformjai. *Theológiai Szemle*, 2007. 4. sz. 210. p.
- (13) Kezdetben bizakodott II. Rákóczi György és a Felső-Tisza vidéki urak, többek között Lónyai Zsigmond támogatásában, de később egyre kevésbé támaszkodhatott rájuk.
- (14) ÁGOSTON 1997. 109. p.
- (15) RMNY 2260
- (16) MAKKAI 1952. 120–121. p.
- (17) ÁGOSTON 1997. 103. p.
- (18) RMNY 2309
- (19) ÁGOSTON 1997. 110. p.
- (20) BÁN 1976. 177. p.
- (21) MAKKAI: 126. p.
- (22) U.o.
- (23) BÁN 1976. 177. p.
- (24) Ennek köszönhetően maradt meg ez a szabályzat, mivel bekerült a fejedelemszony fogarasi levéltárába, míg a Pápán lévő az idők során elveszett.
- (25) ÁGOSTON 1997. 110. p.
- (26) PL.: 1651. január 23-án a Liszkán, május 23-án Erdőbényén.
- (27) U.o.
- (28) A 17. század közepén egyre több – a helyi viszonyokból adódóan különféle – döntést hoztak a zsinatokon. 1646-ban Nagyenyeden a presbitériumok felállításáról döntöttek, azonban 1651-ben Piskolton ellenezték azok létesítését. Ez a kettősség a továbbiakban is megmaradt. Azokon a területeken, ahol a reformátusok többségben voltak, a 19. századig nem jött létre presbitérium, de az ország keleti részében és a hódoltsági területeken a tiltó határozatok ellenére is sorra alakultak. Ez a kettősség is oka annak, hogy a mostani presbiteri rendszer keveredik az episzkopális rendszer elemeivel. V.ö.: ÁGOSTON 1997. 121–122. p.

- (29) I. m.: 111. p.
- (30) I. m.: 112. p.
- (31) I. m.: 113–114. p.
- (32) SZILÁGYI Sándor: *A két Rákóczi György fejedelem családi levelezése*. Budapest, 2010, Históriaantik Könyvesház Kiadó, 454, 461. p.
- (33) ÁGOSTON 1997. 117–118. p.
- (34) MAKKAI 1952. 165. p.
- (35) ÁGOSTON 1997. 119–120. p.
- (36) Lorántffy Zsuzsannának köszönhetően Váradon már 1652-től a háromtagú tanári kar puritán prédikátorokból állt.
- (37) I. m.: 120. p.
- (38) Többek között: Telegd, Kismarja, Belényes, Szentjobb, Bihar, Szalárd, Örvend, Nagykereki, Szalonta, Keresztszeg, Borosjenő.
- (39) ZOVÁNYI 1911. 325–326. p.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. ÁGOSTON István: *A magyarországi puritanizmus gyökerei*. Budapest, 1997, Kálvin Kiadó.
2. BÁN Imre: A XVII. századi magyar puritanizmus irodalom- és művelődéstörténeti jelentősége. *Theológiai Szemle*, 1976. 175–178. p.
3. KORMOS László: A magyar puritánok istentisztelete. In: *Theológiai Szemle*, 1978. 374–379. p.
4. MAKKAI László: *A magyar puritánusok harca a feudálizmus ellen*. Budapest, 1952, Akadémiai Kiadó.
5. SIBA Balázs: A „puritánus” mozgalom liturgiai reformjai. In: *Theológiai Szemle*, 2007. 4. sz. 210–216. p.
6. SZILÁGYI Sándor: *A két Rákóczi György fejedelem családi levelezése*. Budapest, 2010, Históriaantik Könyvesház Kiadó.
7. ZOVÁNYI Jenő: *Puritánus mozgalmak a magyar református egyházban*. Budapest, 1911, Magyar Protestáns Irodalmi Társaság.

„...és elment a német leány Magyarországra, kinek neve Mária...”

HABSBURG MÁRIA KIRÁLYNÉ ÉS A REFORMÁCIÓ

A királynéi udvar és a reformáció kezdetei

Habsburg Mária nemcsak politikai, hanem kulturális tevékenységével is markánsan befolyásolta a magyar történelmet. A társadalmat, politikát átalakító reformációval szemben ugyanis nem maradt semleges sem ő, sem udvara. A hitújítással kapcsolatos álláspontja (csakúgy, mint a Habsburg-politikában játszott szerepe) igencsak különös, néha önellentmondásos. A visszaszorult királyi hatalom – így ezzel együtt az ő hatalma –, az ország közállapotai és valószínűsíthetően személyes okok sem engedték, hogy a reformáció nyílt támogatója és követője lehessen, noha szimpatizált a vallási mozgalommal. E tényezők tükrében kell vizsgálni a királyné lutheranizmussal kapcsolatos tevékenységét, nézeteit.

Az általános helyzet

Az 1517 utáni néhány évből nem maradtak ránk konkrét adatok a reformáció magyarországi terje-

désével kapcsolatosan, de biztosak lehetünk benne, hogy a mozgalom hatása gyorsan elérte az országot: 1521-ben Szatmári Györgynek az esztergomi érseki szék elfoglalása utáni első dolga volt a Luthert kiátkozó, tanait elítélő bullákat az ország minden fontosabb templomában felolvastatni, mely ügyben Szalkai László kalocsai érsek és Erdődi Simon zágrábi püspök is csatlakozott hozzá. Ez nemcsak a lutheri eszme terjedését, hanem annak politikai jelentőségét is jelzi, hiszen a preláthusok a királyi párvartartásainak német, reformációval szimpatizáló tagjainak felreállítását is remélték ettől.

Természetesen a budai palota falain kívüli fejlemények is igazolták a bullák kihirdetését. Ugyanis a Mohács előtti időszak élénkebb kereskedelmi-szellemi kapcsolatai a nyugattal megteremtették a reformáció elterjedésének egyik fontos alapját. A külföldön (különösen 1522-től Wittenbergben) tanuló diákság, a távolsági kereskedelem, a Magyarországon letelepülő németek, franciák, olaszok, csehek, morvák nyelvi kapcsolatai mind-mind hozzájárultak a laikusok körében a lutheránus eszmék megismeréséhez. Ehhez hozzájárult a reformáció egyik legnagyobb „fegyvere”, a nyomtatott könyvek megjelenése, növekvő kereskedelme is. Az egyházi életben pedig a *devotio moderna* lelkeségi irányzata, illetve a ferences rendtől 1517-ben szervezetileg is függetlenedő *szalvatoriánusok* (avagy *obszervánsok*) tevékenysége készítette elő a hitújítást (ez utóbbi Bucsay szerint a Dózsa György-féle parasztfelkelés ideológiájának kialakításában is szerepet játszott). Kétségtelen, hogy a reformáció társadalmi programja különösen nagymértékben járult hozzá az új hit magyarországi terjedéséhez, mely politikai eseményeket is kiválthatott (ebben a kezdeti szakaszban az 1525-1526. évi felvidéki bányászfelkelés emelendő ki). Mindezek mellett meg kell jegyezni, hogy a nyugati és a keleti kereszténység határán élő magyarság számára a Rómától való függetlenedés gondolata nem számított idegennek. Ezek fényében nem csoda, hogy

Magyarországon elsősorban a (jórészt német) városi polgárság lépett fel a lutheri tanokat követve: felvidéki, erdélyi városok hívnak meg protestáns szellemben prédikálókat, akik legtöbbször külföldiek voltak. Lőcse, Selmec- és Körmöcbánya, Sopron, Buda, Nagyszében városai keresnek fel olyan tanítókat, prédikátorokat, akik később a királynéi udvar szempontjából is fontosnak bizonyulhattak, például: *Vitus Winshemius*, *Simon Grynaeus*, *Johannes Lang*, *Johannes Henckel*, *Conrad Cordatus*. Többen szenvednek el hitük miatt nehézségeket (börtönbüntetés, üldözés, kiutasítás), mivel az országos politika kifejezetten reformációellenes volt. Több országgyűlés is határozott a lutheri tanítás üldözéséről, így megesett, hogy (bár törvénytelenül) máglyahalált haltak a Lutherrel rokonszenvezők. Ugyanis a lutheránus eretnecség komolyan beárnyékolta volna a Szentszékkel való magyar kapcsolatokat, azaz az egyetlen komolyabb segítségnyújtásra hajlandó külpolitikai partnerét veszítette volna el a magyar királyság. E politika egyik markáns képviselőjéről, Werbőczy Istvánról fennmaradt, hogy az 1521-es wormszi birodalmi gyűlésre menet Bécsben saját költségén nyomtatott reformációellenes könyvet, melynek ajánlásában Lajos királyt szigorú fellépésre kérte, továbbá a gyűlés napjaiban Lutherrel magával vacsoraasztal mellett ülve vitázott, megpróbálva jobb belátásra bírni a reformátort. Ez persze – annak ellenére, hogy Luther nem bizonyult jobbnak Werbőczynél a disputában – nem járt sikerrel.

A reformáció a királynéi udvarban

A protestánsellenes politika másik forrása a magyar politikai elit idegenellenessége volt. A német udvaroncok ugyanis nemcsak fontos pozíciókat foglaltak el a magyar arisztokrácia előtt, hanem az ország számára pénzügyi terhet is jelentettek, emellett óriási befolyással bírtak mind Lajos, mind Mária felett. A Lutherrel levelező Brandenbúrgiak Mária és Lajos

feletti befolyásának (és Miksa császár tekintélyének) köszönhető, hogy a szigorú törvények (az 1523. évi LIV. törvénycikk értelmében fej- és jószágvesztéssel volt büntetendő a lutheranizmus) ellenére a király mégsem kezdett vak eretneküldözésbe (sőt egy lutheránus szabadulását is köszönhette a Brandenburgiaknak). A reformáció ügyét a királyi hatalom gyengülése is segíthette, mely ebben az esetben talán szerencse, hiszen az amúgy is megosztott országban csak további ellenségeskedéssel és viszályjal járt volna a vallásilag elkötelezett politika.

A Brandenburgiakat (tudniillik a család frank ága) a magyar királlyal való rokonságuk (II. Ulászló unokatestvérei, György II. Lajos nevelője is volt) mellett a Habsburgokhoz is családi szálak fűzték, így érthető tekintélyük. Mária királyné ráadásul a három legidősebb Brandenburgi fivérrel (Kázmér, György és Albert) levelezett – néha igen bensőséges módon –, és személyes barátságot ápolt velük. Albert, a német lovagrend főmestere például diplomáciai cselszövéseibe avatta be, illetve külpolitikai kommentárok mellett Luther-könyveket is küldött neki. A negyedik fivér, *Vilmos* pedig a királyné udvarmestere volt, s 1522-1525-ig a királyné mellett tartózkodott. Az ő hatásuk fontos a királyné reformációhoz fűződő viszonyának értelmezésében, csakúgy, mint az a tény, hogy Mária igen nyílt eszű, érdeklődő személyiség volt, aki rangjának és neveltetésének (ld. bécsi, innsbrucki udvar) megfelelően tudomást szerezhetett az aktuális eseményekről – így a hitújító mozgalomról is, mely tőle mint humanista műveltségű személytől nem eshetett távol. Vallási kérdésekben azonban nemcsak az érdeklődés vagy a Brandenburgiak ifjú királynéira gyakorolt hatása fontos, hanem a Máriát körülvevő egyházi személyeké, az udvari papoké. A történetírás egyik kedvelt közhelye, hogy a nyíltan reformációval szimpatizáló teológusokat (*Conrad Cordatus*, *Johannes Henckel*, *Johannes Hess*, *Johannes Kresling*, *Paulus Speratus*, és a kitűnő zenész, *Thomas Stoltzer*) mind Brandenburgi György (aki egyébként

nem volt tagja a királynéi udvartartásnak) ajánlotta, juttatta udvari pozícióhoz; illetve *Simon Grynaeust* és *Vitus Winshemiust* is ő hívta Budára (melyből szintén csak az utóbbi meghívása tűnik elfogadhatónak). Valójában a királynét közülük csak kevesen szolgálták Budán. E neves lelkészek közül leghosszabban *Thomas Stoltzer* (1485-1526) volt a királyné alkalmazásában (1522 májusától 1526-ig), ám sokkal kevésbé hitbéli meggyőződése miatt (lutheri elveket képviselt, még ha nem is volt kérérlhetetlen protestáns), inkább – a régió legnevesebbjeként – zenei szolgálat (mint *magister capellae*) miatt kapott meghívást a királynéi udvarba, persze nem hagyhatjuk figyelmen kívül az előbbi tényezőket sem. *Johannes Hess* (1490-1547) meghívása (1522 nyarán vagy őszén; de később is kapcsolatba kerültek) viszont sokkal inkább a reformációhoz fűződő kapcsolata miatt történhetett. A Wittenberget megjárt, a reformátor teológus Melanchtont is ismerő klerikus, aki Karl von Münsterberg csehországi kormányzó udvaránál már szerzett lelkészi tapasztalatot, azonban visszautasította a királynéi invitálást, s Boroszló városában lett reformátor. Feltehetőleg nem a palota hívására, de Budára tartott *Paulus Speratus* (1484-1551) is, de bécsi összekülönbözése az ottani teológusokkal meghiúsította utazását és budai szolgálatát. *Conrad Cordatus* (1483-1546), akinek háromszor (1524, 1526, 1528) kellett menekülnie Magyarországról határozott hitújító tevékenysége miatt, feltehetőleg csak rövid ideig (1526-ban) lehetett Mária udvari papja. Több adat maradt ránk *Johannes Henckelről* (1480?-1539), aki 1525 őszétől 1526 márciusáig állt a királyné rendelkezésére. S bár a prédikátor kiábrándulva hagyta el a budai palotát, Mária komolyan kötődött hozzá, s a mohácsi csata után is hívta udvarába az „apostoli lelkületű és szelíd mérsékletű” *Henckelt*.

Természetesen a budai palotával összefüggésbe hozható protestáns szellemiségű klérus nem merül ki a fent említett személyekben, további papok is szolgálták Mária lelki épülését (pl. „*magister Gaspar*”, *Johannes Croner*, stb.), de csupán a magyarországi

reformáció szempontjából jelentős alakokról esett röviden szó.

Habsburg Mária és Luther tanai

A királyné a fentiekből a nemzetközi reformáció egyik legnagyobb reménységeként tűnt fel, hiszen a mozgalom számára még nagyobb presztízst jelentett volna Európa legnagyobb uralkodócsaládjának egyik sarjától támogatást nyerni. Mária hitújító mozgalomhoz fűződő viszonya azonban korántsem ilyen egyszerű, s jórészt megözvegyülése utáni korszakból megmaradt emlékekből ítélhető meg.

Mint ahogyan már szó esett róla, biztos, hogy voltak a királyné birtokában Luther-művek. Hogy olvasta-e őket, arról már a legújabb források ellentmondanak: „1523-ban Brandenburi Alberttől Luther által írott műveket kapott, azonban ezzel szemben 1527-ben bátyját, Ferdinándot biztosította, hogy nem olvasott Luthertől származó írásokat.” – írja Markus Hein, Csepregi Zoltán művében viszont ez fel sem merül. Utóbbi nagyobb valószínűséggel jár helyes úton, hiszen többször kiemeli Mária bátyjának írt levelei szavahihetőségének kétségeit a királyné leveleinek stílusán, modorán keresztül. Továbbá ugyanarról az 1527. április 29-i Mária-levélről Csepregi azt írja Mária mondanivalóját illetően: „már rég nem volt Luther-írás a kezében, s nem is tervez ilyesmit olvasni.” Ez utóbbi olvasat nem zárja ki, hogy a királyné olvasott Luther által írott könyveket, mely még valószínűtlenebbé válik azon tények tükrében, hogy a királyné művelt és érdeklődő egyéniség volt, ráadásul kimutatható, hogy Mária ismerte (és ez levelezésében

kimutatható) azt az evangélikus rétegnyelvet, mely a korabeli Luther-művekre volt jellemző.

Azonban Luther műveinek olvasása nem jelenti tanításainak elfogadását is; Mária nem is tett hitet a reformáció mellett e Lutherről való tájékozottságát bizonyító magánlevelében. Helyzetét jól jelzi, hogy bár a királynét az eddig elmondottaknak megfelelően a protestáns oldalon helyezték el (pl. *Antonio Giovanni Burgio* – aki nem tévesztendő össze a már említett da Burgo császári követtel – pápai nuncius, aki kezdetben védte az eretnekség gyanújába keveredő királynét, 1525 nyarától már a reformáció minden magyarországi megnyilvánulásáért őt tette felelőssé; vagy az 1530-as augsburgi birodalmi gyűlés reformátorai), ő maga két közvetítőn keresztül (papja, Johannes Henckel és Philipp Melanchton reformátor teológus) intézett őt kérdést Lutherhez. Ennek lényege az volt, hogy nyílt színvallás nélkül is követheti-e tovább az új hitet. Ennek lehetőségét Luther elutasította.

Később „személyesen” levelezhetett a világtörténelmi jelentőségű reformátorral (1526-1531 között, amikor még fontos szerepet töltött be Magyarország életében), azonban ez sem tehetta lutheránussá. Mária egyrészt a korai reformáció egy még kiforratlan vallási gyakorlatát követette, melyet nem lehet lutheránusként, de még erasmistaként sem nevezni. Ez a hitbeli nyitottság nemcsak a kortársait, hanem később a történetírókat is megtévesztette. Másrészt pozíciójának fontossága miatt sem hagyhatta el a katolikus vallást. „Túlságosan kötötte a hatalom és a politika, családi kötelek és a dinasztikus gondolkodás...” A királyné tehát minden személyes vonzódása ellenére a nagypolitika nyomására le kellett számoljon a reformáció gondolatával.

(2012. évi történelem OKTV pályamunka – részlet. Mátyás Máté 4. helyezést ért el.)

ÚJKOLLÉGIUM
NEW COLLEGE

AZ ELSŐ

500

Időutazás a
REFORMÁCIÓBA

Svájci tanulmányút

1. 10.27. péntek Salzburg, Hohensalzburg

A reformáció 500. évében a Kecskeméti Református Általános Iskola tantestülete a fogadalmában tett vállalásai teljesítésének támogatására szakmai továbbképzésen vett részt: tudásuk folyamatos fejlesztésével példaként állhatnak így tanítványaik elé; a református egyház történetiségével, a reformáció eredetével ismerkedve egyházunk hitelveinek és hagyományainak szellemét autentikus környezetben megismerve még inkább képessé válnak arra, hogy anyaszentegyházunk hűséges tagjaivá neveljék a rájuk bízott gyermekeket.

Az alábbiakban olvasható az egyes napok résztvevők által írt rövid krónikája, mely bepillantást ad mindenkinek a felejthetetlen, közösségünket, hitünket erősítő napok programjaiba.

A korai ébredést rövid várakozás követte az iskola előtt. Amíg a csomagok, bőröndök a busz aljába kerültek, még érdelemgazdag beszélgetések és elköszönések zajlottak az álmos sötét hajnali utcán. Lassan mindenki elfoglalta a helyét a buszon, ami nyolc napon keresztül a második otthonunkat jelentette. Sok jó ember kis helyen is elfér. Indulás után főtiszteletű

Varga László, Laci bácsi a buszt ébren

tartotta izgalmas történeteivel reformációról, iskoláról. Alapos visszatekintést, érdekes történeteket hallgathattunk tőle, majd közös imával indítottuk a napot.

Salzburg, illetve a Festungsberg hegy ormára 506 méteres magasságban épült *Hohensalzburg vára* volt az első úti cél, ahova mi siklóval mentünk fel, a sportos kollégák pedig gyalog. A várból csodálatos kilátás tárult elénk, és ekkor még nem is sejtettük, mekkora kincs lesz két óra múlva a buszon hagyott esernyő és vízhatlan csizma.

Miután elfoglaltuk a szállást, édes percek vártak ránk a közösségi teremben: három gyönyörű tortát szolgáltak fel a szervezők.

2. 10.28. szombat

Konstanz, Schaffhausen, Beinwil am See

Reggel korán keltünk, mert hosszú út állt előttünk Elindultunk Konstanz városába. Tovább robogva, a buszon Laci bácsi Luther Márton életéről és munkásságáról mesélt nekünk.

Mivel az éjszaka rövidnek bizonyult, többen kávéval próbálták ébren tartani magukat. Két matektanár beszélgetését sikerült lefűlelnünk:

– Hány cukorral kéred?

– Közepessel jó lesz.

Ezzel új fogalmat tanultunk.

Konstanz felé közeledve Telekes Tamás magához ragadta a mikrofont, és Husz Jánosról tartott rögtönzött történelemórát. A városba érve megtekintettük Husz János emlékházát, majd sétát tettünk a Bodentó partján. Ezután tovább utaztunk Schaffhausenbe, Európa legnagyobb vízeséséhez. Útközben Vincze Tibortól megtudtuk, hogy ez a szép képződmény 23 m magas, 150 m széles, és másodpercenként egy versenyuszodányi víz zúdul le róla. E szép látványosság Csontváry Kosztka Tivadart is megihlette, mi is sokáig gyönyörködtünk a vízesésben a naplemente pompás színei mellett, és – a magunk módján – fényképeken mi is megpróbáltunk megörökíteni. A városból a kijutás igen nehézkes volt, rá kellett jönnünk: nem minden út vezet Rómába, sokkal inkább Schaffhausenbe. Telekes Tamás gitárt ragadott, és stílszerűen a „*Bár tudnám hova, de hova, de hova megyek*” örökzöld slágert énekelte a csapattal. Végül kétórás csúszással megérkeztünk utunk végállomására, Beinwill am Seebe, ahol Rudi barátságosan fogadott bennünket.

3. 10.29. vasárnap

Seengen

Szemerkélő esőben indultunk a 10 órakor kezdődő istentiszteletre.

Nagyon kedves fogadtatás után ültünk be a templom padjaiba, kollégáink pedig dicséretnek éneklésével kedveskedtek a gyülekezetnek. Ezután Varga László nyugalmazott református lelképásztor, volt püspökhelyettes mondott imádságot. A presbitérium üdvözlését Kovács Béla adta át, Dr. Szabó Ildikó igaz-

gatónő pedig a tantestület nevében szólt. A tolmácsolásban dr. Szabóné Papp Krisztina, Sárdi Marianna és Farkas Eleonóra segített. Csősz Győzőné az emmausi tanítványokról olvasott ígét Lukács evangéliumából, Magyar Péterné és Telekes Tamás pedig imádságot mondott.

A vendéglátók részéről Paul Bopp, a gyülekezet nyugalmazott lelkésze hirdette az ígét. Itt hallhatunk a gyülekezet önzetlen felajánlásáról, amelyet az Emmaus ház bővítésére gyűjtöttek a 90-es években. A szertartás végén a gyülekezet megkapta Dunszt István kecskeméti református templomot ábrázoló festményét s emellé egy kecskeméti termékekből összeállított ajándékcsomagot. Ezután kedves meghívással invitálták csoportunkat az újonnan átadott gyülekezeti házukba. Az ebéd saláta volt, s utána tésztát ettünk különböző szószokkal. Mivel vendéglátóinkkal közösen ültünk le az asztalokhoz, így lehetőség nyílt baráti beszélgetésekre, a helyi Pinot Noir bor is megoldotta a nyelvünket. A társalgás angol, német és magyar nyelven egyaránt folyt.

Zenekedvelő kollégáink a kecskeméti városháza harangjátékából a *Kecskemét is kiállítja nyalka verbunkját* kezdetű dallamot adták elő csengettyűkön. Az ismert dal sikere leírhatatlan volt, ezért többször is elő kellett adni.

Ebéd után a Rügelbe vezető két kilométeres séta közben megkóstolhattuk a hegyoldalon beért szőlőt is. A szemerkélő eső és a viharos szél még emlékezetesebbé tette az egyébként mesés szép vidéket. A gyülekezeti házban kávéval és finom süteményekkel vártak bennünket. Az uzsonna után igazgatónőnk bemutatta iskolánk szerteágazó tevékenységét, különösen kiemelve egyházi jellegét. Aargau kanton lelkésze, Judith Gysi gyülekezetük életét mutatta be. Ez a gyülekezet jelentős felajánlással járult hozzá, hogy továbbképzésünk megvalósulhasson. Az előadások után elgondolkodtató témák kerültek elő. Az idő gyorsan elszaladt, így már busszal igyekeztünk a hajóállomásra.

A szezont záró, utolsó hajójáratra szálltunk fel. Az esti vacsora után Schultz Henrik kollégánk tárogató-játékában gyönyörködhattunk. A klasszikus zene jól megfért a népdalok mellett az előadás során.

4. 10.30. hétfő

Reinach, Lucern, Aareschlucht

A reggeli ige arról szólt, hogy hogyan tud a megke-ményedett szív az ige által megbékélni.

„Egy szívet adok majd nekik, és új lelket adok majd beléjük, eltávolítom testükből a kőszívet és hússzívet adok nekik, hogy rendelkezéseim szerint éljenek...” (Ez 11,19)

A mai napon kirándulásunk újabb állomásához érkezünk. Kedves barátunktól, Ruedi Steinmantól meghívást kaptunk a reinachi templomba, ahol vendéglátónk ékes magyar nyelven mesélte el az épület történetét, elmagyarázta nekünk a svájci kantonok szerkezetét, és bemutatta a templom falán található címereket.

Az Aareschlucht-szurdok felé vezető úton Svájc megmutatta nekünk az igazi arcát. Hajtűkanyarok, friss legelők, csodálatos hegyek között fényképező-gépeinket kattogtatva gyönyörködtünk a zöld ezernyi árnyalatában. Az alföldi széles, egyenes utakhoz szokott buszunk nehezen birkózott meg az Alpok szűk kis utcáival, dupla kanyar és útépités is nehezítette a jól képzett, ügyes sofőrünk munkáját. A hosszú út alatt Laci bácsi elmagyarázta a három nagy reformátor (Luther, Zwingli és Kálvin) tanai közti különbséget. Megérkezve a célhoz, lélegzetelállító látvány tárult elénk: az Aare folyó néhol 50 méteres sziklafalak között hatalmas robajjal zúdult a mélybe.

Kanyargós úton jutottunk el a katolikus Luzernbe. Ruedi bemutatta a várost, Közép-Svájc legnagyobb városát, amely századokon keresztül hivatalosan és

félhivatalosan Svájc fővárosa volt. A XVI. században fokozatosan Zürich vette át a vezető szerepet, ám Luzern akkor is a katolikus városok szóvivője volt. *Ha Bern a fej és Zürich a kéz, akkor Luzern a szív szerepét játssza Svájc életében.* Végigsétáltunk a Kapellbrückén (Kápolna hídon), Európa legrégebbi fahídján, mely az Óvárosba visz. Szűk kis utcácskák, festett házfalak és különleges cégérek tárultak szemünk elé. Rövid sétánk végén megpillantottuk a Löwendenkmalt. Ezt a nevezetes emlékművet a sziklafalba vájták, és egy lándzsával átdöfött, haldokló oroszánt ábrázol. Az állatok királyának megdöbbenő haláltusája annak a 786 svájci gárdistának állít emléket, akik 1792-ben utolsó lehetőségükig védelmezték a Tüüllériák palotáját ostromló tömeg ellen XVI. Lajos francia uralkodót és feleségét, Marie Antoinettet.

A nevezetességek megismerése után Svájc másik különlegességéből, a csokoládéból vásárolhatott mindenki kedvére, de a svájci bicska sem maradt ki a kosarakból.

5. 10.31. kedd

Genf

A mai napon a földön minden ember a reformáció 500. évfordulójára ébredt. Biztosan sokan nem voltak ennek tudatában, de mi – akik Svájcban a korai órában buszra szálltunk – tudtuk: ez a nap nagyon különleges lesz a számunkra. Genfben utazni a reformáció napján nagyon felemelő érzés volt.

Az út elején Laci bácsitól megkaphattuk a napi lelki indíttatást, melynek alapja Pál apostol levelében olvasható: *„Mert meg vagyok győződve, hogy sem halál, sem élet, sem angyalok, sem fejedelmek, sem jelenvalók, sem eljövendők, sem hatalmak, sem magasság, sem mélység, sem semmiféle más teremtmény nem választhat el minket Isten szeretetétől,*

amely megjelent Krisztus Jézusban, a mi Urunkban.” (Róm 8,38-39)

Miközben mi a táj szépségében gyönyörködtünk, Laci bácsi ezen a napon Kálvin Jánosról beszélt. Kiemelte többek között, hogy a nagy reformátor tiltakozott az ellen, hogy Genf zarándokhely legyen, mi mégis e célból igyekeztünk a reformáció bölcsőjébe. A városhoz közeledve meghallgathattuk Illyés Gyula *A reformáció genfi emlékműve előtt* című versének szívbe markoló sorait igazgató asszony tolmácsolásában. Egy sort emelnénk ki ebből a csodálatos versből, melyet már Laci bácsi is említett reggel:

A gyönyörű napsütéses időben Közép-Európa második legnagyobb tava, a Genfi-tó partján suhanva

*„Hiszed, hogy volna olyan – amilyen
magyarság, ha nincs – Kálvin?
Nem hiszem.”*

érkeztünk meg célállomásunkra, a Bástyák parkjába, ahol már vártak minket. Fogadásunkra két magyar honfitársunk érkezett, egyikőjük a magyar gyülekezetben szolgáló kolozsvári református teológus volt, a másik úr pedig a genfi magyar gyülekezet egyik tagja.

A buszról leszállva, hisszük, hogy mindenkinek a fülében csengett Laci bácsi mondata: Kálvinnal ünnepelünk a reformáció napján! Idegenvezetőnk elsőként A reformátorok falához vezetett minket. Farel, Kálvin, Béza, Knox monumentális szobra előtt állni igazán meghatározó érzés volt, de a legfelemelőbb az volt, amikor csoportképet készíthettünk Bocskai szobra előtt, s együtt elénekeltük a magyar himnuszt az ottani gyülekezet képviselőivel.

Ezt követően meglátogattuk a genfi magyar gyülekezet kápolnáját, amelyet közösen használnak más felekezetek közösségeivel.

Ellátogattunk a Tavel házba, mely Genf legrégebbi épülete, ma múzeumként funkcionál.

Az óvárosban tovább sétálva megnéztük azt a házat, ahol Kálvin lakott, s melynek hátsó ablakán keresztül menekítették ki a reformátort üldözői elől. A Kálvin teret elhagyva Kálvin templomát kerestük fel. Ez a Szent Péter katedrális, azaz a protestánsok székesegyháza. Csupaszfalai valóban nélkülözik a pompát, díszítettséget, óriási tere egyszerű, mégis Isten dicsőségét hirdeti. A templomban megnézhattuk Kálvin székét, s a padokba leülve zsolnárokat énekeltünk, többek között felhangoztak: a 89., 66., 65., 136., 42. zsolnárok, amelyek mindegyike Béza Tódor nevéhez köthető, szobra Kálvin mellett látható. A katedrális közvetlen szomszédságában még megálltunk azon épület előtt, ahol Kálvin tanított, ma istentisztelet helye. Idegenvezetőnk ezekkel a helyszínekkel a város csupán kicsinyke szeletét mutatta be nekünk, azonban számunkra ezek voltak a legfontosabb állomások.

Elhagyva a várost, felcsillant előttünk a Mont Blanc havas csúcsa, melyben szintén megláthattuk Isten keze munkáját.

A reformáció emléknapiján Kálvin életútjának meghatározó helyszínein járva ismét megtapasztalhattuk: *„Az Istennek pedig legyen hála az ő kimondhatatlan ajándékáért.”* (2Kor 9,15 – Károli fordítás)

6. 11.01. szerda

Bázel, Reinach

Ezen a napon látogatást tehattunk a reinachi általános iskolában. Két csoportban két iskolában fogadtak bennünket nagy-nagy szeretettel, 10 és 12 óra között megnyíltak előttünk a tantermek. Részletes órarendet kaptunk, amelynek segítségével szabadon járhattuk be a helyszíneket.

A gyülekezeti házban folytattuk az ismerkedést a tantestületek tagjaival, terített asztal mellett beszélgetve. A finom ebéd a gyülekezet tagjainak nagylelkű felajánlásával kerülhetett asztalunkra, a finom süteményeket pedig a diákok sütötték. A tantestület meghívást kapott Kecskemétre. Reméljük, hogy viszontlátjuk majd őket.

Folytattuk utunkat Bázel felé. Laci bácsi a magyar reformációról tartott érdekes előadást. A városba érkezve az őszi vásár forgatagába csöppentünk. Az Óvárosba vettük az irányt, szép épületeket, cégeket csodálhattunk meg, s a gyönyörű templom csendjében pihenhattunk kicsit. Majd sétáltunk a Rajna partján, felkerestük a különleges, vörös színű Városháza épületét.

A vacsora után eljött a köszönet és a búcsúzás ideje. Daloltuk a zsoltárokat és dicséreteket, gitárszóval kísérvé felhangzott „Az Istené legyen minden dicsőség...” kezdetű négyszólamú ifjúsági ének is. Jelenlétével megtisztelt bennünket Paul Bopp nagytiszteletű úr és felesége, akiktől Laci bácsi búcsúzott mindannyiunk nevében. A vendéglátóktól Kodály Zoltán *Esti dalával* köszöntünk el, majd Csósz Győzőné, Kriszti felé szálltak a köszönet szavai az utazás megszervezéséért. „Legyen velünk Istenünknek, az Úrnak jóindulata! Kezeink munkáját tedd maradandóvá, kezeink munkáját tedd maradandóvá!” (Zsolt 90,17.) Laci bácsinak szeretetteljes, méltató szavakkal és ezzel az igével köszöntük meg, hogy velünk tartott ezen az úton. „Az igaz virul, mint a pálmafa, magasra nő, mint a libánoni cédrus. Az Úr házában vannak elültetve, ott virulnak Istenünk udvarain. Öreg korban is sarjat hajtanak, dús lombúak és zöldek maradnak.” (Zsolt 92,13-15) Köszönetképpen hálatelt szívvel szólt hozzánk. Nem volt hiábavaló a közel 30 év, hiszen itt és most ennyien együtt lehetünk. Kérte, hogy tartunk ki egymás mellett, és menjünk az úton tovább.

7. 11.02. csütörtök Zürich, Salzburg

Úti csomagjaink átvétele és a bőröndök bepakolása után hosszú útra indultunk, 530 km-t tettünk meg Salzburgig. Beinwil am See-t, e heti törzshelyünket végleg elhagyva először Zürichbe érkeztünk, ahol Cristoph Baltensweiler lelkész várt ránk; prospektusokkal és várostérképpel kedveskedett, és egyórás idegenvezetést tartott nekünk: megnéztük az óvárost; a Fraumunster templomot, melynek híres üvegablakait Marc Chagall tervezte, a Szent Péter templomot, a Víztemplomot, Ulrich Zwingli bronzszobrát. A román stílusú Grossmunster székesegyház – mely az 1200-as években épült – magas ikertornyaiával a legmonumentálisabb épület a környéken, a reformáció anyatemploma. A székesegyház egyik oldalában egy hatalmas ajtót láthatunk, melyen 16 dombormű örökíti meg Ulrich Zwingli életét – ahogy éppen prédikál, úrvacsorát oszt, Lutherrel vitázik az úrvacsoráról, zenél, a szegényeknek ad enni, harcol és elesik. A székesegyház másik oldalában a falból kimagasló dombormű Heinrich Bullingert ábrázolja, aki 45 évig a zürichi egyház vezetője s egyben tanár és lelkigondozó is volt. Ő volt Zwingli utódja, az ő tanításait vitte tovább megerősítve azokat, megfogalmazta a Második Helvét Hitvallást, amit 1567-ben a magyar debreceni zsinaton is elfogadtak. Ettől kezdve számítjuk a magyar reformációt. A zürichi magyar református gyülekezet is emléktáblát állított a templom falán.

Ezután kezdődött a hosszú utazás, ami a tervezettnél is hosszabbra sikeredett, mivel hatalmas dugóba keveredtünk az autópályán a délutáni csúcsforgalomban. Eleinte a svájci és az osztrák Alpok csodálatos hófödte hegycsúcaiban gyönyörködtünk, és azon versenyeztünk, hogy ki lát több vízesést vagy patakot. Majd Telekes Tamás gitárkíséretével éneklésbe kezdtünk, magyar örökzöld dallamokat zengve.

8.

11.03. péntek

Hallstatt

Pénteken újult erővel indultunk tovább Salzburgból. Laci bácsi reggeli áhítatának igéjéül a 139. zsoltár 1-5. versét választotta, igemagyarázatával megerősítette bennünk, hogy Isten mindenkinél jobban ismer bennünket, kívül-belül, gondolatainkat, útjainkat. Ismer jót és rosszat, múltunkat, jelenünket, jövőnket. Ez lehet komoly figyelmeztetés, de ennél sokkal több: vigasztalás. Ebben az igeszakaszban újra felismerni véltük, hogy nem a magunkéi, hanem a mi hűséges Megváltónknak tulajdonai vagyunk.

Első úti célunk Hallstatt volt. A város felett tornyosuló Salzbergenbe, a világ legrégebbi sóbányájába látogathattunk el. A siklóból kilépve a Welteblich kilátóhoz jutottunk, ahonnan az UNESCO által a világörökség részének nyilvánított lélegzetelállító panoráma tárult elénk. A bánya bejáratához egy enyhén emelkedő, rövid, kanyargós út vezetett, melyet kockákból álló oszlopok szegélyeztek, így séta közben a hasábokon már olvashattunk a hegyről, a bányáról és más érdekességekről. Az angol és német feliratokat igazgató asszony és nyelvtanáraink fordították magyarra a körülöttük haladó kis csoportoknak. Érdeklődve hallgattuk a több ezer éves múlttal büszkélkedő bánya történetét.

A bejáratnál színes védőruhát vettünk fel, majd a vidám csapat egy aknán keresztül gyalogosan jutott be a hegy belsejébe. A gyönyörű sókristályterem után facsúszdán jutottunk le egy alsóbb szintre, ahol egy hangulatosan megvilágított földalatti bányató partján tettünk egy körsétát. Itt egy káprázatos, óriási méretű fényjátékot nézhettünk meg a barlang falára és a víz felszínére kivetítve, zenei aláfestéssel. A napjaink sóbányászatát bemutató kiállításból megtudtuk, hogy ma már a víz segítségével oldják ki a kőzetből a sót, majd kiszivattyúzzák és lepárolják. A sóbánya

egyik látványossága a bronzkorról szóló HD minőségű mozi. A túra végeztével kis vonatra ültünk, és a Mária Terézia-aknán keresztül jutottunk ki a szabad levegőre.

Aznap az eső kitartóan szemerkélt, mi pedig felszálltunk a buszunkra, és elindultunk hazafelé. Szívünket melengető, rendkívüli események vártak továbbra is ránk. Először Csósz Győző sétált végig a buszon közöttünk, névnapja alkalmából ízletes enni-innivalóval vendégtelt meg bennünket, énekszóval köszöntöttük, és kedves szavakkal viszonzottuk figyelmességét. Majd Laci bácsi az Emmaus ház csodálatos történetét osztotta meg velünk. Mindnyájunknak sokat jelent a gyülekezeti ház, az ottlét lelki feltöltődést nyújt a közösség számára. A fordulatokkal teli, részletes történetet odaadással, érdeklődve hallgattuk.

Később Hajagosné Kovács Dia szólott hozzánk, aki annak idején az Úr csodájának élte meg, hogy református gimnazista lehetett; Ady Endre: *Az Úr érkezése* című versével emlékezett. Gyönyörű tájakon keresztül vezetett utunk, közben fotóztunk, sokat beszélgettünk.

A buszon igazgató asszony tolmácsolásában meghallgathattuk Schultz Henrik napokra lebontott, versbe öntött, vidám hangulatú, rímes krónikáját, melynek igazán nagy sikere volt. Csodaszép vidéken haladtunk továbbra is, s közben jókedvűen énekeltünk, Telekes Tamás gitárral kísért bennünket. Schultz Henrik utazás közben megalkotta az emlékdalunkat, melyet gitárkíséretével hamarjában meg is tanultunk. Ezt a kedves dallamot hosszú ideig dúdolgattuk még. A napot imádsággal zártuk.

Az út vége felé elcsendesedtünk. Gondolatban, lelkiekben talán már mindenki a családja körében volt, mert mindenütt jó, de legjobb otthon! Pont éjfélre érkeztünk meg Kecskemétre, s parkolt le buszunk az iskolánk elé. Teli élményekkel, édes teherként viselve fáradtságunkat, hálás szívvel indultunk haza szeretteinkhez.

A továbbképzés az önrészen túl az alábbi támogatásokból valósult meg az alábbiak szerint:

Kecskeméti Református Kollégiumi Alapítvány: 2,5 millió forint;

Városi Támogatási Program: 500.000 forint;

Református Emlékbizottság REB-17-PROG-0525 pályázat: 900.000 forint.

Valamennyi támogatást a tantestület nevében hálás szívvel köszönök.

Az eltérő kultúra, más nép szokásainak megismerése sajátjuk megbecsülésére, értékeik tudatosítására fogja indítani a részt vevőket; magyarságuk, magyar reformátusságuk tudatos vállalóivá válásában fontos volt ez a továbbképzés; hisszük, hogy hozzásegíti őket fogadalmuk még egy vállalásának teljesítéséhez: közös szolgálatban magyar nemzetünk becsületes, áldozatkész és művelt polgárává nevelik a Kecskeméti Református Általános Iskola tanulóit. Soli Deo Gloria!

Kárpátalja – „szívünk csücske”

A Kecskeméti Református Gimnázium nevelőtestületével a „Reformáció 500” emlékünnepehez kapcsolódva tanulmányúton jártunk Kárpátalján 2017 szeptemberében. Bár a tanulmányút céljának keresésekor több ötlet is felmerült (Svájc, Hollandia, Erdély, Kárpátalja), közösségünk végül Kárpátalja mellett döntött, hiszen ez olyan célpont, ahol református testvériskolánk és gyülekezetünk küzdi mindennapjait idegen környezetben, és ahova magánúton bizony kevésbé látogatunk, mint az említett, népszerűbb és nyugalmasabb, befogadóbb társadalmi-politikai környezettel rendelkező országokba. Kárpátalja Ukrajna délnyugati „csücske”, s mire négy és fél napos utunk végére értünk, bizony sokunkban vált saját szívének csücskévé is.

Hol is jártunk, mit láttunk, tanultunk és éreztünk?

1. Kecskemét, Beregsurány, Zugó

Szeptember 8-án, pénteken tanítás után indultunk jól bevált autóbuzos cégünk (Korte Bt.) közkedvelt tulajdonos-sofőrjével, Kövecses Zoltánnal, aki iskolánkban szülői és osztálykirándulásokon „tisztelőbeli tanár” szerepet is betölt már sok-sok éve.

Vacsorára megálltunk Nyíregyházán, a Sóstóhegy szélén a Vadász csárdában, ahonnan valaha hajnali portyára indulván elköltötték „früstkjüket” a 100 év előtti vadász urak. „Szatmár ízei” közül (Szatmárnak ma már csak kisebb része esik Magyarországra) a parányira tekert, kúpos formájú, kevés paradicsommal készített szatmári töltött káposzta halmaival kerültünk testközeli kapcsolatba.

A beregsurányi határátlépőnél megkóstoltuk a hosszúságos várakozást is, amitől bizony általában nyugati úti célok felé tartva mi már elszoktunk. De mivel számítottunk rá, a várakozás nem szegte kedvünk, jókedvvel vártuk az átjutást, ami kalandosan, de bekövetkezett. A beregszászi sötét éjszakában csatlakozott hozzánk Horkay Sámuel idegenvezető, vagy inkább honismereti szakértő, református presbiter. Személyében a Gulágot is megjárt lelkész, Horkay Barna fiát, Kárpátalja elkötelezett szülöttét ismerhettük meg, akinek rendkívüli egyháztörténeti, művészettörténeti, földrajzi, geológiai, meteorológiai, történelmi, hadtörténeti, műszaki, néprajzi, zenei, irodalmi, gasztronómiai műveltsége és mindezen ismeretek továbbadásának rendkívül erős vágya meghatározta napjainkat: természetesen nem pihenni érkeztünk, hanem tanulni, tapasztalni és emlékezni, napi legalább 18 órában.

Éjjel fél 1 körül érkeztünk a két éjszakára befogadó első szállásunkra, Zúgóra (Volóci járás).

2. Verecke híres útja, Borzsa-havasok, Latorca völgye, Munkács, Szolyva, az Árpád-vonal bunkere

Reggel verőfényre ébredtünk, néhányan a falunk nevet adó patakban (Zúgó) is megmártóztak, majd reggeli után a híres volóci viadukt alatt áthaladva a Mencsil-hágó felé tartottunk. A Kanora-gerincen (kb. 700 m magasan a tengerszint felett) megcsodálhattuk azt a körpanorámát, amit egykor Feszty Árpád, ugyanis a körképhez több helyszínen is sátrat állított és vázlatokat készített. Gyönyörű kilátásunk volt a Keleti-Beszkidekre, a Róna-havasokra, a Borzsa-havasokra, a Gorgánokra. Majd a Szalók-patak völgyén haladtunk tovább az 1848-as jobbágyfelszabadítási emlékmű érintésével. Következő megállónk a Vereckei-hágó (841 m) volt, ahol gyönyörködtünk a Szeklei-Beszkidék látványában. A híres millicentenáriumi emlékműhöz sétálva ott meghallgattuk az emlékmű és a magyarság hányattatásának történetét, és természetesen elénekeltük a Himnuszt. Majd megcsodáltuk a Keleti-Beszkidék, a Borzsa- és Róna-havasok vonulatait, a Latorca és a Zavadka-patak völgyének látványát. A hágóról lefelé tartva autóbuzunkkal kényszerűen „becsatlakoztunk” a hágón megrendezett (!) autós rali a közönség vidámságára, ráadásul buszvezetőnk itt is jól vizsgázott.

Innen Galícia irányába folytattuk utunkat a Sztrij forrásvidéke, a Szeklei-Beszkidék felé, majd a latorcafői hágó, a Latorca forrásvidéke következett, és megtanultuk, hogy hol húzódik az „ezeréves határ” a Keleti-Beszkidékben. A Latorca völgyében haladtunk, és megállván a Szinyák-hegységre és a Róna-havas irányába vethettük tekintetünket.

Munkácson a gyönyörűen restaurált várat jártuk be, természetesen idegenvezetőnk történelmi ma-

gyarázatai közben. Munkácson a belvárosi sétánk alatt a városháza, a Rákóczi-kastély, a „Fejér-ház” lett ismerősünk. Innen Szolyvára utaztunk azzal a céllal, hogy felkeressük az 1944-ben elhurcolt kárpátaljai magyar férfiak lágerének helyén emelt emlék sírkertet. Megrázó volt meghallgatni az elhurcoltak és családtagjaik szenvedéstörténetét.

Közben ránk is esteledett, de ez nem befolyásolta aznapi utunk további menetét, hiszen a föld alatt nappal is sötét lett volna, ugyanis Felsőgerebenben az Árpád-vonal alsó-vereckeai völgyzárának páncél-elhárító bunker alagútrendszerébe szálltunk alá. Ez a bunker alagútrendszer a II. világháborús magyar katonai védelmi rendszer része volt. Kb. 500 méter felújított és egyúttal hadászati múzeumnak berendezett részén haladhattunk végig. Legmélyebb pontja 53 méterrel van a felszín alatt. Hadmérnöki remekmű, amelynek megépítése bámulatra méltó teljesítmény mai szemmel is. A remek akusztika kipróbálására elénekeltük az *A csitári hegyek alatt...* című népdalt. Zúgói hotelünkbe este 10 óra után értünk vissza, ahol nem zúgolódtak, hogy késő van, hanem felszolgálták a vacsorát.

3. Sipot-vízesés, Gorgánok, Szinevéri-tó, Talabor völgye, Huszt

A fülöpfalvi fatemplom volt első állomásunk, majd a látványos Sipot-vízesésben gyönyörködtünk. A Szinevéri-hágóról a Kraszna- és Borzsa-havasok vonulataira, a Gorgánokra, a Nagy-Ág, Talabor-, Bisztra- és Ökrös-patak völgyére nyílt kilátásunk. A Gorgánok szurdokvölgyében az „Asszonyok könnyei” fátolvízesésekhez ereszkedtünk le. A Szinevéri-tó, azaz tengerszem a Gorgánokban, a vízvásztó gerincnél (989 m) csodás látványával csábított minket a tó körüli sétaút bejárására.

A természet szépségeinek örömei után ismét történelemóra következett az Árpád-vonal Talabor-völgyi völgyzáránál, a bunkerek és a lövészárkok maradványainál. Ez az Árpád-vonal és a honvédek helytállása tartóztatta fel az előrenyomuló szovjet hadsereget egy időre.

Huszton a romvár impozáns látványa és a Szent Erzsébet erődtemplom fogadott minket. Este érkezünk Técsőre, ahol vacsoránkat követően a tiszapéterfalvi Kokas népi együttes ízes műsorát követően mi is beálltunk hozzájuk a körbe, és táncoltunk kifulladásig.

4. Tisza forrásvidéke, Rahó, Prut-vízesés, terepjáróval a havasra

A Tisza festői völgyében haladtunk a folyó ukrainai oldalán, rálátva a túlpartra, a román oldalon Máramarosszigetre. Az „Európa közepe” emlékoszlophoz tartottunk. A Monarchia idejében állított oszlop színe ugyan nem szép, de bizonyos számítások szerint itt van Európa földrajzi közepe. (Más számítások szerint pedig máshol.) Rahónál egy használaton kívüli vasúti hídon szinte szó szerint a Fekete- és Fehér-Tisza összefolyása fölött állhattunk.

Délkelet-Galíciában a Prut-völgyén haladtunk, majd Tatarovnál magyar katonametető keresztjeinél emlékeztünk. Tovább indulva a Prut-vízesés, a Fekete-Tisza völgye és a Trufanyec-vízesés gyönyörködtetett minket. Szigorú idegenvezetőnk engedélyezett egy kis játékot: átbillegtünk a Fekete-Tisza számos asszonyfaggatójának egyikén, azaz imbolygó függőhídján.

Két ijesztő külsejű, de minden akadályt legyőző katonai terepjáróval Döményből kb. félórás elképesztő utazással felhajtottunk a Szvidovec-havasra (1400 m) a II. világháborúban a magyarok által épített hadi úton.

Csodás körpanoráma tárult elénk, majd a fekete- és vörösáfonya-tengert nevelő havason kóboroltunk, és ettük szánkat színesre. Erősen sötétedett már az erdőben, amikor leereszkedtünk a forráshoz a Dömény-havas oldalán ásványvizet kóstolni.

Técsőn, visszaérkezve szállásunkra, Kossuth Lajos szobrát újra sötétben láttuk meg.

5. A lelki és testi hazatérés napja volt: Visk, Péterfalva, Beregszász, hazautazás

Viskire, az egykori koronavárosba vezetett utunk. Az erődtemplom előtti kopjafa együttes részletes elemzése után a gyönyörű templomban Vincze Árpád tartott áhítatott csoportunknak. Felemelő volt a XIV. században épült, később többször átalakított templom padjaiban hallgatni az igét. Ebben a templomban tartotta meg II. Rákóczi György az erdélyi országgyűlést, majd 1717-ben a tatárok feldúlták, 33 éven át fedél nélkül állt. A templomot kontyolt, meredek nyeregtető fedí, nyugati végén csúcsos, négy fiatornyos huszártorony emelkedik, mellette a szoknyás, galériás, csúcsos XVIII. századi harangtorony áll.

Nagyszőlősen a történelmi vármegyeháza épületét, a Perényi-kastélyt csak autóbusból láttuk: siettünk a Péterfalvi Református Líceumba, ahol nagy szeretettel (és finom ebéddel) vártak ránk. De fontosabb volt a kapott lelki táplálék: Seres János esperes úr élő hittel átadott gondolatai. Elmondta, hogyan lett szó szerint nulla dollárból valahogy mégis iskolaépület. Bemutatta az iskolát, megosztotta velünk történetüket, küzdelmeiket és hitüket, töretlen bizodalmutat, mely minden személyes tragédia ellenére megmaradt. Ráadásul azokban a napokban „várták”, hogy az ukrán elnök aláírja-e a fenyegető nyelvtörvényt. (Sajnos néhány nap múlva beigazolódtott a félelem:

aláírta.) A megható találkozás után Beregszászon áthaladva a magyar határ felé kellett vennünk az irányt. Csöndesen utaztunk...

A határon átestünk a csomagok ellenőrzésén (épp sertéspestis járvány volt), majd sima, de késő estébe nyúló repüléssel hozott haza minket a pilótánk.

Nagy élmény volt ez az út, hitben, magyarságban, ismeretekben, összetartozásban megerősítő.

Az első 500

A KIÁLLÍTÁSRÓL A KURÁTOROK SZEMÉVEL

A KIÁLLÍTÁS HELYSZÍNE: Kecskeméti Katona József Múzeum Cifrapalota Kiállítóhelye, Kecskemét Rákóczi út 1.
LÁTOGATHATÓ **2017. december 22-ig, keddtől vasárnapig 10.00-17.00 óráig.**

Az első 500 – időutazás a reformációba címet adtuk november 30-án megnyílt kiállításunknak. Ez az optimista címadás utalás arra, hogy az első évszázadokat reményeink szerint még sok követi.

Muzeológusként egy kiállítás rendezése hálás szakmai feladat, melyhez szakirodalmi és tárgyangot gyűjtünk, kidolgozzuk a koncepcióját, a struktúrát, ami szerint felépül a kiállítás, megírjuk a forgatókönyvét. Vannak olyan tárlatok, amelyek már a téma felmerülésekor vagy később, a kutatás során közelebb kerülnek a rendezőkhöz. Ez egy ilyen téma. Szerethető és szívből jövő, értékekkel teli. Olyan, amellyel felüdülés volt foglalkozni. Múltat idéző, de jövőbe tekintő és példát adó. A két kurátor egyike református, a másikunk katolikus. Reformátusként belső indíttatás, katolikusként érdekes feladat a téma múzeumi megjelenítése, mely során kiegészítettük, kontrolláltuk egymást a mindenki számára világos,

felekezeti hovatartozástól függetlenül érthető, informatív tárlat megvalósítása érdekében.

Időutazásra hívjuk a látogatókat több évszázadnyi messzeségbe. Nehéz volt tárgyiasítani a témát, hiszen nem könnyű látványos, érdekes tárlatot varázsolni a reformációtörténetből. Különösen azért, mert leszűkítettük térbeli mozgásterünket, hiszen alapvetően a helyi egyházközség történetét akartuk „színre vinni”. A nehézség másik oka az volt, hogy a reformáció lényege a puritánság, így maga a bemutatott tárgyangot is az. Kiállításunkban a tárgyak nem sokaságukkal hatnak, hanem történeti, sokszor felbecsülhetetlen értékükkel, és ehhez igyekeztünk olyan látványvilágot teremteni, ami egyszerre méltó és elegáns, ugyanakkor nem statikus, aktivizálja a látogatókat, figyelemfelkeltő, korszerű és emlékeztető. Reméljük, elértük célunkat.

A Kecskeméti Katona József Múzeum kiállítással csatlakozik a Reformáció 500 Emlékéhez, így emlékezik meg e nagy jelentőségű egyház- és kultúrtörténeti évfordulóról. Kecskemét a magyar reformátusok egyik jelentős központja. A kiállítás elsősorban a kecskeméti reformáció történetét dolgozza fel, európai és országos kitekintéssel, az általánosan alkalmazott eszmetörténeti, művészettörténeti szempontok mellett alapvetően és elsősorban történeti néprajzi, „mikrotörténeti” megközelítéssel és módszerekkel.

A tárlat célja, hogy látványra varázsolja a történeteket, tárgyiasítsa, befogadhatóvá tegye a forrásokból ismert eseményeket. A látogatók többek között megnézhetik, amint Kecskeméti Végh Mihály főbíró házában 1564-ben egyezséget kötött a két felekezet, bepillanthatnak a reformátusok fatemplomába, meg tudhatják, mi volt a fizetsége a templom építõmestereinek, s rácsodálkozhatnak, kik éltek református hitben történelmi nagyjaink közül. A tárlat bemutatja azokat a reformátusokhoz kapcsolódó szokásokat, amelyek az emberi életfordulókat, a születést, a házasságkötést és a halált kísérték.

A kiállítás tárgyanyagának jelentős részét a Kecskeméti Református Egyházközség Könyvtára és Levéltára, valamint a Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Múzeuma biztosította.

„Az magyar népnek: ki ezt olvassa Próféták által szólt rígen néked az Isten” (Sylvester János)

A kiállítás legértékesebb tárgyai az első magyar nyelvű Bibliák. A reformáció anyanyelvükön szólt a hívekhez, s ez elemi erővel hatott a magyar nyelvű írásbeliségre. „Azki zsidóul, és görögül, és vígre diákul,

Szól vala rígen, szól néked az itt Magyarul.” (Sylvester) A magyar irodalmi művek zömét protestáns szerzők (a reformáció hatása alatt álló Tinódi Sebestyén, Szkhárosi Horvát András, Batizi András, Ilosvai Selymes Péter) írták, másrészt igen jelentősek a zsol-tárköltők (az evangélikus Sztárai Mihály, az unitárius Bogáti Fazekas Miklós és a református Szenci Molnár Albert) zsol-tárfordításai. 16. századi magyar nyelvű költészetünknek több mint harmada gyülekezeti ének. Különösen jelentősek a bibliafordítások.

Sylvester János *Új Testamentuma* az első, magyar földön, magyar nyelven nyomtatott könyv. Kiadását 1541-ben Nádasdy Tamás dunántúli főrend, királyi tanácsos fedezte. A sárvár-újszigeti nyomda második ma ismert terméke Joannes Strutius és Abádi Benedek nyomdász munkája. Sylvester a fordításnál Erasmus görög-latin szövegét vette alapul. Disztichonokban írta a magyar néphez szóló ajánlását is, elsőként alkalmazva nyelvünkön az időmértékes verselést. Testamentumát kétszer is kinyomtatták. A színes címlappal megjelent sorozatból ma már csak három ép példány található, az egyik épp Kecskeméten. A bemutatott példány Nádasdy Tamás feleségéé, Kanizsai Orsolyáé volt.

„*Szent Biblia ... Magyar nyelvre fordított egészen és wijonnan.*” Károli Gáspár Vizsolyi Bibliája az első magyar nyelvű teljes Biblia. A köztudat Károli Gáspár gönci lelkipásztor nevéhez köti, de a fordításban egy fordítói munkaközösség is közreműködött. Károli a fordításon kívül szerkesztett és lektorált is, ezzel alkotva egységes művet. Különlegessége a protestáns kánon által kiiktatott ószövetségi könyvek (Ezsd 3-4; Tóbiás, Judit, Bölcsesség, Jézus Sirách, Baruch, Makkabeusok I-III.) felvétele a kiadásba. A Biblia kiadását Felső-Magyarország református főurai támogatták, 1590-ben jelent meg. Mintegy 800 pél-

dányban készült, ma 51 példány ismert. A Vizsolyi Biblia a magyar kultúrörökség része. Évszázadokon keresztül használták; nyelve beleépült a népnyelvbe, sőt egységes irodalmi és köznyelvünk kialakulását is elősegítette.

Szenci Molnár Albert Szent Bibliája kapcsán tudjuk, hogy a fiatal Szenci a gönci iskola tanulójaként láthatta, ahogyan Károli Gáspár a bibliafordításon dolgozott, amint „a szent öreg” „nagy isteni félelemmel kezdett a bibliafordítás első kibocsátásához.” E Biblia javított változatát 1608-ban sikerült kiadnia (Hanau Biblia). Érdekessége, hogy a 150 genfi zsoltár hozzá van csatolva. 1500 példányban jelent meg, ma 58 példánya ismert.

A reformáció Kecskeméten

A reformáció 1517. október 31-én indult azzal, hogy Wittenbergben Luther Márton Ágoston-rendi szerzetes közzé tette a korabeli egyházi gyakorlatot bíráló 95 tételét. Országunkban már az 1518-as esztendőben megjelenik az új hit, azonban a mi régióinkban 1540-től számíthatjuk az evangélium által reformált dunamelléki egyházközösségek alakulását. Mohács után a világi és egyházi főhatalom megbénult, az alsó papság a reformáció felé fordult, a török pedig az általa ellenőrzött területeken nem tiltotta a protestantizmus terjedését. A prédikátorok szigorú erkölcsi felfogása a közemberek számára minta volt, amit az is erősített, hogy a nép nyelvén szóltak. A reformáció elterjedése robbanásszerű, alig negyed század műve volt. A 16. század végére a protestánsok már a lakosság 80-90 százalékát tették ki.

A reformáció kecskeméti megjelenésére három forrás világít rá: az egyik a török adóösszeírási jegyzék, a másik Agricola (Szántó/Mező) János verse (Wittenberg, 1563), a harmadik forrás első református anyakönyvünk. Kecskeméti Selymes János kezdi vezetni az első anyakönyvet, többek között bemásolja a

korábban keletkezett *Reformáció Historiáját, a Bibliák magyar nyelvre fordításának történetét, Kecskemét város és környékének reformációját, Kecskeméti református családok elősorolását és a kecskeméti lelkészek jegyzékét.*

16. sz. közepén Kecskemét magánföldesúri tulajdonban van, birtokosai távol élnek. A török hódoltság része, az elnéptelenedett falvak határait külterjes állattartásra pusztaként bérli. Adózik a töröknek, a németnek, a földesúrnak és az egyháznak is.

1540-től megalakulnak a dunamelléki református egyházközösségek: Buda, Pest, Vác, Tolna, Gyöngyös, Jászberény, Cegléd, Kőrös, Kecskemét.

A török vallási toleranciája segíti az új hit terjedését. „... a török igazgatás alatt szabadon hirdettetik az evangelium ..., mert jóllehet az erre való lakosok testiképpen szolgálnak, de bizony nekik nagy mértékben tündöklök az evangelium..., melyet a mi királyaink, ha ezen részek hatalmunkban volnának, tűzzel-vassal akadályoznának.” (Torda Zsigmond, 1546)

Szintén ebben az évben az első török adóösszeírási jegyzékben (az 1559-esnek ez az alapja) a női Márton pap említése a kecskeméti reformációra való első utalás. Ekkoriban a városban ígét hirdető reformátorok: Batizi Bálint, Skarica Máté, Sztárai Mihály, Szegedi Kis István. Utóbbi *Theologiae Sincerae* c. műve a kiállítás egyik darabja, a helvét reformáció első teológiai rendszerezése dogmatikai, etikai és egyházigazgatási tárgykörben.

1548-ban Szántó János, Cika Ferenc és Abas/Apáti/Pap Sebestyén kecskeméti ifjak a budai pasától háromszor kérnek engedélyt az új hit terjesztésére, mert a város vezetése elúzi, bebörtönzi őket. Végül a Homoki kápolnában hirdethetik az ígét. 1563-ban Agricola János a Wittenbergből hazainduló diáktársának, Cika Benedeknek szánt búcsúversében írja meg a három ifjú történetét.

Az egyik legjelentősebb esemény Végh Mihály főbíró házában történik 1564-ben. Egyezséget kötnek „az *pá-pista Kőrösztényök*” és a „*Luter Kőrösztényök*”, misze-

...kötet...
...templom...
...előki egy...
...
Az 1870-es tized
építést tervez
kecskeméti külv
Kovács István r
pater a ferences
A város vezetése
felelőzt reform
tagjai közül.
Kecskemét város
tázaft. Bert. A.
Kovács István r
ltek.
Vahot Imre 1853
érdemei a kec
magaviselete, m
mellyel a külön
keresztény szerz
százados szoká
katholikus, más f
Egyesülési jele
19. század végé
Böröcske templom
görögkelti tem
tornyja hirdetik is
Nagyménkán is t
éyottmúzeumát.
máta...

rint a kőtemplom a régi hiten lévőké marad, a reformáció hívei pedig ugyanazon templom kerítésén belül fatemplomot építenek. Az egyezséglevél 17. század végi átirata maradt fenn: *„Mi kik vagyunk Kecskeméti esküt Bírák és polgárok pápista hitön valók, Tamás Orbán, Vágh Páll, Somody Dömötör, Pocz János, Ágoston János és mind a pápista Körösztényöknkel egygyetömben, adgyuk tuttára mindönöknek e mi levelünket, kik láttyák és olvassák, hogy az minémű dlgunk volt az Luter Körösztényöknkel az öreg kő Templom felől, egyaránt Igy egygyesöttünk meg, mind az Váras képében, hogy az öreg kő Templomot nekünk engették, Illyen módon, hogy míglen két feléleszönk, és Valaki ő közűlök Törvényyel keresnéje a Templomot, annak ezör forint kötelét Vetöttük egymás között, Annak fölötte más szörzésünk ez, hogy eddig való Szó beszéd ez két féle nép között, Szitok és egyéb egymáshoz Való szó, az mind létetöt, hogy abból senki egymást ne kereshesse, se Törvénynyel se egyéb képpen, Ez szörzésnek és ez dolognak bizonyágára attuk ez mi levelünket, kit az váras pecsétivel meg erőssítöttünk, Ez levél Kecskemétön költ Végh Mihály feő Bíró házánál, husvét nap után való első Szerdán, Tizön egy óra koron Anno domini 1564.”*

S felvetődik a kérdés, ki is volt valójában Kecskeméti Végh Mihály? Az a diák, aki 1521-ben Krakóban tanult? Az a főbíró, akinek házában a lutheránusok és a katolikusok egyezséget kötöttek? Az a prédikátor, aki a régi zsoltáros könyv 55. énekét, a dávidi zsoltár magyar viszonyokra alkalmazott, aktualizált parafrázisát megírta 1560 körül? Azonos a három személy? Ha nem, a prédikátor Mihály a főbíró családjából származott? Ki szerezte az 55. zsoltárt? A tanult diák – későbbi prédikátor – vagy a főbíró, akinek a közreműködésével létrejött egyezség szövege nagyban hasonlít az énekre?

A kecskeméti lutheránusok az 1567-es debreceni zsinaton Kálvin tanai, a Második Helvét Hitvallás mellett kötelezik el magukat. Közben a várost sorra érik a csapások, egyik legfájóbb az 1585-ben dúló

nagy pestisjárvány. A reformátusok első ismert iskolarektorát 1597-ből ismerjük Veresmarti Mihály néven, sőt 1653-ban már egy református könyvtárról is említést tesznek.

A következő évek újabb csapásokat hoznak. Az 1678. évi pestis 2570 kecskeméti áldozatot követelt. A kiállításban Kormáromi Csipkés György *Pestis Pestise* című kötete a pestisjárványok idején elmondott prédikációkat tartalmazza. Komáromi szerint a pestis önmagában nem ragályos, mert *„a bölcs és megvizsgálhatatlan tanácsú Isten ragasztja ahhoz, akihez ragasztani akarja... minden külső ok és alkalmazhatóság nélkül.”*

1678-ban Lenti János lelkész paplakát felgyújtották, a városra is átterjedő tűzvészben a templom is leég, ettől kezdve a temetőben, a kántorháznál, a leégett templom helyén tartják az istentiszteleteket. 1680-ban újabb egyezség születik a katolikusokkal, miszerint a reformátusok a kőkerítésen kívül építenek maguknak új templomot.

„Mi Kecskeméth Varosságában Lakozó Calvinista renden Lévo kereszténynek mindenikh valakik ez Contractualis levelünket lattyak olvassak es olvastatni hallyák [...] Adgyuk értékre minden méltóságos és Tekintetes Nagos Uraknak [...] hogy minek utána az Úr In szegény városunkat az emésztő Tűz általl el pusztította volna kibem mind az két Templomot az mellyek egy Czinteremben lévén megh égtenek volna az Calvinistáké fábull lévén építetve mind földigh leéget volna Annak utánna Tekintetes es Nagos Kohári István Urunk [...] intet Szép beszédével és Tanácsával Tanjot minket arra Ugy mint Calvinistakat hogy abbul az Czinterembüll kimennyünk, és másutt apitsunk Templomot az jó békességnek és öröké meghmaradó egygyességnek megh maradására [...] Cuintermet mint egészlen oda engedönk az Pápista Urainknak megh másolhatatlanull...

Biró György, Nagy István. Kalocsa Jan/os/, Sarköti páll, László Deák, Biro Jan/os/, Cseh György, Kőrös Jan/os/...”
A katolikus gróf Koháry István földesúr engedélyt

ad kőtemplom építésére kártalanítás elrendelésével. „...A mely Templomot jó tedzésemből edgyas között való jó bekessegre, és edgyessegre nezeve keztek epiteni, nyakát szakasztván az reghi gyűlölségnek és veszekedesnek az Papista Czinterembül való kiköltözésekkel. [...] azközöttük költ Contrastusuknak erejével az Pápista hiten lévőktül az Calvinista Czinterem felének építéséért két ezer Tallér summa pénzt felvett Parancsolom az Contractusokban meg irt birsagh alatt hogy ez irant mind két részrül testimonialis levelek kellyenek...”

A protestáns Wesselényi Pál kuruc vezér, a város másik földesura is megerősíti a megegyezést. Továbbá IV. Mohamad szultán is engedélyt ad a budai pasához címezve: „...vígázzatok, hogy ezen hitetlenek templomépítés színe alatt palánkot és várat ne építsenek.” A református követek török „közbenjárók” kenőpénzének „ozsorájára” 669 arany kölcsönt vettek fel. Az új kőtemplom 1680–83 között a hívek adományából épül meg.

Eközben a város többi polgárához hasonlóan a reformátusok terhei is elviselhetetlenné nőnek. Az 1683–1699 között zajló török elleni felszabadító háború s a közben pusztító pestisek (1682, 1691) mérhetetlen szenvedést hoznak a kecskemétiekre. A németeknek évente 200 000 forintot, hosszúfuvarhoz 60 embert, 30 szekeret, 120 ökröt, hadélelmezésként élelmet, abrakot, szénát s naponta katonánként 5 krajcárt, a korrump tiszteknek discretiot, azaz „figyelmességet”, az Udvar által kivetett különadókat, tűzifát – aminek teljesítésére 60 aranyért bérelnek erdőt – kell beszo­l­gáltatniuk. Általánosak a német tisztek túlkapásai. Emellett adóznak a töröknek, tizedet fizetnek, s földesúri adót szolgáltatnak.

A Rákóczi-szabadságharc első évében 700 kecskeméti lelkesen, önként beáll a kuruc seregbe. Az 1703–1711 közötti időszak azonban minden korábbit meghaladó teherrel jár, a kuruc, labanc és rác egyaránt sarcolja Kecskemétet. Elrabolt nyájak, gulyák, ménesek. A katonaállítási kötelezettség évente több száz kecs-

keméti férfit érint. 1705-ben ráadásul a felperzselt föld taktikáját alkalmazva kiürítési parancsot ad a kuruc. A kecskemétiak ennek ugyan ellenállnak, de a város harmada megsemmisül. 1707-ben jön el az egyik letragikusabb esemény a város történetében, a fegyvertelenek elleni rác vérengzés. 696 kecskeméti legyilkolnak, 155 főt rabságba hurcolnak, közülük minden negyedik meghal. Az anyagi kár: 899 ökör, 562 ló, 300 marha, 88 kocsi, 126 szekér, 90 leégett ház és 9 malom. Egy szemtanú labanc szavaival: „fél évszázados katonáskodásának ideje alatt sokat tapasztalt, de hasonlót iszonyatosságokat nem.”

1709-ben pestis, 1718-ban 500 házat felemészítő tűzvész, 1723-ban hatalmas orkán pusztít, 1727-ben újabb 100 ház ég le tűzvészben. Az egy évtized múlva kitört tűzvész gyújtogatói a források szerint „megfogattak, egy a tortura alatt meghalt, kettő Pestre vetetett.” Az évszázad egyik legnagyobb pestisében (1739) 4524 kecskeméti áldozat lelte halálát. S mindezek ellenére az élet nem állt meg, a csapások közepette is erős maradt mind a kecskemétiak közössége, mind a református egyház. 1712-ben Veresmarti Lázi Péter el kezdi vezetni az első anyakönyvet (bemásolja Kecskeméti Selymes János kézíratait is), s 1741-ben szertárral, könyvtárral, auditóriummal tervezett új iskolaépület emelnek az Ókollégium helyén, mely már 1750-ben leválik a debreceni kollégiumról. Igen értékes forrásunk Nagy István helyi születésű iskola-rektor kecskeméti iskola- és kultúrtörténeti munkája, a Kecskeméti Helikon 1826-ból.

Az évszázad második fele ismét csapások sorát hozza. Néhány évtized alatt hét tűzvészben összesen 2169 lakóház semmisül meg. A legsúlyosabb az 1794. évi tűz volt, majd ezer ház és 20 malom veszett oda. 1819-ben a lakóházak mellett két templom, hét malom, egy patika, két kaszárnya s a városháza is leégett.

A 19. században új lendületet kap a református egyház is, 1830–1834 között megépül az Ókollégium, mely 1835-től líceumi rangot kap. Ám a harmincas évek újabb vészt hoznak, a rettegett kolerát, ami

többször (1831, 1836, 1849) végigsöpör a városon több ezer áldozatot követelve.

1870-től Kecskemét önálló törvényhatóságú város, a századforduló pedig addig nem látott impozáns, gyors fejlődést hoz. A református egyház megerősödve lép ebbe a fejlődési folyamatba, 1911-ben megkezdődik a szecessziós Újkollégium építése. Fedezete államsegély és 1 millió korona kölcsön, tervezői Mende Valér építész és Dombi Lajos gimnáziumi rajz- és művészettörténet tanár. 1924-ben a Jogakadémia átköltözik az Újkollégiumból az Ókollégiumba, helyén Leánylíceum indul. Néhány év múlva (1929) időszerűnek és szükségesnek ítélik az Újkollégium bővítését, a Tanítóképző pedig átköltözik az Újkollégiumból a Kaszap utcára (1930).

A második világháború és a Rákosi-hatalomátvétel hosszú időre megakasztja ezt a nagy ívű fejlődést. Az államosítás során a református és piarista iskola összevonásával létrehozzák a Katona József Gimnáziumot.

1983-ban az Újkollégiumban megalakul a Ráday Múzeum, mely 2003-ban költözik az Ókollégiumba. A rendszerváltás után, 1991-ben újraindul a református gimnáziumi oktatás, 1994-ben pedig a református általános iskolai oktatás. Nagy eredménye az egyházköztség legújabb kori történetének a 2004-ben megépült, Újkollégiumot bővítő szárny.

„Az Asztalost ismét megfogatuk, az egész Templomot székkal Tele csinálja.”

Külön termet szenteltünk azon források, dokumentumok bemutatásának, melyek a hivatalos bejegyzések mellett a korabeli élet, a mindennapok valóságát is megőrizték, egyben érdekes történeti néprajzi adatokat szolgáltatnak. A templomépítések körülményeit különösen gazdag forrásanyag őrzi, a közösség életében betöltött szerepe, a munkálatok nagysága és a hívek áldozatvállalásának arányai miatt is.

A kecskeméti református templom építésére megfogadott mesteremberek kilétét, fizetségét megőrizték a Gondnoki naplók. A kőművesmunkát Kőműves András, László és Máté vállalta Debrecenből, 1680-ban. *„Mi Dönröczön várossában lakók nevek szerint kőműves András kőműves László és kőműves Mathé Adgiuk emlékeztül az kiknek illik [...] az kecskeméti reformata Ekliesianak fogattunk Föl hogy újonnan kűből egy Templomott építünk [...] alkottunk megh ött száz Tallérokban hatt par szattján chizmakban három vevh fejel abakban es három vevh Török vasznokban, mgunk mellé vévén három mestör legeniökett [...] illen embörseges embörök előtt ugy mint Sárközi pall Taár Giörgi es Kjrli Istvan”.* Fizetségük 500 tallér, 6 pár szattján csizma, 3 vég abaposztó, 3 vég törökvászon volt.

A téglavető Varga Mihály szintén debreceni volt, ugyanabban az évben bízta meg az egyházköztség. Fizetsége 1 kemence tégláért 6 garas, 6000 tégláért 22 tallér 1 garas. 1683-ban 1000 tégláért 3 forint és heti 1 icce bor legényenként.

Az építőkövet kővágó rácsok „vágta” Kőbányán, amiért pénzt, 6 pár csizmát, 6 vég abaposztót alkudtak ki. Ahogy a naplókba feljegyezték a kecskemétiak, *„Pestre küldöttük az Györgyöt, az kű bányában.”*

A fuvaros munkát kecskemétiak és vidékiek vegyesen vállaltak. A zsidókat például gombaiak, monoriak, újfaluasiak szállították. A fát szállítóknak 100 garas, a dunai úszatóknak 80 garas járt. *„Adtunk kezökben Száz Garasokat szekeresök fogadni”*

Ács András „öreg mestör” vállalta az ács munkákat 1682-ben 200 tallér, 6 fertály búza, 4 vég aba és 6 pár csizma fejében.

Üveges András Sárról, Üveges Márton, Imre és Péter Rozsnyóról vállalta a templom ablaküvegeinek elkészítését egy 1683-as bejegyzés szerint 76 tallérért és „illendő” ételért, italért.

Egy püspöki harangöntő felfogadására is vannak adatok 1684-ben, de kilétét nem őrizte meg a forrás.

Az építkezést a hívek adományaiból fizették. A hívek

áldozatvállalása „*a menny Istenének Házáért*” erőn felüli és példaértékű volt. A források jórészt megőrizték az adakozók nevét s adományait. Például Tankó Dániel gulyása egy borjút, János béres 2 garast, Kállai László gulyása, Gyurka 7 garast, Kecskemét városa marhákat, juhokat, Csikai András két hizott ökröt, Bekő András testamentumban szőlőföldet, Kovács Máté szénát, egy ismeretlen farkas- és rókabőrt, Böcze Mihály két borjút, Halas városa egy egész birkanyáját ajánlott fel.

Szana Pál „*atta két Tehenét, 42 Garason attuk el*”, Korda György „*atta Tehenét, 20 Garason attuk el*”. Sokan pénzzel támogatták a nemes ügyet, I. Rákóczi György harangot küldött, Kajali András 10 szekér fát a téglaegetéshez.

A tárlat felvonultatja azokat a magyar tudósokat, politikusokat, művészeket, írókat is,

akik nem arról lettek híresek, hogy reformátusok voltak, hanem egyéb területen kifejtett munkásságuk miatt, de életük, erkölcsiségük meghatározó eleme volt református hitük.

Apáczai Csere János kálvinista teológus, a tudományok első magyar összegzője, a *Magyar Encyclopaedia* megalkotója például székely szabad paraszti református családba született 1625-ben.

Református erdélyi fejedelemként I. Apafi Mihály figyelmet fordított a nép erkölcsiségére, rendelkezett az egyház védelméről, és református hite mellett jóindulattal viseltetett a nem református egyházak iránt. Rákóczi Zsigmond erdélyi fejedelem, a korabeli Magyarország egyik leggazdagabb főura, a Rákóczi-család hatalmának megalapozója is hithű református volt. Ő támogatta Károli Gáspár bibliafordításának megjelentetését.

Rendkívüli műveltségével kiemelkedik kortársai közül – különösen nőként – a református egyházat

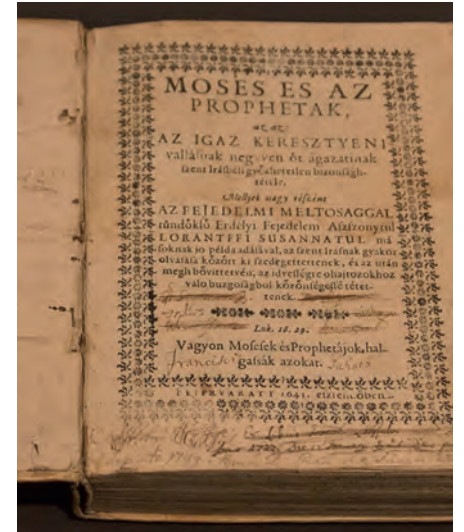
gyámolító Lorántffy Zsuzsanna, I. Rákóczi György erdélyi fejedelem felesége, a későbbi II. Rákóczi Ferenc nagyanyja. Öt gyermeket hozott világra, de csak György és Zsigmond maradt életben. Zsuzsanna asszony gyógynövényekkel gyógyított, az udvarában készült hímzésekkel az egyházat gyarapította. Két műve is megjelent nyomtatásban.

Árva Bethlen Katának szomorúbb sors jutott. Anyja 1717-ben a református hitben elmélyült leányát katolikus mostohafiához kényszerítette feleségül. Férje két év múlva meghalt, s a 22 éves özvegy férjhez ment gróf Teleki Józsefhez, akivel annak haláláig éltek egyetértésben. Azután nevezte magát Árva Bethlen Katának, amikor elvesztette két férjét, a két házasságból született hat gyermeke közül négy meghalt, kettőt pedig erőszakkal vettek el tőle. A Bécsi Udvar katonai karhatalmat rendelt ki a gyerekek elvételére, hogy azok katolikus hitben nevelkedjenek. Korának híres gyógyítója volt, pénzét református templomok és iskolák építésére, szegény diákok iskoláztatására, könyvek megjelentetésére költötte.

Balassi Bálint 16. században élt költő, törökverő nemes 18 évesen lefordította németből egy lutheránus prédikátor könyvét, a *Beteg lelkeknek való füves kertecskét*, amelyet Krakkóban ki is nyomtattak.

Csokonai Vitéz Mihálynak, a magyar irodalom egyik legjelentősebb költőjének édesapja református főiskolai tanár volt, s fiát, Csokonait is professzornak nevezték ki szülővárosában, Debrecenben.

Nemzeti himnuszunk költője, Kölcsey Ferenc is református vallású volt, ahogy Móricz Zsigmond, a 20. századi realista prózairodalom legismertebb alakja is. Édesanyja református lelkész leánya, édesapja ötholdas parasztember. Móricz a Debreceni Református Kollégiumban és Sárospatakon tanult, majd Debrecenben református teológiát hallgatott. Arany János hívő református családba született, szegény, földművelő szülők gyermekeként. 1851 és 1860 között pedig a nagykőrösi református gimnázium tanára volt.

Ady Endre Szatmárban, elszegényedett nemesi családban született, édesapja kisparaszti gazdálkodó, édesanyja református lelkipásztorok leszármazottja volt. A kálvinizmushoz kötődő gyermekkori hite után az ifjúkor istentagadása következett, majd felnőttként szabad gondolkodónak minősítette magát Istenhez fűződő viszonyában.

Bolyai Farkas 19. századi matematikus a nemeuklideszi geometriák előfutára, aki évtizedekig dolgozott a marosvásárhelyi református kollégium matematika-, fizika- és kémiaprofesszoraként. Leghíresebb tanítványa saját fia, Bolyai János volt, az egyik legjelentősebb magyar matematikus, a „geometria Kopernikusza”. Megalkotta a nemeuklideszi geometriát, a 20. századi fizika elméletei alapját.

Kevesen tudják, hogy Kandó Kálmán, a villamos vasúti motorok, többfázisú váltóáramú motorok, felsővezetékek kidolgozója a Budapest-Angyalföldi Református Egyházközség templomépítési bizottságának is tagja volt.

Ahogy az is kevésbé ismert, hogy Szent-Györgyi Albert Nobel-díjas magyar orvos, a C-vitamin és P-vitamin felfedezője református volt. Az is eltörpül tudományos eredményei mellett, hogy az első világháborúban katonarvosként harcolt, a második világháborúban pedig a kiugrási kísérlet egyik szervezője volt. 1945–1947 között nemzetgyűlési képviselő.

A feltalálók sorában meg kell említeni a robbanásmentes gyufa feltalálóját, az akkor 19 éves Irinyi Jánost is, aki református nemesi családból származott a 19. század elején. Találmányát rossz üzleti érzékkel eladta egy gyufagyárosnak. Az 1848–49-es szabadságharcban Kossuth az ágyúöntés és puskaporgyártás irányításával bízta meg. A szabadságharc bukása után börtönbüntetésre ítélték. Természetesen öccse, Irinyi József hírlapíró, országgyűlési képviselő is református neveltetést kapott. Az 1848-as pesti forradalomban az ő javaslatára foglalták össze a követeléseket 12 pontba. Jókai Mór, szintén a márciusi ifjak egyike, a legtermékenyebb magyar regényíró, reformátusként a

pápai református kollégiumban tanult – itt kötött barátságot Petőfi Sándorral – majd a kecskeméti Jogakadémia hallgatója lett.

Gróf Tisza István miniszterelnök, Tisza Kálmán korábbi miniszterelnök fia anyai ágon a tiszántúli református egyházkerület főgondnokának unokája volt. Őt magát is megválasztották a dunántúli református egyházkerület főgondnokává.

Vitéz nagybányai Horthy Miklós 1909–1914 között Ferenc József szárnysegédje, ellentengernagyként a flotta utolsó főparancsnoka, a világháború végén altengernagy, 1920. március 1-jétől 1944. október 16-ig a Magyar Királyság kormányzója. S nem utolsósorban hitét tartó református.

Horthyhoz hasonlóan Nagyatádi Szabó István is református családba született, de ő parasztcsaládba. A magyar parlament történetének első paraszti származású képviselője, 1920-ban az ország legnépszerűbb politikusa. A nevével jelzett földreform megvalósításáért földművelési miniszterként a nagybirtokos lobb ellenállása miatt minimális eredményt hozó küzdelmet folytatott. *„Mindig nélkülözések között éltem; ha az időm engedte, erdőirtásban és napszám-ban dolgoztam másoknak...”*

Nagy Imre szintén szegényparaszti református családból származott, édesapja uradalmi cseléd, édesanyja cselédlány volt. 1953 és 1955 között, valamint az 1956-os forradalom alatt a Minisztertanács elnöke. A forradalomban betöltött szerepéért halálra ítélték, és kivégezték. Veje református lelkész volt.

Tildy Zoltán politikusi pályája előtt református lelkészként szolgált Szennán, Tahitótfaluban, illetve Szeghalmon. 1945. november 15-től 1946. február 1-jéig miniszterelnök, a királyság megszűnésével hazánk államfője. A kommunisták lemondatták, majd nyolc évig házi őrizetben tartották. 1956. október 26. és november 4. között a Nagy Imre-kormány miniszterelnök-helyettese volt, a forradalom bukása után hat év börtönre ítélték.

Bibó István ősei is értelmiségi református közne-

mesek voltak Kiskunhalason. 1956-ban a harmadik Nagy Imre-kormány államminisztere, a Parlamentből felhívást intézett a magyarokhoz és a világhoz: *„a megszálló hadsereget vagy az általa esetleg felállított bábkormányt törvényes felsőségnek ne tekintse, s vele szemben a passzív ellenállás összes fegyvereivel éljen”*. 1958-ban életfogytiglani börtönre ítélték, 1963-ban amnesztiával szabadult.

Művészeink közül büszkén vállalta vallási hovatartozását Szeleczy Zita színésznő, aki 1936-tól 1944-ig 26 magyar film női főszerepét alakította. 1945-ben elhagyta az országot, a népbíróság távollétében koholt vádak alapján elítélte. 1993-ban a Legfelsőbb Bíróság rehabilitációban részesítette. Pécsi Sándor szülei Trianon után a Felvidékről menekült magyar nemesemberek voltak. Diákként nyolc évig a Sárospataki Református Kollégiumban tanult, református lelkész szeretett volna lenni, végül mégis színésznek tanult. Református vallású volt Turay Ida színésznő is, aki naivaként aratott sikereket. Az 1956-os forradalom idején férjével, a színműíró Békeffi Istvánnal elhagyták az országot. Tizennyolc év távollét után tértek haza. Cserhalmi György, a Nemzet Színésze felváltatlan nem egyházi közegben gyakorolja a vallását. Szavaival: *„Annyira református nevelést kaptam, hogy gyermekkoromban a lágymányosi Károli Gáspár térre jártam Sebestyén Andor bácsihoz vasárnapi iskolába, rövid nadrágban, magas szárú cipőben. Nagyon édes felesége – egy nagymama típusú anyóka – mindig adott nekünk süteményt, tejet meg kakaót, akkor ez ritkaság volt. ... református vallásos nevelést kaptam, konfirmáltam is ... Nagypám evangélikus kántortanító volt Mogyoródon ...”*

Kecskeméten Lestár Péter református nemesi család leszármazottjaként, polgármesterként szolgálta a város érdekeit 1880-tól haláláig. Polgármestersége idején épült a színház, a városháza és a városközpont több nagy épülete, a fülöpszállási és a tiszauji vasúti szárnyvonat. Sándor István pályafutását Lestár mellett kezdte, majd Kada Elek mellett folytatta.

Az „aranykor” városépítő tevékenységében nagy szerepet játszott (Rákóczi út, Művésztelep, Újkollégium, Iparos Otthon stb.) A református egyháztanács tagjaként is köztisztelőnek örvendett. Támogatta a kecskeméti mozi létrejöttét, múzeumépítési terveit a történelem viharai hiúsították meg, az első világháború évei és az azt követő zavaros időszak miatt pedig csak néhány tervét tudta megvalósítani: Kada Gyermekeotthon, leánykereskedelmi iskola, hat tanyai iskola, Központi Szeszfőzde, pályaudvar bővítési terve.

A kiállítás egyik legfőbb üzenete, hogy Kecskemét a vallási türelem példaértékű helyszíne.

Katolikus és protestáns lakóit évszázadokon át a békés egymás mellett élés és egymáshoz való jóindulat jellemezte.

A 16. század közepén Kecskemét egyetlen templomát, az „öreg kő templom”-ot közösen használták a katolikusok és az új hit követői. Ugyanazon templomban, de különböző napszakban volt mise és prédikáció. Bírságot szabtak ki arra, aki vallásáért a másikat csúfolta vagy bántalmazta.

1564-ben egyezséget kötöttek a két egyház hívei a főbíró házában. A kőtemplomot a katolikusok használták tovább, a reformátusok a templomkerítésen belül építették föl fatemplomukat. A város lakói békességben éltek egymás mellett és gyakorolták vallásukat. Az 1678-as tűzvészben megsemmisült fatemplom helyett a kálvinisták új templom építését tervezték. Mivel nemcsak Koháry István földesúri támogatását kérték, hanem a szultánhoz is követséget küldtek, a gróf hazaárulással vádolta meg őket. Gérard páter, a ferences rendfőnök sietett a segítségükre, és enyhítette meg haragját.

A város vezetésében is egyensúlyt tartottak, a tanács tagjai felerészről katolikusok, felerészről reformátusok

voltak, a bírót is fölváltva választották a két felekezet tagjai közül.

Kecskemét városa ügyelt arra, hogy a két egyháznak egyformán juttasson földet, tűzifát, bort. Az eljárás szigorúan büntette a békétlenkedőket. 1713-ban Kovács István a református templomba süvegeben ment be, ezért pálcabüntetésre ítélték.

Vahot Imre 1853-ban így írt Kecskemét felekezeteiről: *„E helyen különös említést érdemel a kecskeméti népnek azon érettséget, s higgadtságot tanúsító magaviselete, melynél fogva vallásos ügyeit intézi, s azon szép kölcsönös türelem, mellyel a külön hitfelekezetek egymás irányában viseltetnek. ...Ezen valódi keresztény szeretet- és kegyeleten alapuló egyetértésből származik azon helybeli százados szokás, miszerint az egész városi tisztviselőségnek fele romai katolikus, más fele református egyénéből áll.”* Egyedülálló jelenség, hogy a tágabban vett főtéren öt vallás temploma épült fel a 19. század végére. Három katolikus templom: Szent Miklós templom (14. század), piarista templom (1730), nagytemplom (1791), református templom (1684) görögkeleti templom (1829), evangélikus templom (1863), zsinagóga (1871) tornyai hirdetik Isten dicsőségét.

Napjainkban is tapasztalhatjuk a város felekezetei között a folyamatos és élő együttműködést. Az ökumenikus imahét a keresztyén egyházak világszerte közös imahete, amelyet minden év január végén tartanak. Kecskeméten minden évben más vallás templomát jelölik ki az imahét helyszínéül, és naponta más felekezet lelkésze prédikál a templomban. Az egyházi iskolák diákjai évente a református templomban gyűlnek össze ifjúsági áhítatra. Rendszeresek az ökumenikus házasságkötések, anyagi támogatással egymás közösségeit segítik. A városi rendezvényeket, megemlékezéseket a lelkészek közös imája, áldása kíséri. Az évszázadokra és generációkra visszanyúló hagyomány, egymás hitének tiszteletben tartása kiemelkedően fontos örökség. Legyen követendő példa az eljövendő nemzedékeknek, hiszen e város lakói már

bizonyították: összefogással és egymás segítségével nagy dolgok vihetők végbe.

A reformáció hatása

messze túlmutat egyházi mivoltán. A reformáció kovásza volt a nemzettudat erősítésének, segítette a nemzeti történelemszemlélet fejlődését, a nemzeti nyelv kialakulását, a magyar nyelvű írásbeliséget és vitakultúrát, a magyar zenekultúrát. Lendületet adott a könyvnyomtatásnak, a természettudományok fejlődésének, jól megfért a tudományos gondolkodás mellett. Zászlajára tűzte a nép írni-olvasni tanítását, iskolák alapítását. A demokrácia gyökereit is kereszthetjük benne, érdeme a demokratikus közösségek elismerése, de a protestáns etika és vállalkozó szellem meghonosítása, a tisztességes kamat követelménye is.

A kiállítás a Kecskeméti Katona József Múzeum Cifrapalota Kiállítóhelye földszintjén öt teremben várja a látogatókat. Kurátorai Szabóné Bognár Anikó és Dr. Végh Katalin, társrendezője Bán Magdolna.

TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ IGAZSÁGÜGYI MINISZTER KÖSZÖNTŐJE A MEGNYITÓ ÜNNEPSÉGEN

Tisztelt Ünneplő Közönség!

Mindig örömmel jövök Kecskemét városába, mert kicsit hazajövök. Édesapám a kecskeméti jogakadémia tanult a két világháború között, a trianoni békediktátum után került Pozsonyból Kecskemétre, hogy jogi tanulmányait itt kezdje meg. Itt lakott a kollégiumban. Édesapám mindig szívesen beszélt Dezső Gyuláról, a magánjog professzoráról, aki egyben a Kecskeméti Református Egyesület alelnökéeként is tevékenykedett. Édesapám visszaemlékezésében azt is fontosnak tartotta, hogy megidézzék Dezső Gyula 1939-ben elhangzott beszédét, mely szerint *„hinnünk kell, hogy minden párt és minden pártvezér őszinte szívvel akarja szolgálni hazáját, ha egyiknek meggyőződése homlokegyenest ellene is mond a másoknak”*. De ebben a városban tanított többek között Réthely Ferenc római jogot és Boér Elek kereskedelmi és perjogot. Mindketten neves jogászok és református hitvallásúak voltak.

Kecskemét városához köt az is, hogy két gyermekem is ebben a városban született, sőt a fiamat Szabó Gábor esperes keresztelte. Mint a Szegedi Tudományegyetem tanára oktattam is néhány éven keresztül Kecskeméten, hálás szívvel gondolok vissza Török Pista bácsira, akivel szoros munkakapcsolatban álltam.

Ma egy kiállítás megnyitójára kaptam meghívást. *Az első 500 – Időutazás a reformációba* a kiállítás címe. Engedjék meg, hogy néhány szóval szóljak a múltról

és a jelenről. Egy olyan egyházközség emlékeinek bemutatásakor, amely a török hódoltság idején egy erős katolikus identitású városban kezdte szervezni önmagát. Dacolva a város vezetőivel, Szántó Ambrus, Cyka Ferenc és Abas Sebestyén az 1540-es években a budai pasától kértek és kaptak engedélyt protestáns hitük gyakorlására. Magukkal hozva Szegedi Kis Istvánt, aki ceglédi lelkipásztorként először hirdette a reformáció hitelveit Kecskeméten. Számomra ennek a hitnek első hirdetői a szüleim voltak, akikre most is hálával gondolok.

A felkérést igazságügyi miniszterként és egyúttal protestáns keresztyénként kaptam. Szép kötelességemnek érzem, hogy e helyen is megemlékezzem hivatali elődömről, a mélyen hívó, lutheránus keresztyén Vladár Gáborról. Ő szívesen idézte Luther e mondását: *„Az a jogász, aki nem több, mint pusztán jogász, szerencsétlen alak.”*

Igazságügyi miniszterként tudatában vagyok nem csak a jogászság, de az állam és a jog korlátainak is. Néhány évtizede a szekularizáció diadalútja a nyugati kultúrkörben megállíthatatlannak tűnt. Vallás és hit egyfelől, állam és jogrend másfelől: vallom, hogy ezek egymás közti viszonyának alakulása a jövő egyik sorskérdése. A reformáció 500. évfordulóját ebben az összefüggésben szemlélem. Ennek kapcsán engedjék meg, hogy személyes véleményemet mondjam el

arról, mit gondolok ma az állam és a keresztény egyház viszonyáról. Ez a kérdés különösen foglalkoztat. Fiatalemberként tanúja voltam amint az egyházakat itthon nyíltan már nem üldözték ugyan, de kifinomult módszerekkel sok papot, lelkészt kényszerítettek kollaborálásra. Az igehirdetés szabadságát igyekeztek felszámolni. Tudom viszont azt is, hogy mindig voltak és lesznek megtörhetetlen és megvesztegethetetlen ellenállók, az Isten ígését nem lehet bilincsbe verni – írja Pál apostol. (1)

Egyház és állam kapcsolatát mind a mai napig a konfliktus és a párbeszéd dialektikája jellemezte. Ebből adódik az együttműködésre törekvés és ennek különféle történelmi, alkotmányos modelljei. Lehet paternalista az állam: ez valamiféle keresztény kurzust jelent, amelyben a hatalom védelmet kínál az egyházaknak, cserében viszont elvárja az együttműködést, politikájának megáldását vagy igazolását. Az állam helyezkedhet az intézményes közöny, az állam és az egyház hermetikus elválasztásának álláspontjára: ez a laicitás elve. Akadnak még mindig olyan – főként monarchikus – alkotmányok Európában, amelyekben egyes egyházak az államegyházhoz hasonló kiemelt jogállás nyomait őrzik. Van azután az egymástól elválasztott, független állam és egyház modellje, amely e kettő intézményesen garantált együttműködésére törekszik. A magyar Alaptörvény és a kapcsolódó sarkalatos törvények e felfogáshoz állnak legközelebb. Öröm számomra, hogy a Magyarországi Református Egyház és a Kormány között új együttműködési megállapodás jött létre, és ennek előkészítésében az Igazságügyi Minisztérium is aktívan részt vett.

Hölgyeim és Uraim!

Az egyház üzenete, próféciája, ahogyan Luther és Kálvin korában, ma sem zárkozhat be a templom falai közé. Ezért is fontosak az ilyen kiállítások és emlékezések, mint az Önöké. Az egyházaknak kell, hogy legyen véleménye értékekről, közjóról, morálról! Kell, hogy utat mutasson ebben a bizonytalan, sokszor

istentagadó világban! Az egyházi tanítás legyen példa mindazok számára, akik keresik az utat, a keskeny ösvényt. Az egyházi tanítás ne csak a dogmákra épüljön, hanem a ma emberéhez szóljon, és úgy legyen képes hirdetni az ígét. Ma különösen nagy az egyház felelőssége. Meg kell szólalnia olyan kérdésekben, amelyek bizonytalanságban tartják a világot. Ma olyan kihívások előtt állunk egy posztmodern társadalomban, mint a migráció, a klímaváltozás, a permanens technológiai forradalmak. Sokféle, összetett válaszokra, de iránytűre is szükségünk van. A globalizáció új esélyeket kínál és új kockázatokat hordoz: magával hozhatja az elidegenedést, az identitás elvesztését, illetve az identitás keresését. Az embernek – legyen hívő vagy hitetlen – szüksége van útmutatásra. Ilyen útmutatást ad a Biblia, a krisztusi tanítás. Ötszáz évvel ezelőtt reformátoraink szükségét érezték annak, hogy megszólaljanak az akkori társadalmakat foglalkoztató kérdésekben. Úgy vélem, ma is szükségünk van egyfajta XXI. századi reformációra. Kérdés, hogy tovább haladunk-e a szekularizáció útján, vagy képesek vagyunk a megújulásra? Hiszem és vallom, hogy ebben az egyházaknak komoly szerepet kell kapniuk. Szükségünk van arra, hogy papjaink, lelkészeink és minden keresztyén hívő a Biblia vezérfonalát követve választ keressen napjaink égető kérdéseire. Sokszor halljuk, hogy Európa elveszítette lelkét. Az egységes piac, a közös valuta, a négy nagy szabadság ideig-óráig lelkesíti a polgárokat. Ám eszmék és eszmények nélkül ez a lelkesedés az európai projekt iránt nem tarthat ki. „I have a dream” – mondta egy másik Martin Luther, és milyen igaza van: álmok nélkül nem élhet az ember. Az Önök hitvalló elődei is álmodtak egy protestáns közösséget, és ennek az álomnak az eredményeként előbb évtizedeken át együtt használták a város egyetlen kőtemplomát a katolikusokkal, mígnem 1564-ben létrejöhetett az önálló kecskeméti protestáns gyülekezet.

Az európai alkotmányszerződés szövegéből – talán a laicitás követelménye miatt – kimaradt Isten neve,

a keresztyén örökségre hivatkozás. A dokumentum azután két népszavazáson is megbukott, és nem lépett hatályba. Az új magyar alkotmány, a 2012. január 1-én hatályba lépett Alaptörvény más utat választ, amikor „elismeri a keresztyénység nemzetmegtartó szerepét”.⁽²⁾

Ötszáz évvel ezelőtt ritka szellemi pezsgés jellemezte Európát. Micsoda század lehetett az, amely egy Erasmus és egy Luther disputájával indult! A disputa célja a másik meggyőzése, végső soron legyőzése. A nyugati keresztyénység vallási egysége megbomlott. A reformáció politikai következményeit, a nyugati vallási megosztottságát sem Luther, sem Kálvin nem látta előre, még kevésbé óhajtották. Mindketten lelki-szellemi és nem politikai forradalmárok voltak. Fél évezred elteltével, ha Európa keresztyén lelkéről, keresztyén identitásáról beszélünk, akkor látjuk, hogy ez az identitás önmagában is plurális. Az alkotmányba foglalt „nemzetmegtartó” keresztyénység Magyarországon is egyszerre katolikus, református, evangélikus, unitárius, baptista és még sorolhatnám... Ez a sokszínűség ma már a béke és nem a viszály forrása. Ez lehet a keresztyén Európa jövőbeni identitása is: megtanítani a következő nemzedékeket arra, hogyan lehet meghaladni a felekezetek, vallások és nemzetállamok közötti konfliktusokat, és hogyan lehet ehelyett a sokszínűséget a béke, a szabadság,

az egység és az igazságosság szolgálatába állítani. Disputa helyett dialógus, amelyben a cél immár nem a másik fél meggyőzése vagy legyőzése, hanem a közös keresése a másik identitásának megismerése és tiszteletben tartása mellett.

Nem a miniszternek, kormánynak, politikusnak kell megmondania, mi a keresztyénység, vagy hogyan éljenek a 21. századi keresztyének. A mi dolgunk az, hogy az állam és az egyház közötti összhang kibontakozásához biztosítsuk a jó alkotmányos kereteket, a jó jogalkotást és jogalkalmazást. Amint azt Kálvin az INSTITUTIO-ban (3) a keresztyén szabadságról írta: „*Abban van a törvény feladata, hogy őket az ő hivatásukra figyelmeztetve, a szentség és feddhetetlenség gyakorlására ösztönözze... hogy a lelkiismeret ne a törvény kényszerítő szükségéből engedelmeskedjék*”. Mindehhez legfőképpen alázat kell. Az a felismerés, amelyre Luther Márton, a nagy reformátor élete végén eljutott. Halála előtt egy nappal jegyezték fel tőle ezt a mondatot: „*Koldusok vagyunk. Hoc est verum (ez az igazság).*”

Köszönöm megtisztelő figyelmüket, a kiállítást megnyitom, legyenek büszkék hitvalló elődeikre, és ápolják örökségüket.

Soli Deo Gloria!

HIVATKOZÁSOK

- (1) Vö. 2Tim 2,9
- (2) Alaptörvény, Nemzeti hitvallás
- (3) KÁLVIN János: *A keresztyén vallás alapvonalai. (Institutio religionis christianae)*. Budapest, 1903, Magyar Protestáns Irodalmi Társaság.

Protestáns iskolatörténeti mozaik

A KIÁLLÍTÁS MEGNYITÓ BESZÉDE

Áldás, békesség!

Tisztelettel köszöntöm a megjelenteket a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat nevében.

Nagy kiváltság számomra, hogy a reformáció 500. évfordulójának tiszteletére megrendezett *Protestáns iskolatörténeti mozaik* című vándorkiállítás megnyitóján szólhatok Önökhöz. Abban az épületben, melyben életem eddigi talán legszebb éveit töltöttem. Felsorolni sem tudnám, hogy mi mindent köszönhetek volt középiskolámnak, a Kecskeméti Református Kollégium Gimnáziumának. Ha mégis röviden megragadhatom e tekintetben a lényegét, akkor kettő dolgot emelek ki: a hitemet és a családomat, ugyanis

- egyrészt ennek az iskolának a falai között éreztem elsőként Isten közelségét, gondoskodását, melynek eredményeként rátaláltam a lelki boldogulásom útjára;
- másrészt ennek az iskolának a falai között találtam rá életem párjára, aki ma már három gyermekem édesanyja, és akivel boldog házasságban élek.

- Mindezek alapján büszkén kijelenthetem, hogy számomra a református középiskolai évek olyan „korszakaként” szolgáltak, melyre bátran építhetem életemet.

A személyes gondolatokat követően, kérem, engedjék meg, hogy hivatalvezetőként, jogászként egy kicsit „hazabeszéljek”.

A modern államelméleti és alkotmányjogi gondolkodásnak van néhány olyan alapelve, melyek alapjaiban határozzák meg a modern államszervezetet, valamint ezeken keresztül az alapvető emberi jogokat. Ilyen meghatározó elvek különösképpen a hatalommegosztás, az egyenlőség, a közvetlen és képviseleti demokrácia vagy például az önkormányzatiság, valamint maguk az alapjogok mint meghatározó alkotmányos értékek. Ezen államszervezeti elvek és alapjogok hátterében a felvilágosodás nagy gondolkodóit találhatjuk. Ugyanakkor van ezeknek az eszméknek a felvilágosodást megelőző előképe is, mégpedig az, ami a reformáció korából, a protestantizmusból eredeztethető, és ami a nagy reformátorok-

hoz köthető, különösképpen Kálvin Jánoshoz. Erre a következtetésre nemcsak az elfogultsággal vádolható református teológusok, tudósok jutottak, hanem az alkotmányjog olyan kiváló mesterei is, mint például Kukorelli István professzor, volt alkotmánybíró, aki megállapítja, hogy a közvetlen demokrácia modern kori történetének kezdetét a 16-17. században kell keresnünk. Abban az időszakban, amikor a reformáció világformáló folyamata zajlott, mely hatással volt többek között a közvetlen demokratikus formák kialakulására. A reformáció alapeszméje, a régi, ősi, tökéletes állapotokhoz való visszatérés volt, vagyis az egyház tagjainak az (egyházi) közügyekben való személyes közreműködését, részvételét, azaz a közvetlen demokráciát jelentette. Kálvin egyházi alkotmányt dolgozott ki, amelyet gyülekezetével meg is szavaztatott. Ezen demokratikus egyházalkotmánya mind más államok egyházközsegeire, mind pedig a világi hatalomgyakorlásra vonatkozó későbbi elképzelésekre nagy hatással volt. (1)

Bátran kijelenthetjük, hogy a reformáció társadalomformáló elementáris hatása azonban nem csupán az európai alkotmányos identitás kialakulásának tekintetében mutatható ki.

A 16. század elején megszülető reformációban az oktatás kezdetektől fogva központi szerepet kapott, mely a haladó gondolatok közvetítésének lényegi közegeként szolgált. A kiállítás által történeti szempontból bemutatott református líceumok az egyházi tanok gondozásán túl hozzájárultak az anyanyelvi kultúra, így az oktatás meghonosodásához is, a felvilágosult emberkép kialakulásához. Mindahhoz,

amitől a reformáció – többek között – meg tudott valósulni, és aminek eredményeképpen, hasonlóan az államszervezeti elvekhez, társadalomformáló hatást tudott kiváltani.

Megnyugtató látni, hogy a reformáció szellemiségét hirdető, a kiállításon bemutatott Kárpát-medencei református oktatási intézmények mindegyike ekkora múlttal rendelkezik, melyek példaértékkel bírnak más oktatási intézmények számára. Ha a szűkebb vidékünkre tekintek, akkor pedig kijelenthetem, hogy megyei önkormányzati tisztségviselőként örömmel tölt el az, hogy több helyen fellelhető Bács-Kiskun megyében is református felekezeti oktatási intézmény. A Kecskeméten, Kiskunhalason, Kunszentmiklóson és Tiszakécskén működő református iskolák kivétel nélkül mind-mind a református hitre nevelés jeles intézményei, melyek munkájukkal nap mint nap hozzájárulnak a református hit és eszme kiteljesedéséhez, maradandót adva tanulóik részére. Épp úgy, mint nekem.

Tisztelt Jelenlévők!

Kívánom, hogy a *Protestáns iskolatörténeti mozaik* című vándorkiállítás nyújtson számunkra is maradandó élményt, melyhez kapcsolódóan köszönetemet szeretném kifejezni a Református Tehetséggondozó Alapítvány kuratóriumának, valamint a Kecskeméti Református Egyházközségnek azért, hogy lehetővé tették azt, hogy ez a vándorkiállítás Kecskemétre is eljuthatott.

Mindezek fényében ezennel megnyitom a kiállítást!
Soli Deo Gloria – Egyedül Istené a Dicsőség!

HIVATKOZÁSOK

- (1) Ehhez kapcsolódóan lásd: VARGA Attila: Kálvin János eszméinek és egyházszervezői munkásságának hatása az alkotmányjogra. In: *Pro Minoritate*, 2017. tavasz, 27–41. p.

PROTESTÁNS
ISKOLATÖRTÉNETI
MOZAIK

ABC

MEGHÍVÓ

A Református Tehetséggondozó Alapítvány kuratóriuma és a Kecskeméti Református Egyházközség szeretettel és tisztelettel meghívja a

PROTESTÁNS ISKOLATÖRTÉNETI MOZAIK

című vándorkiállítás megnyitójára,
melynek helyszíne és időpontja:

AZ ÚJKOLLÉGIUM DÍSZTERME
(6000 Kecskemét, Szabadság tér 7.)

2017. november 17. (péntek), 10.30 óra

A kiállítás a Reformáció Emlékbizottság támogatásával jött létre.

Mi így emlékeztünk

500 PERCES TRIATLON ÜNNEP

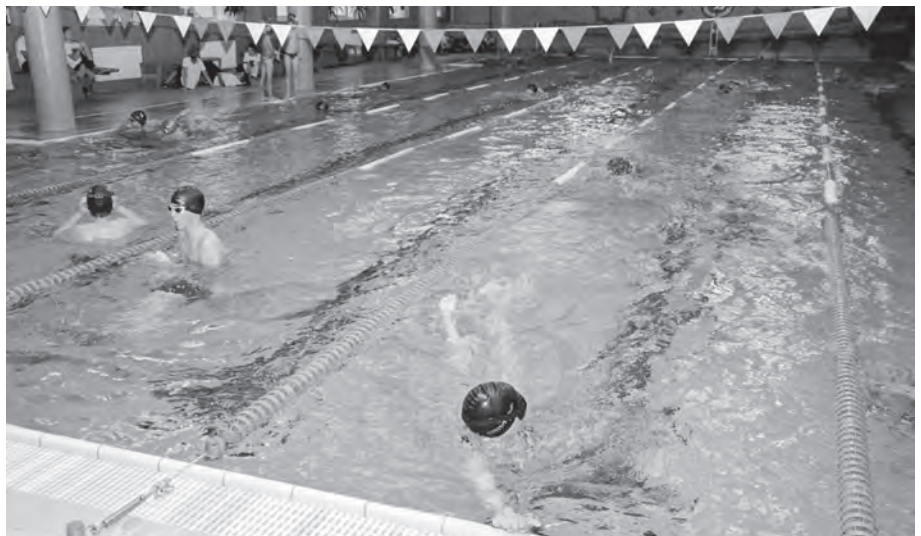
Gimnáziumunkban 2017. szeptember 20-án került megrendezésre a triatlon sportnap, amellyel a reformáció 500. évfordulóját mozgással is megünnepeltük. A rendezvényt 7.40-kor Kuti József nagytiszteletű úr áhítattal, Tóth Imre igazgatóhelyettes úr lelkesítő beszéddel nyitották meg. Ezek után ismertettük a rendezvényünk menetét, majd 8 órától a harangszóra kezdetét vették a sporttevékenységek. A diákok háromféle sportág közül választhattak: úszás, kérekpározás, futás. Több híres kecskeméti sportoló is megtisztelte jelenlétével sportnapunkat: a futás Kónya Ákos világbajnok bronzérmes ultrafutó részvételével indult, majd Juhos Gergely világ- és Európa-bajnok, világcsúcstartó bűvárúszó és iskolánk kiemelkedő sportolója, Blaszkák Lilla együtt úszott a legelső 20 perces szakaszban indulókkal. Boronkay Péter világbajnok paralimpikon érdekes előadást tartott délután az Újkollégium dísztermében, majd mind a három versenyszámot teljesítette. A rendezvény végére megérkezett Vajda Zoltán háromszoros „spártai hős”.

Az iskola 654 diákja és több mint 50 dolgozója sportolt reggel 8 órától 20 perces váltásokkal. A sportnap lebonyolítását mi, a 10.c osztály tanulói segítettük. Az árkádok alatt, valamint az uszodában frissítővel és ajándék karkötővel vártuk a résztvevőket, de mi is

teljesítettük a vállalt távokat. A nap pozitív hangulatban telt el, mindenki jól érezte magát. Ez az esemény segített osztályközösségünk építésében és megerősítésében is. Az esemény rangját átérezve mindenki nagy igyekezettel végezte el a rábízott feladatokat. A rendezvény 16 óra 20 perckor Palásti-Kovács Márta igazgatóhelyettes asszony zárszavával ért véget.

Köszönet Csizmadia Szabolcs, Szabados László, Dunszt Orsolya, Dulka Szilárd tanárainknak, akik ezt az „emlékezetes 500-ast” megszervezték.

Hitélet és iskola

Azt gondolom, hogy egy egyházi oktatási intézmény diákságának hitéleti gyakorlatával kapcsolatban számos illúzió él. Ezek közül az egyik, hogy az oktatási intézményen belül minden diák komolyan gondolja a hit kérdését. Ez a kérdés azonban alaposabban megvizsgálandó. A szülő és a diák elsődlegesen jó oktatási intézményt keres, ahol szeretné megkapni azt az ismeretet és tudást, amihez a későbbi felvételi rendszerben szüksége van. Ez rendjén is van, minden valamirevaló iskolának ez a legfőbb feladata, még egy reformátusnak is. A hitélet kérdése nem elvetendő, de nem is feltétlenül elsődleges szempont a pályaválasztás során akkor, amikor a diák (vagy szülője) iskolát választ.

A hitoktatás a legmeghatározóbb keret. Egyházi fenntartású intézményeinkben egyházi törvényeink értelmében heti két órában vannak hittanóráink. Sok minden megtanítható ennyi óra alatt, és öröm, ha a diákok szeretik is a hittant. Mégis kihívás is egyben minden óra: nehezítheti az a tényező, hogy egyszerűen besorakozik a diák tudatában és életében a többi tantárgy sorába, ahol teljesíteni kell, fegyelmezési helyzet áll elő, avagy fölösleges időtöltésnek tűnik.

A hitélet megítélését, tanórai keretekből való ki-

lépését épp ezért a csendesnapok teszik a leginkább érzékelhetővé.

A csendesnap programjának hosszú távú tervében azon dolgozunk, hogy a tervezésbe, a programok lebonyolításába a diákokat ne csak fogyasztóként, hanem szolgatársakként is bevonjuk. Szeretnénk, ha a csendesnap valóban olyan hitéleti programmá válna a diákok – így iskolánk életében –, amelyet várnak, amire örömmel jönnek, mert tudják, hogy megéri ott lenni, hiszen róluk, nekik szóló hitmélyítő lehetőségeket kínál.

Az elcsendesedés kihívás!

Az elcsendesedés, a lelassulás, az „itt és most” megélése és tudatosítása korunk nagy kihívásai közé tartozik. Rohanó világunkban, amint vége a tanításnak, rohan a diák haza. Örül, ha vége az iskolának. Kevés az idő mindenre: az alvásra, a tanulásra, a készülésre. Kevés a türelem, a kitartás, az odaadás. A csendesnapjaink sem kivételek ez alól. Ha csendesnap van, akkor „korábban mehetünk haza”, mert „már legkésőbb 13 órakor véget ér”, mert „ugye tanár úr,

nem tart soká”?! Igaz, hogy különben délután 4-ig vagy talán még tovább is óra lenne, de az nem baj, ha azok elmaradnak, viszont a lélekre szánt idő nehéz, szokatlan, idegen, talán még félelmetes is.

Mi a csendesnap?

Pedagógiai keretek között témanapnak vagy projekt napnak is definiálhatjuk. Egy olyan nap, amit az iskola jellegéből adódóan (kizárólag) egyházi jellegű hitéleti programokkal töltünk meg. Ennek a skálája rendkívül széleskörű, hiszen a diakóniától a függőségeken át minden élethelyzetet és kérdést érint(het). Az elmúlt évek során így a Kecskeméti Református Gimnáziumban volt:

- adventváró kézműves foglalkozás, amit az osztályokhoz meghívott személyek bizonyágtétele tarkított,
- fogyatékossgal kapcsolatos érzékenyítő program,
- adventi imaséta,
- bibliaismereti „bibliai barangolások”,
- osztály- vagy évfolyamszintű foglalkozásokkal kibővülő Márk dráma
- egyházi ifjúsági szervezetek bemutatkozása (Sófár, Csillagpont, Refisz, SDG),
- tematikus foglalkozások, mint pl. szeretetnyelv vagy drogprevenció.

A diákok hozzáállása és értékelése ezekkel a programokkal kapcsolatban természetesen változó. Az érzékenyítő programunkat követően hálálkodó szülői levelet is kaptunk, a Márk dráma szereplői életre szóló élményt kaptak, a bibliai barangolás egy-egy pillanata megpróbálta az ember dobhártyáját, az adventi imaséta teljesen átalakította a templom belsejét. Sok öröm lehetőségét rejtette és adta egy-egy ilyen nap. De kihívást is jelentett leginkább a

diáklétszámból adódóan, ami összefügg helyszínek adta lehetőségekkel.

A csendesnap „reformációja”

Az évek során egyre növekvő diáklétszám egyre inkább afelé terelt bennünket, hogy a csendesnap programjainkat évfolyamokra bontva szervezzük meg. A megvalósíthatóság szempontjából a kellő mennyiségű helyszínek biztosítása hozta azt a változtatást, hogy az egyszerre párhuzamosan zajló programok, azaz a tanév rendjében egy konkrét napban meghatározott időpont helyett legalább évfolyamonként vagy akár osztályokra bontva szervezzük a csendesnapot. Az idei tanév reformációi témahete ennek igazi próbája lett. Terveink szerint a továbbiakban is hasonló bontásokban szeretnénk csendesnapjainkat szervezni, kiegészítve olyan közösségépítő programokkal, amelyek osztály- és évfolyamszinten ezt a hitéleti programot nemcsak iskolánk kiemelkedő közösségi programjai közé emelik, hanem a diákok számára is életüket meghatározó eseménnyé teszik.

A 2017. évi Reformáció 500 keretében megvalósult hitéleti csendesnapjaink programja

Október 17. A Soli Deo Gloria Református Ifjúsági Mozgalom programja a 9. évfolyam számára

Október 17-20. Rendhagyó egyháztörténeti hittanóra Miklya-Luzsányi Mónikával, majd protestáns városismereti séta a 11-12. évfolyam számára

Október 20. Refisz (Református Fiatalok Szövetsége) programja a 7-8. évfolyam számára

November: Dropprevenciós foglalkozások a 10. évfolyam számára a kecskeméti RÉV közreműködésével (osztályonként két csoportban)

A témához kapcsolódó néhány órai foglalkozás:

NÉMET NYELV (7.)

Téma: Martin Luthers Abenteuer játék.

Pedagógus: Dr. Hamarné Neuhauser Ágnes

MATEMATIKA (12.)

Téma: Református jelképek: egy kehely síkmetszetének és a Kálvin csillag területének a kiszámolása

Pedagógus: Dr. Hamarné Neuhauser Ágnes

MATEMATIKA (ÖSSZES ÉVFOLYAM)

Téma: *Reformáció 500* címmel képes előadás a Debreceni Református Gimnázium neves matematikaprofesszorairól, tanáraitól (Hatvani István, Dr. Vekerdy Béla, Szele Tibor, Nagy Géza). Volt diákként személyes élménybeszámoló a Debreceni Református Kollégiumának Gimnáziumáról

Pedagógus: Szabó Zsuzsanna Márta

NÉMET NYELV

Téma: Der rebellische Mönch: Martin Luther – Luther életének egyes eseményeinek sorrendbe állítása, a reformáció létrejötte – csoportmunka

Pedagógus: Dr. Keresztesiné Baranyi Zita

MATEMATIKA

Téma: A reformáció korához köthető tudósok, Galilei és Kepler matematikai sejtései

Pedagógus: Szenes Mártonné Durucz Anna

FIZIKA

Téma: Fizikai felfedezések a reformáció idejéből – tanári előadás és ppt.

Pedagógus: Szőke-Tóth Emőke

FIZIKA

Téma: „A hit és tudomány” – előadások vallásos Nobel-díjas tudósokról – diákok csoportmunkában.

Pedagógus: Zajacz Lajos

Melléklet: A városismereti séta feladatlapja

I., Ráday Múzeum

- a. Keressetek az épület falain minél több emléktáblát! A függőfolyosóra nem kell kimenni!
Hány táblát találtatok?
Készítsetek róluk fényképet, ez később még jól jöhet!
- a. Hallgassátok meg a múzeumban az ismertetőt! Az ismertetőben elhangzó személyről szóló emléktábla szövegét írjátok le!
- b. Számoljatok! Hány emléktáblával találtok a séta során, amelyen Jókai Mór neve szerepel?
Hol találhatóak ezek?

II., Psalmus Hungaricus emlékmű

Melyik zsoltár szövegére íródott a szöveg?

Kecskeméti Vég Mihály szövege szerepel az énekeskönyvben. Írjátok le az ének számát!

A séta későbbi szakaszában megtudjuk, ki is volt Kecskeméti Vég Mihály!

III, Arany János utca

Ismerős utca ez egy refis diák számára, de nem csak református diák járt erre! Arany János élénk levelezést

folytatott egy nála hat évvel fiatalabb költővel, aki ebben az utcában járt iskolába.
Ki a nevezett költő, és mikor tanult itt?

IV., Kápolna utca

Keressétek meg az utca elején található tájékoztató táblát!
Miért „Kápolna utca” az utca neve?
Haladjatok tovább a tájékoztató táblán megnevezett térre!

V., tér (töltsétek ki!)

A tér közepén üres zöld terület van. Formáljatok ezen egy kápolnát, és készítsetek róla fényképet!
Itt is találtok tájékoztató táblát a tér nevében szereplő személyről.
Mi volt a foglalkozása a tér névadójának?
Mi történt 1564-ben?

VI., Fráter György utca

Régi szép idők! A '90-es évek elején ebben az utcában állt a fiúinternátus, ami valójában egy egyszerű ház volt. Hogy melyik? Az egyik énekeskönyvi zsolttár a „jó pástorról” szól. Ha tudjátok a számát, tudjátok a ház számát is!
Melyik szám alatt állt a fiúinternátus?
Az osztály fiúkoleszosairól készítsetek képet a ház előtt!

VII, Tompa Mihály utca

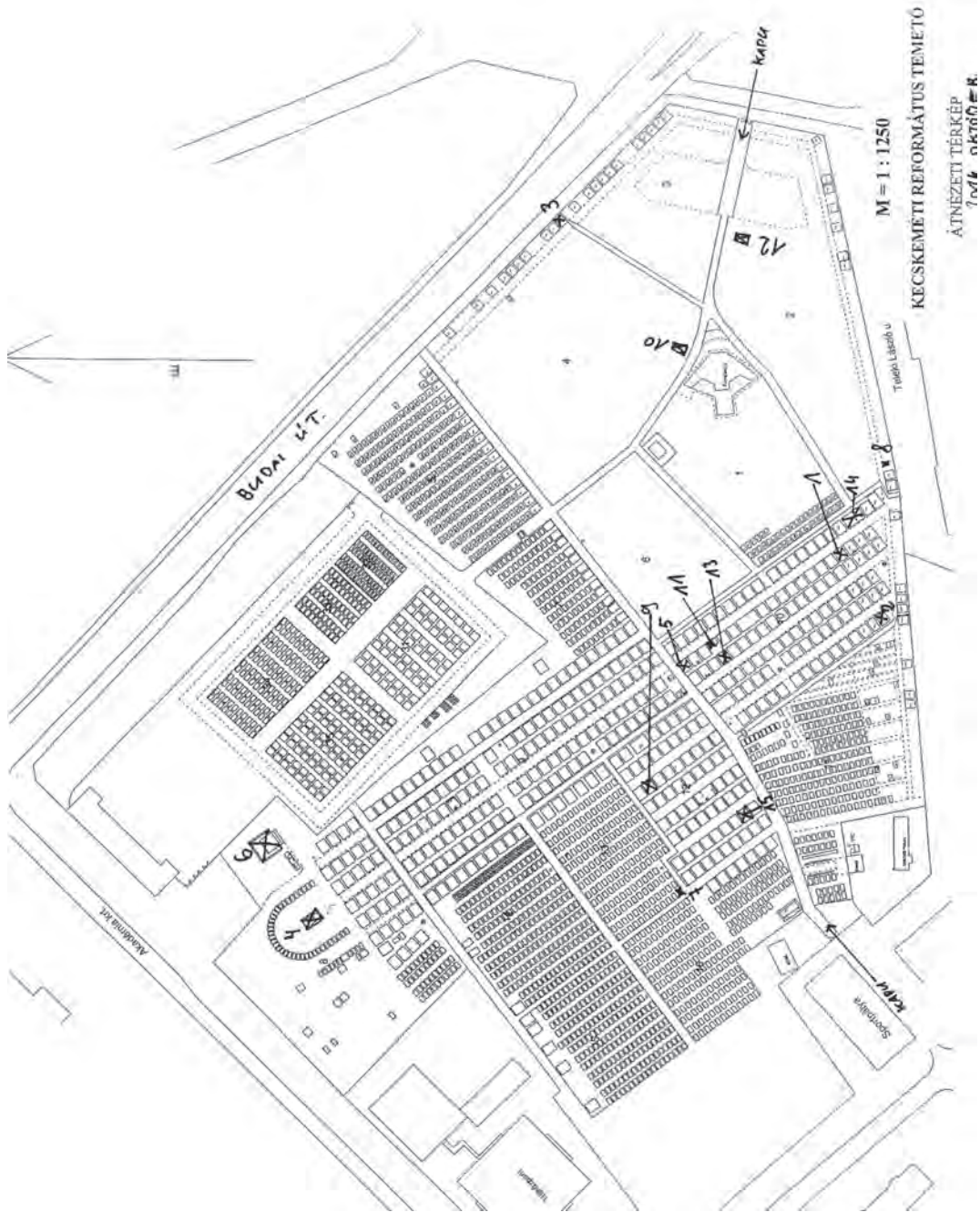
Nemrég megemlékezés volt erről a költőről iskolánkban, de mi volt az eredeti foglalkozása?

VIII., Református temető

Kaptok egy térképet a temetőről és egy névsort híresebb, többségében egyházunkhoz kötődő személyekről.
A személyekhez írtátok oda, melyik számmal jelzett sír az övék. Rendelkezésre álló idő 25 perc, 3-4 fős csoportokban is dolgozhattok!
Akiről megállapítható, írtátok le, hogyan kötődik a református egyházhoz!
Találkozó a kiindulási pontnál!

Szappanos István
Káldy Gyula
Balásfalvi Kiss család
Héjjas emlékmű
Dékány pusztabíró
Szappanos mauzóleum
Mezei Mária színésznő szülei
Enyed István gimnáziumi tanár

Csabay-Vetéssy család
Polgár Mihály püspök
Dr. Kálmán Lajos népzenekutató, presbiter
Szentmiklóssy Sámuel
Sándor István polgármester
Szilády család (több emlék)
Tóth László

IX., Jókai utca

Mi köze van Jókai Mórnak Kecskeméthez?

Mikor élt városunkban?

Ne felejtétek el az 1. állomáson feltett C. kérdést!

X., Csokonai utca

Melyik református intézményben végezte Csokonai Vitéz Mihály középiskolai tanulmányait?

XI., Bocskai utca

Milyen szerepet töltött be Bocskai a protestantizmus fennmaradásában? (A tájékoztató tábla is segít.)

XII., Tatay András utca (a mellékelt térképen nem látni, de a Rákóczi úttal párhuzamos)

Milyen szerepet töltött be Tatay András az egyházban?

Milyen felirat szerepel a neki emléket állító márványtáblán? (reméljük, fényképeztetek az 1. állomáson!)

XIII., Búzás Mihály utca (Ez már szinte a célegyenes. Ugyancsak nincs kiírva a térképen, de talán rájöttök, hol van.)

Egy olyan utca, amiben nincs házsám, de van két emléktábla és egy tájékoztató tábla is.

Ki volt Neuhauser László?

Mi volt Búzás Mihály nagy érdeme?

Mikor érkezett Kecskemétre?

XIV., Kálvin-szobor

Vajon melyik téren lehet?

Készítsetek osztályképet a reformátorral!

Országos Bibliafordító Verseny

Mottó: „Ezek pedig azért írtattak meg, hogy higgyétek: Jézus az Isten fia, és e hitben életetek legyen az ő nevében.” (Jn 20,30-31)

Történések szerint három esemény jelzi az újkor kezdetét történelmünkben: egy földrajzi felfedezés, egy technikai találmány és egy spirituális változás. Az Újvilág felfedezése, a nyomtatás feltalálása és a reformáció megjelenése térben és időben kitérítette az ember lehetőségeit, fizikailag és lélekben szabadabb korszakot hozott számára. A fenti három tényező egymásra is hatott: a hazájukban nemkívánatos újhítek közül sokan Amerikába zarándokoltak ki, hogy vallásukat szabadon gyakorolhassák; s az első nyomtatott könyvek között nagy számban szerepelnek a nemzeti nyelvekre fordított Bibliák.

A reformáció 500. évében hitünk születésének korát megidézendő a Kecskeméti Református Általános Iskola Országos Bibliafordító Versenyt hirdetett felső tagozatos református intézményben tanuló általános iskolás diákok számára 2017 szeptemberében.

A rendezvény célja az volt, hogy a gyerekek a felkészülés során általános idegennyelvi ismereteiket gyakorolják, és az egyházunk által használt szaknyelvvél bővítsék. A Szentírás olvasása során új bibliai ismereteket szerezzenek, s ezzel további életük keresztyén vezérfonalára is rátaláljanak. Egyúttal célunk volt egyházunk Sola Scriptura (egyedül a Szentírás) tanításának megtapasztaltatása is a diákokkal.

Versenyezni négy korcsoportban lehetett angol és német nyelven. A verseny kétfordulós volt. Az első

fordulóhoz kiküldtük a feladatsort az iskolákba. A feleletválasztós tesztekhez a megoldókulcsokat is mellékeljük. A helyi verseny legjobbjai, minden iskolából évfolyamonként két tanuló pedig az október 26-án megrendezett országos döntőn vehetett részt. A döntőben bibliai szövegrészletet kellett fordítani idegen nyelvről magyarra szótár segítségével. A tanulók a versenyzésen kívül aktív részesei lehettek iskolánk csendesnapj programjának, és megtekinthették az egyházközségünk könyvtára által idegennyelvű Bibliákból rendezett kiállítást.

A vendég diákok és iskolánk tanulói egyaránt élvezték a megmérettetést. A fordításokat javító kollégák pedig nagyon precíz, pontos feladatmegoldásokról számoltak be.

A verseny megrendezése és a versenyzők jutalmazása a Reformációi Emlékbizottság pályázati támogatásával valósulhatott meg. A nap ünnepélyes eredményhirdetéssel zárult; minden évfolyamon a legjobb fordításokat készítő I-III. helyezettet jutalmaztuk: a dobogósok oklevelet, valamint a helyezéstől függően különböző összegű Libri könyvtalványt kaptak. Mindkét nyelvből adtunk különdíjat is azoknak a versenyzőknek, akik fordításának stílusa, gördülékenység, olvasmányossága őket erre méltóvá tette. A versenyre vendégként érkező tanulók egy-egy angol vagy német nyelvű Bibliát is kaptak ajándékba.

Református bál 2017

KUTI JÓZSEF KÖSZÖNTŐ BESZÉDE

Hölgyeim és Uraim! Kedves Vendégeink!

A Kecskeméti Református Egyházközség és a Kollégium nevében is nagy szeretettel köszöntöm Önöket alapítványi bálunkon! Köszönjük, hogy elfogadták meghívásunkat, és jelenlétükkel is támogatták oktatási-nevelési intézményeink szolgálatát. Külön öröm számomra, hogy idén, a reformáció 500. évfordulóján köszönhetem Önöket.

Protestáns egyházban 2017-ben nyilvános köszöntőben nem használni az 500-as számnevet: szinte ellenállásnak tűnhet. Mégis próbálok kihátrálni ebből a szerepből, hiszen sok az az 500. Ráadásul nekem ma nemcsak 500 évről, hanem az azóta eltelt 25 napról is be kellene számolnom Önöknek. Lássuk be, kockázatos dolog lenne ez így a vacsora előtt, tehát szűkítem a kört.

Kecskeméti Református Kollégium: óvoda, általános iskola, gimnázium, internátus. Az elmúlt esztendőben sokszor ünnepeltük ezeket az intézményeket: 25 éves volt a gimnázium és az internátus, 20 éves volt az általános iskola, idén 10 éves az óvodánk, és a nagy évforduló: 2014-ben ünnepeltük a 450 éve elindult kecskeméti református oktatást. Nincs ezen mit csodálkozni: eleink szorgalmasak voltak. Ha minden évben csináltak valami nagy dolgot, akkor nemcsak azt érték el, hogy fejlődött, gyarapodott a református egyház, hanem azt is, hogy mi, utódok minden évben ünnepelhetünk kerek évfordulót. Köszönjük!

Most a református iskoláról szeretnék beszélni Önöknek. Általánosságban arról, hogy mi jut eszembe erről a szókapcsolatról, s hogy milyennek szeretném látni intézményeinket. Ehhez egy református író és egy református költőt hívlak segítségül, hiszen általában igaz, hogy ha egy megfoghatatlanul nagy témáról szeretnék beszélni, akkor idézzünk művészeket, mert ők szinte mindig fején találják a szöveget – a szöveget is, de ezt tekintjük most itt nyelvbötlésnek –, és értetlenség esetén a hallgatóság is kevésbé mer reklamálni.

Az író, aki az iskoláról ír: Ottlik Géza. Persze tudom, hogy ő nem református iskolába járt, hanem katonai alreálba, ezért kérem is Önöket, ne erőltessék a párhuzamot az egyházi iskolák és a katonai kiképzés között. Nem az iskola volt református, hanem Ottlik Géza, és ez nekünk ma is öröm és hasznos muníció. (És megint egy katonai kifejezés.)

Azt írja:

„A tehetetlen összetartozásnak időtlen időkre szóló köteléke bogozott össze bennünket; valami, ami kitermelődött, tejsav vagy gyanta, a sebekből, izomlázból, fájdalomból, törekvésekből, és lehetővé tette, hogy éljünk; valami, ami talán kevesebb a barátságánál, és több a szerelemnél.

A civilek is össze vannak kötözve, a Himalája hegymászói, a szerelmesek, mert másként nem megy a dolog. Mi azonban ráadásul tudtuk, hogy mindenben túl mindnyájan külön mérközést játszunk a magunk sorsával. Ha Jaksot agyonlövök egy falnál, ez az ő dolga lesz. Téves, hamis és fölösleges volna ehhez bármiféle részvétünk, hiszen hozzá sem tudunk szólni, és azt sem tudjuk megmondani, vajon végleges vereséget szenvedett-e, vagy éppen fordítva, alaposan kicsellőzött ilyen módon a sorssal. Nem ismertük a játékszabályait, csak azt tudtuk, Szeredy is, Medve is, én is, maga Jaks is, hogy egy ponton túl, mint mindnyájan, már egyedül vívja ő is nagy mérközését, és senki emberfia nem jöhet a segítségére. Ezért volt szívósabb és tartósabb a mi kötelékünk, mint a hegymászóké vagy a szeretőké, mert ez a tudás is eleve bele volt szöve.”

Hölgyeim és Uraim! Olyan iskolát szeretnénk, amely egyszerre nevel összetartozásra és önállóságra, életre szóló barátságra és szabadságra, csak Istennek tartozó felelősségre.

És ha már Ottliknál tartunk, hadd szúrjak ide minden magyarázat és mentség nélkül egy másik idézetet:

„A városkának volt egy kis erős vára, amely hat évvel a mohácsi vereség után feltartóztatta és visszaverte a törököt. Kétezeren védték a képtelen túlerővel szemben egy teljes nyári hónapban át, esztelen bátorsággal és okos tárgyalásokkal, mert akkor már tudták, hogy kivel van dolguk. Tizennyolc heves rohamot állt ki a vár és a védők: városlakók, polgárok, parasztok, katonák; akkor az ostromló kimerült, feladta, elvonult örökre. Fura dolognak látszik a nyugati határ szélén védeni egy kis várat a belülről jövő töröktől, amikor az ország már elveszett, s az ellenség itt már éppen kifelé menne. Nem is lett volna értelme, ha a védők nem tudják, hogy a hazájukon kívül még egy sokkal kisebb és egy sokkal nagyobb hazájuk is van; s ezt mind a kettőt megvédték: a városukat, ahol születtek, és a világrészüket, ahol senki sem borotválta a koponyáját.”

Van még egy másik református példám is, egy költő, a katonásdival éppen ellentétes, galamblelkű Áprily Lajos, akinek idén emlékezünk születésének 130., halálának 50. évfordulójára. Ő meg azt írja a „Szilencium” című versének elején:

*„Mentem haza éjféle óra táján,
öregdiákok báli éjszakáján,
eremben édes áramlásu bor.
Aludt a téli templom-utca mélyen
s aludt a holdfényes templom-fedélen
a varju-sor.*

*Én egyszer erre jártam iskolába –
Gondolkoztam sok messze-hullt fiun.
Némán emelkedett az éjszakába
az ó-kollégium.
Éjfélutáni, mély szilencium.”*

E köszöntőre készülve tulajdonképpen ez a vers jutott elsőre eszembe – nyilván a bál és az Ókollégium miatt – gondolván, hogy a bál nem kíván magyarázatot, azt meg nem kell feltétlenül elárulnom, hogy Áprily – bár járt ugyan Kecskeméten, mert volt itt érettségi elnök – sohasem tanított nálunk, így öregdiákbálra se hívhatták. A versben szereplő Ókollégium nem ez a szép épület itt a Kálvin téren, hanem a Nagyenyedi Református Kollégium, mert ott tanított tizenhat éven keresztül. Különbösen is: „Sötétben minden Ókollégium fekete!” – jó lesz ez a vers ide Kecskemétre is!

És tényleg jó! Mert egy jó iskolának mindenhol ilyennek kell lennie, mindegy, hogy Enyeden vagy Kecskeméten, Debrecenben vagy Patakon, Csurgón, Pápán, Kőszegen vagy Selmecen „emelkedik némán az éjszakában” – a lényeg az emelkedés. Az, hogy az életünk sok elfelejtett vagy elvesztett dolga felett ezek az évek és épületek, mint hatalmas bárkák kiemelkedjenek, és egy esti séta, egy illat, egy hangsúly öt vagy ötven év után is felidézhesse az alma matert. Ne idealizálja, ne vádolja, hanem szeresse! Olyan iskolát szeretnénk Kecskeméten, amely évtizedek után sem merül el az itt tanulók és tanítók emlékezetében, hanem egy életen át erőt és tartást ad nekik.

Hölgyeim és Uraim! Kedves Vendégeink! Köszönjük, hogy mai megjelenésükkel – és év közben is sok kedves segítségükkel – támogatják egyházközségünk iskolaépítő szolgálatát!

Az egyházközség vezetése nevében szép estét, jó szórakozást kívánok Önöknek! Köszönöm megtisztelő figyelmüket!

Emberszeretet

VALLÁS, GYÓGYÍTÁS ÉS GYÓGYULÁS, KOMMUNIKÁCIÓ

Két évvel ezelőtt, 2015-ben kezdtem el készülődni Dr. Balogh László, a Bács-Kiskunsági Református Egyházmegye esperese-lelkipásztora, nagyapám születésének 100. évfordulójára s ez alkalom méltó megünneplésére. Lelkesen kezdtem olvasni otthon újra és újra nagypapa iratait, és kutattam a levéltárakban, továbbá kezdtem felkeresni ma is élő egykori munkatársait. Sokukkal tudtam beszélgetni és emlékezni, szeretettel, sok segítő szóval és tettel kaptam támogatást a szimpózium megvalósításához, a visszaemlékezések megjelentetéséhez.

A 2017. november 30-i rendezvényt Kuti József, a Kecskeméti Református Egyházközség lelkipásztora, az igazgatótanács elnöke áhítattal nyitotta meg, amely után Bán Béla, a Bács-Kiskunsági Református Egyházmegye esperese és Hörcsök Imre, Kecskemét város önkormányzati képviselője köszöntötte a családost, az egyházi és világi résztvevőket.

Varga Nándor, a Kecskeméti Református Egyházközség elnökelkész-lelkipásztora beszélt Pap Géza, az egyházmegye első esperesének munkásságáról (1952-1959) felelevenítve a már történelemnek számító időköt. A Bács-Kiskunsági Református Egyházmegye második esperese Dr. Balogh László volt (1959-1978), akinek munkásságát előadásomban foglaltam össze. Gyermekkoráról, lelkészi pályájának indulásáról és kiteljesedéséről szoltam. Fontos volt számára a

megye egyházi épülete, továbbá kiemelten kezelte a Kecskeméti Református Egyházközség Könyvtárának sorsát is az akkori lehetőségek keretében. 1971-ben több mint 100 kopjafából álló kiállítást szerveztek, édesanyám emlékeiben – akkor ő is a könyvtárban dolgozott – még mindig él az emlék, ahogyan járták a megyét és gyűjtötték össze a kopjafákat. Balogh László XVII. esperesi jelentésében 1975 áprilisában büszkén foglalta össze, hogy *„1945-től 1975-ig építetünk 4 új templomot, 13 új imaházat, 10 új parókiát, 3 új gyülekezeti termet, 3 új tornyot, 2 új orgonát, 1 új kiállítási termet. Ezekre és a régi épületek felújítására, helyreállítására 13 és ¼ millió forintot fordítottak a 30 év alatt gyülekezeteink. Igaz a zsoltár sora: „Szent egyházunk szépen megépült, sok ékes épületekkel.” (Zsolt 122,1)“* 1978-ban Dr. Nagy Tibor lett az esperes (1978-1985), aki később püspökhelyettesként Budapesten szolgált tovább. Találkozásainkkor sokat mesélt a múlttól, de személyesen nem tudott eljönni a szimpóziumra. Ezért az őt követő Szabó Gábor esperes, kántor-lelkész (1985-2005) foglalta össze elődjének eredményeit, továbbá beszélt az egyházmegyéért tett saját szolgálatairól. Emlékezett olyan egyházi feladatokra is, amelyeket még Dr. Balogh László és/vagy Dr. Nagy Tibor indított el, és az ő idejében tudott megvalósulni. Varga László ny. püspökhelyettes, lelkipásztor külföldi családi kötelezettsége miatt

nem tudott személyesen részt venni az eseményen, de írásban minden gondolatát átadta Mikesi Károly ny. lelkipásztornak, aki először összefoglalta Varga László szolgálatait az említett esperesek mellett, majd a 2016. év végén hirtelen elhunyt Hegedűs Béla esperes tevékenységéről szólt (2005–2016). A szimpózium első részét Sípos Árpád ny. református lelkipásztor előadása zárta, melyben arról beszélt, hogy Dr. Balogh László magánéletében és egyházi szolgálatában kiemelt szerepet tulajdonított a testvériség, atyafiság, a fraternitás megbecsülésének.

A szimpózium témaköreinek kidolgozása közben célul tűztem ki, hogy ne csak egyházi életutakról beszéljünk, hanem – mivel az onkológiai kommunikációs tevékenységem révén adott volt – a magyar onkológia helyzetéről is ejtsünk szót a megjelent vendégek előtt. Dr. Kásler Miklós professzor, az Országos Onkológiai Intézet főigazgatója az első hívó szóra az ügy mellé állt. A magyar onkológia jelen helyzetéről szóló előadása értelemszerűen hozta magával, hogy az onkológiai betegek lelkigondozásáról is beszéljünk. Erre a témára Kerekes Márton volt kórházlelkész kértem fel, akinek iránymutatásai értékes gondolatokat ébresztettek. Annál is inkább fontos volt ez a téma, mert nagypapám életútját vizsgálva, munkásságának eredményeit kutatva szembesültem azzal, hogy ő is kiemelten figyelt a lelkigondozói tevékenységre már fiatal lelkipásztorként is. Precizitása és naprakész iratai segítettek az eligazodásban. Nagy hangsúlyt fektetett a hívekkel való személyes kapcsolattartásra, az egyházi ünnepeken, istentiszteleteken kívül is találkozott, beszélgetett velük, családi eseményekre volt hivatalos a magánéletben és szolgálatban is hű társa kíséretében. Nagymamám, Dr. Balogh Lászlóné Somogyi Johanna, Janka néni – ahogyan őt hívták sokan – a szolgálatokon, házi istentiszteleteken orgonán, zongorán kísérte, hazafelé az úton pedig együtt énekelték a református énekeket, dicséreteket. Az egyházlátogatásokról nagypapám így írt 1978-ban a XX. esperesi jelentésben: „1959.

május 21-től szeptember 24-ig eltelt 24 hónap alatt 41 gyülekezetünket látogattam meg. Mivel egyházmegyénk gyülekezeteiben él, s mivel a gyülekezeti elvet vallottam, az esperesi szolgálatnak ezt a részét, az egyházlátogatást tartottam már akkor is és tartom ma is a legfontosabbnak.” Az 1960. év végén a lelkészi naplóban összesítette családlátogatásainak számát, amely kerek egy év alatt 456 alkalom volt, s emellett az esperesi hivatalban 265 megkeresésnek tett eleget. Az általa vezetett pontos statisztika szerint az első évtől a huszadik évig, amíg esperes – lelkipásztori hivatásában állt helyt, összesen 4370 családlátogatást számolt meg. Tehát évente 218,5 alkalom, továbbá kórházi látogatások és egyéb hivatali fogadások. Ebből 134-et már nyugdíjba menetele után, tiszteletbeli esperesként tett meg a tizennégy hónap alatt, ami még részére adatott. Szem előtt tartotta a város építését is. Róla és Kecskemét városi tanácstagságáról ekképpen emlékezett meg temetésén lelkésztársa és barátja, Hatvani Lajos: *„Sokréttű volt szolgálata, s amikor a városi tanácstagságot is elvállalta sok más munkája mellé, így jellemezte ezt a szolgálatát (18 éven át!): Örültem, hogy sokakért és sok jó ügyért szolgálhattam, s itt is Isten Igéje volt inspirálóm: „Igyekeztek a város jólétén, mert annak jóléte a ti jóléteket is”(Jer 2,7).”*

A reformáció 500. évében számtalan megemlékezés történt az országban és Kecskeméten is. Úgy éreztem, hogy erről a szimpóziumról sem maradhat ki a reformáció témaköre, hiszen a gyökereinkhez nyúlunk vissza e nemes 500 és 100 éves jubileumi ünnepen. Ezért újra Dr. Kásler Miklós professzorhoz fordultam, hiszen ő nemcsak az orvostudományban vívta ki magának az országos és nemzetközi elismerést, hanem történelmi témájú kutatásaival, előadásaival, műveivel a történelem területén is megbecsülést nyert. A reformáció témakörében alapos információ- és adatgyűjtésekre építve kerekasztal-beszélgetésre került sor Dr. Sárközy István ny. alpolgármester, igazgató, történelem szakos tanár részvételével, aki

mély szakmai tudással és rálátással osztotta meg ismereteit, valamint id. Bán Béla ny. református lelképásztor és Varga Nándor elnöklelkész beszélgettek a fél évezredes történelemben való együttgondolkodásra nyújtott idő keretében.

A szimpózium alcímében olvasható kommunikáció szó arra utal, hogy ne feledkezzünk meg az egymás közötti minőségi kommunikációról, hogy álljunk meg, legyen egy-két jó szavunk egymáshoz, és a legfontosabb, hogy közös nyelvet beszéljünk! Dr. Balogh László beszédeiből, prédikációiból a terjedelmi kötöttségek miatt csak keveset tettem közzé a *Megmarad a szeretet* c. könyvben. De azt olvasva, a sorokat értelmezve érezhetik azt, hogy milyen szeretettel beszélt, és milyen gondoskodással intette türelemre az őt követőket. A szeretetre hívott minden hívőt, lelkésztársat, egyházi és világi feletteseket, s ezen az úton terelte hallgatóit. A szimpóziumon tehát ez volt a vezérfonal, a legfőbb irányadó, ez volt mind a vallás, mind a gyógyítás és gyógyulás és mind a kommunikáció területén a fókuszban álló kulcsszó: emberszeretet.

Ezen az alkalmon adtam át a nagypapámról szóló könyvet, mely tartalmazza önéletrajzát, székfoglaló beszédeit, a családi, baráti és munkatársi visszaemlékezéseket és sok száz prédikációi közül néhányat. Közeledik a szeretet ünnepe, s ez alkalomból szeretettel osztok meg önökkel egy-két gondolatot a *Hosszútűró szeretettel vár* c. prédikációból, amely képviseli Dr. Balogh László református esperes-lelképásztor szellemiségét, gondolatait, és közvetíti Isten szeretetét az emberek iránt. Az ő prédikációja és palástja alá bújtatva szeretnék emlékezni ezúton is minden eltávozott szerettünkre, akik mennybéli családunkat alkotják.

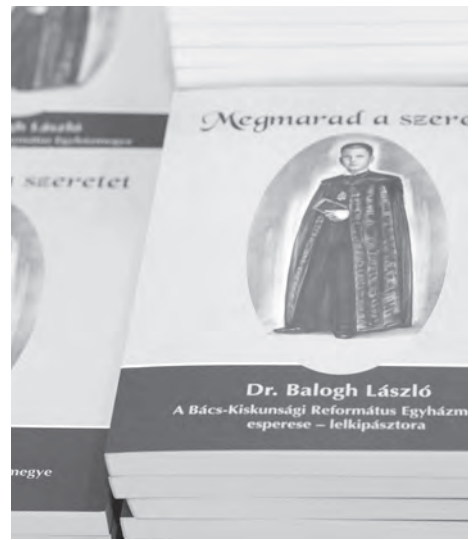
Részlet a karácsony esti *Hosszútűró szeretettel vár* c. prédikációból.

Text: 2Pét 3,9

Lekció: Lk 2,1-14

E szent karácsonyestén emlékezzünk vissza arra, hogy az adventben gyülekezetünkben arról volt szó: hogyan várjuk mi Jézust? Igen fontos dolog ugyan a mi életünkben, hogy mi hogyan, milyen módon várjuk őt, de legfontosabb, hogy ő hogyan vár minket? Erre a kérdésre egyetlen szóval röviden így hangzik igénk felelete: hosszútűréssel. Így vár minket az Isten: „hosszan tűr érettünk.” ... nem mond le soha arról, akit szeret. „A szeretet soha el nem fogy!” A szeretet mindig készen van mindent megtenni azért, akit szeret, vagyis áldozatkészségében nincsen határ. Ha heteken át kell virrasztani annak betegágya felett, akit szeret, hát kész rá. Áldozatos ez a szeretet. Istennek is sokba került, hogy szeret minket: odaadta egyszülött Fiát értünk, aki testet öltött ott a betlehemi jászolbölcsőben, de aki Isten szeretetét teljes mértékben a Golgota keresztyén mutatta meg. Ott lett nyilvánvalóvá, hogy kész mindenre azokért, akiket szeret. Erről beszélnek a szent jegyek: teste megtörtetve, vére kiontatva. Az igében arról is szó van, hogy mi a célja Istennek azzal, hogy ilyen hosszútűró szeretettel szeret minket: „hogy mindenki megtérésre jusson!” Te is, én is, családod minden tagja, minden lélek, mindenki, aki csal él! Észrevettük-e már, de legalább ma este vegyük észre, hogy mióta vár ránk, mennyit tűrt értünk annyi év óta, mennyit tűrt el nekünk! Elfelejtetted, földhöz vert: kiheverted, imádkoztál, fogadkoztál, de még sincs békességed vele s embertársaiddal, még sincs benned igazán szeretet, és ő tűr és ő vár, és ő nem szakasztotta rád az egeket, sem a földet nem nyitotta meg alattad, mert hosszán tűr te értetted! Hosszan tűr mi értettünk. Istennek ez a hosszútűró szeretete, ma karácsony estéjén azt mondja nekünk: Azt akarom, hogy ti ne félig legyetek az enyéim, hanem egészen, én sem félig adtam oda magam értetek, hanem egészen. Szeressétek egymásban engem, legyetek egymáshoz türelmesek, én tűrök, várok régóta, hogy mindnyájan megtérhessetek! Ámen. (Dr. Balogh László 1956., 1974.)

(Szimpózium Kecskeméten 2017. november 30-án)

Dr. Balogh László

BÁCS-KISKUNSAÍGI REFORMÁTUS EGYHÁZMEGYE ESPERESE-LELKIPÁSZTORA

(Született: 1917.11.30., Bugyi – Meghalt: 1980.12.04., Kecskemét)

Dr. Balogh László Pest megyében született, Bugyin 1917. november 30-án földműves szülők hatodik gyermekeként, ikergyermekként. Édesapja Balogh Lajos, édesanyja Dobos Éva volt. Az elemi iskola hat osztályát szülőfalujában végezte el. Mehetett volna már négy elemi után is középiskolába, de szülei – szegénységük miatt – nem akarták taníttatni. Hatodik

osztályos korában egy március 15-i beszéd után tanítói mégis rábeszélétek szüleit, hogy taníttassák tovább gyermeküket.

Így került a kunszentmiklósi Baksay Sándor Református Reálgymnáziumba 1930 szeptemberében, ahol 1938-ban érettségizett.

Érettségi után a Budapesti Református Teológiai Akadémiára jelentkezett, de a numerus clausus miatt nem vették fel, hanem Dr. Budai Gergely, akkori igaz-

gató tanácsára a pécsi Erzsébet Tudományegyetem soproni evangélikus teológiai fakultására kérte felvételét, ahol az 1938–39-es tanévben elvégezte az első évfolyamot. Másodéves teológus korától kezdve a Budapesti Református Teológiai Akadémián folytatta tanulmányait, és itt is végzett 1942-ben. A teológiai akadémia elvégzése után a Kecskeméti Református Jogakadémián abszolutóriumot szerzett, majd Pécsen doktorátívát.

Segédlelkészként szolgált Pándon, Kiskunfélegyházán, Bugyin, Szigetszentmiklóson. Lelkipásztor volt Garán, Szeremlén, Uszódon és 1959. október 1-től Kecskeméten.

A Bács-kiskunsági Református Egyházmegyében hét évig diakóniai előadó, néhány hónapig egyházmegyei főjegyző volt, és 1959. május 21-től esperes. A zsinat lelkészi rendes képviselőjévé 1976-ban választották meg a Dunamelléki egyházkerület presbitériumai.

Kecskemét város tanácsának 1962-től tagja volt.

1978-ban tiszteletbeli esperessé választották.

1980. december 4-én halt meg Kecskeméten.

Tartalom

2	BÁN MAGDOLNA: Főszerkesztői gondolatok
4	SYLVESTER JÁNOS: Előljáró beszéd
6	SZABÓ LŐRINC: Harc az ünnepért
7	REFORMÁCIÓ 500 PROGRAMJAI KÉPEKBEN I.
8	NAGY SZABOLCS, ELZA PARDOSI: Isten szolgálatában Indonéziában
13	KUTI JÓZSEFNÉ FILEP KATALIN: Megújulásra várva
19	T. KABAI VIRÁG, SIMONNÉ BAKÓ MÁRIA: A diakónia története az ősgyülekezetektől a reformációig
28	KUTI JÓZSEF: Reformátori egyházkép – mai tanulságok
32	ZILAHY KÁLMÁN: A teljes szeretet kiűzi a félelmet
37	BOVIER HAJNALKA: Áldozat és felelősségvállalás
44	SZENES MÁRTONNÉ DURUCZ ANNA: (El)romlanak-e Kepler narancsai 500 év alatt?
51	REFORMÁCIÓ 500 PROGRAMJAI KÉPEKBEN II.
52	KELEMEN BÁLINT: „Az magyar nípnek, ki ezt olvassa”
64	GÓCZON TAMÁS: Gyermekeknek, fiatalnak lenni
73	VASS RÉKA ADRIENN: Lorántffy Zsuzsanna küzdelmei a presbitériumok felállításáért
81	MÁTYÁS MÁTÉ: „...és elment a német leány Magyarországra, kinek neve Mária...”
85	REFORMÁCIÓ 500 PROGRAMJAI KÉPEKBEN III.
86	DR. SZABÓ ILDIKÓ (VÁLOGATTA): Svájci tanulmányút
96	SZENES MÁRTONNÉ DURUCZ ANNA: Kárpátalja – „szívünk csücske”
102	SZABÓNÉ BOGNÁR ANIKÓ, DR. VÉGH KATALIN: Az első 500
114	Trócsányi László igazságügyi miniszter köszöntője a megnyitó ünnepségen
117	DR. KOVÁCS ENDRE MIKLÓS: Protestáns iskolatörténeti mozaik
120	10.C. OSZTÁLY: Mi így emlékeztünk
122	VINCZE ÁRPÁD: Hitélet és iskola
128	KALÓZNÉ NÉMETH IZABELLA, DR. SZABÓ ILDIKÓ: Országos Bibliafordító Verseny
130	KUTI JÓZSEF: Református bál 2017
134	BALOGH ANDREA JOHANNA: Emberszeretet
138	BALOGH ANDREA JOHANNA: Dr. Balogh László
140	REFORMÁCIÓ 500 PROGRAMJAI KÉPEKBEN IV.

...hisz hitvallással
szert a bűnös ember egye-
nal, Isten kegyelméből, köz-
entés alapján és Jézus Krisztus
ból üdvözülhet. Azaz Sola Fide!
Gratia! Sola Scriptura! Solus Chris-
tus! Ha Krisztus érdeme mindenre elég,
micsin szükség a szentek közbenjárására
és a papság üdvösségközvetítő hatalmá-
ra sem. Minden egyszerű hívő keresztyén
felelős az egyházért!

**MINDENÜTT A NÉP NYELVÉN KELL ELMO-
A KÖNYÖRGÉSEKET, HOGY AZOKAT AZ EGÉS-
GYŰLEKEZET KOZÁNSÉGESEN MEGERTHE**

Luther és Melancthon ösztönözte a német okta-
tást. Az egyház és a társadalom megújításának leg-
fontosabb eszközei az anyanyelvű prédikáció, a nyoma-
da és az iskola voltak. A nemzeti nyelvű liturgia, a
kátéitanítás, a bibliafordítások, a különböző nyom-
tatványok és az iskolázás révén a reformáció a
nemzeti kultúrák kibontakozásának táplálója lett.

„...aki benne hisz, az nem fut!” (Ézs 28,16)